

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Ευριπίδης Γαρανούδης Σοφία Χατζηδημητρίου Θεοδώρα Μέντη

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Β΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

«ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

Κείμενα
Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Β΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ	Ευριπίδης Γαραντούδης , <i>Επίκουρος Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών</i> Σοφία Χατζηδημητρίου , <i>Σχολική Σύμβουλος</i> Θεοδώρα Μέντη , <i>Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης</i>
ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ	Δημήτριος Σουλιώτης , <i>Αναπληρωτής Καθηγητής του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας</i> Βασίλειος Τσιλιμίγκρας , <i>Σχολικός Σύμβουλος</i> Γεώργιος Ελευθερόπουλος , <i>Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης</i>
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ	Ελένη Κεχαγιόγλου , <i>Φιλολόγος</i>
ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ	Χρυσούλα Βέικου , <i>Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου</i>
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ	Ηλίας Γιούρης , <i>Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης</i>
ΕΞΩΦΥΛΛΟ	Αλέκος Φασιανός , <i>Ζωγράφος</i>
ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ	ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:
«Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»

Πράξη με τίτλο:

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ.
Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

«Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτές Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου
Γεώργιος Κ. Παλής
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου
Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

Ευριπίδης Γαραντούδης Σοφία Χατζηδημητρίου Θεοδώρα Μέντη

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Β΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ο άνθρωπος και η φύση • Πόλη – Ύπαιθρος

Οδυσσεάς Ελύτης, «Πίνοντας ήλιο κορινθιακό»	10
Γιώργος Σαραντάρης, «Ξυπνάμε και η θάλασσα ξυπνά μαζί μας»	12
Νίκος-Αλέξης Ασλάνογλου, «Αθήνα»	14
Αμαλία Τσακνιά, «Η πόλη».....	14
Κοσμάς Ι. Χαρπαντίδης, «Χαλασμένες γειτονιές».....	16
Ινδιάνος Σιάτλ, «Ένα παλιό μήνυμα για το σύγχρονο κόσμο»	17

Λαογραφικά

Μιλτιάδης Μαλακάσης, «Ο Τάκη-Πλούμας»	22
Διαμαντής Αξιώτης, «Η Άννα του Κλήδονα»	23
Γιώργος Ιωάννου, «Να 'σαι καλά, δάσκαλε!».....	25
Νίκος Εγγονόπουλος, «Ο Καραγκιόζης. Ένα ελληνικό θέατρο σκιών».....	28

Οικογενειακές σχέσεις

Περλ Μπακ, «Η μάνα»	34
Άννα Φρανκ, «Από το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ»	35
Μαργαρίτα Λυμπεράκη, «Οι Κυριακές στη θάλασσα»	37
Ναζίμ Χιζμέτ, «Νανούρισμα στο γιο μου»	39

Θρησκευτική ζωή

Κ.Π. Καβάφης, «Στην εκκλησία»	44
Γιάννης Ρίτσος, «Τ' άσπρο ξωκλήσι».....	44
Γρηγόριος Ξενόπουλος, «Κάποια Χριστούγεννα»	46
Γκότχολτ Έφραϊμ Λέσινγκ, «Η ιστορία του δαχτυλιδιού»	48

Εθνική ζωή

Ακριτικό, «Ο Διγενής».....	52
Κλέφτικο, «Του Βασίλη»	52
Ανδρέας Κάλβος, «Εις Σάμον»	54
Διονύσιος Σολωμός, «Η καταστροφή των Ψαρών»	56
Γιάννης Ρίτσος, «Ερημωμένα χωριά»	57
Μέλπω Αξιώτη, «Από δόξα και θάνατο»	59
Γιώργος Χειμωνάς, «Έξι χιλιάδες νέοι».....	61
Χριστόφορος Μηλιώνης, «“Το συρματόπλεγμα του αιώχους”»	63

Παλαιότερες μορφές ζωής

Διδώ Σωτηρίου, «Όταν πρωτοκατέβηκα στη Σμύρνη»	68
Σωτήρης Δημητρίου, «Πάσχα τ' Απρίλη»	69

Λευτέρης Ξανθόπουλος, «Χρονικό»	71
Άντον Τσέχοφ, «Ένας αριθμός»	73

Ταξιδιωτικά κείμενα

Ζακ Πρεβέρ, «Βγαίνοντας από το σχολείο»	78
Νίκος Καζαντζάκης, «Μια Κυριακή στην Κνωσό»	79
Νίκος-Αλέξης Ασλάνογλου, «Η εξοχική Λευκάδα»	82
Νίκος Κάσδαγλης, «Τόκιο»	85

Η αποδημία • Ο καημός της ξενιτιάς • Ο ελληνισμός έξω από τα σύνορα • Τα μικρασιατικά • Οι πρόσφυγες

Δημοτικά τραγούδια της ξενιτιάς, «Θέλω να πα στην ξενιτιά», «Ξενιτεμένο μου πουλί»	88
Δημήτρης Χατζής, «Ο Κάσπαρ Χάουζερ στην έρημη χώρα»	91
Ηλίας Βενέζης, «Η επιστροφή του Αντρέα»	94
Μπέρτολτ Μπρεχτ, «Για τον όρο “μετανάστες”»	97
Κυριάκος Χαρολαμπίδης, «Γλυκό του κουταλιού»	98
Θανάσης Βαλτινός, «Δύο γράμματα της Χαράς»	102
Άλκη Ζέη, «Αναμνήσεις της Κωνσταντίνας από τη Γερμανία»	105

Αθλητισμός

Λορέντζος Μαβίλης, «Καλλιπάτειρα»	110
Δημήτρης Μίγγας, «Η τρίπλα των ονείρων»	111
Ουμπέρτο Σάμπα, «Τοπική ομάδα»	114
Νίκος Χουλιαράς, «Η εσχάτη των ποινών»	115

Η αγάπη για τους συνανθρώπους μας • Οι φιλικόι δεσμοί • Η αγάπη

Νίκος Καρούζος, «Τα πουλιά δέλεαρ του Θεού»	120
Γιάννης Μαγκλής, «Γιατί;»	121
Μ. Καραγάτσης, «Η κυρία Νίτσα»	124
Ζωρζ Σαρή, «Και πάλι στο σχολείο...»	126
Αντουάν Ντε Σαιντ-Εξυπερύ, «Ο μικρός πρίγκιπας και η αλεπού»	128
Ιβάν Γκολ, «Μαλαισιακά τραγούδια»	129

Η βιοπάλη • Το αγωνιστικό πνεύμα του ανθρώπου

Κ. Π. Καβάφης, «Θερμοπύλες»	132
Έλλη Αλεξίου, «Όμως ο μπαμπάς δεν ερχόταν»	133
Δήμητρα Χ. Χριστοδούλου, «Για ένα παιδί που κοιμάται»	134
Ανώνυμος, «Το τραγούδι του Γιανγκ»	136

Προβλήματα της σύγχρονης ζωής

Διονύσης Σαββόπουλος, «Τι έπαιξα στο Λαύριο»	140
Μαρία Ιορδανίδου, «Στην εποχή του τιμμένου και της πολυκατοικίας»	141
Μένης Κουμανταρέας, «Γραφείον ευρέσεως εργασίας»	142
Τάσος Καλούτσας, «Με το λεωφορείο»	144
Τίτος Παπρίζιος, «Ιστορία του λαβύρινθου»	146
Εντίτα Μόρρις, «Τα λουλούδια της Χιροσίμα»	148
Τόλης Νικηφόρου, «Όταν πεθαίνει ένα παιδί»	151
Μιχάλης Γκανάς, «Στα καμένα»	152

Οι φίλοι μας τα ζώα

Νίκος Καβαδιάς, «Οι γάτες των φορηγών»	156
Έρμαν Έσε, «Ο λύκος»	157
Αντώνης Σουρούνης, «Ανθρωποι και δελφίνια»	159
Μίλος Ματσόουρεκ, «Ο μεταξοσκώληκας»	161
Ε. Χ. Γονατάς, «Ο σκαντζόχερος»	161

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Η ΦΥΣΗ • ΠΟΛΗ – ΥΠΑΙΘΡΟΣ

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ

Πίνοντας ήλιο κορινθιακό

ΣΤΟΧΟΙ

Να αναδειχτεί η ειδική σχέση του ανθρώπου (και του ποιητή) με το ελληνικό-μεσογειακό τοπίο. Να προσεγγίσουν οι μαθητές βασικά γνωρίσματα της ποιητικής του Ελύτη.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Άνθρωπος και φυσικό περιβάλλον

Το ελληνικό τοπίο – Η χαρά της ζωής

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Με έμφαση στη λυρική και παραστατική γλώσσα του Ελύτη ο καθηγητής μπορεί να κινητοποιήσει τους μαθητές να βρουν τις εικόνες του ποιήματος και να τις συνδέσουν με συγκεκριμένες δραστηριότητες του ανθρώπου μέσα στο ελληνικό τοπίο (ψάρεμα, συγκομιδή των καρπών). Οι δραστηριότητες αυτές προσλαμβάνουν στο ποίημα συμβολική σημασία («ένα τάμα ψάρι», «ο ψαλμός του ήλιου») ή συναρτώνται στενά με την ποιητική χρήση της γλώσσας και την τολμηρή εικονοποιία του Ελύτη (π.χ. παρήχηση του ρ στο στίχο 9, ερωτική αλληγορία της ζωντανής στεριάς). Παράλληλα οι μαθητές θα πρέπει να επικεντρώσουν την προσοχή τους στην ειδική σωματική σχέση που έχει ο ποιητής με τη φύση, η οποία περιγράφεται στους τέσσερις πρώτους στίχους με τη χρήση (τροπικών) μετοχών. Στο υπόλοιπο ποίημα με πρωτοπρόσωπη αφήγηση δηλώνονται μια σειρά από ενέργειες του ποιητή που αναζωογονούν το σώμα και την ψυχή του, τον γεμίζουν αισιοδοξία και του δημιουργούν μια νοερή διάθεση φυγής σ' ένα μελλοντικό, αναγεννημένο κόσμο.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Μιχάλης Γκανάς, «Σούρουπο», *Μαύρα λιθάκια*, Κείμενα 1980, σ. 33.

*Σούρουπο, σε γονυκλισία τα χρώματα
και πώς πεθαίνεις χωρίς το πράσινο εκ γενετής.*

*Τα μάτια σου με τον κίτρινο λίβα,
καμένη σοδειά τα χρόνια που έζησα.*

*Ας φεύγει ο μικρός σκαντζόχοιρος, δε γλιτώνει
τ' αγκάθια μεγαλώνουν ανάποδα.*

*Ήμερο βράδυ
βελάζει σαν το χαμένο πρόβατο,*

*ξυγώνει στην πόλη κι αλλάζει προβιά,
σκύλος ή γάτα,
με την τρίχα ορθή
κάτω από τόσους τροχούς.*

*Τι γυρεύεις εδώ ψυχή τραυλή,
μακριά από τα βοσκοτόπια της πατρίδας;
Οι φίλοι πέφτουν από ψηλά μπαλκόνια
στο άσπρο μπαμπάκι που τους καταπίνει.*

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Στο ποίημα κυριαρχούν τα ρήματα. Ποια από αυτά χρησιμοποιούνται με μεταφορική σημασία και ποιο αισθητικό αποτέλεσμα πετυχαίνει με αυτήν τη χρήση τους ο ποιητής;
2. Συγκεντρώστε τις μεταφορικές εκφράσεις του ποιήματος και κατατάξτε τις ανάλογα με το βαθμό ερμηνευτικής δυσκολίας τους. Επιλέξτε αυτή που σας προκάλεσε μεγαλύτερη εντύπωση και εξηγήστε τη λειτουργία της.
3. Σχολιάστε τη σωματική σχέση που έχει ο ποιητής με τη φύση στα ποιήματα του Ελύτη και του Γκανά και εντοπίστε τις διαφορές ανάμεσα στις δύο ποιητικές αντιλήψεις.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βίττι Μάριο, *Οδυσσέας Ελύτης*, Ερμής 1984.

– (επιμ.), *Εισαγωγή στην ποίηση του Ελύτη, επιλογή κριτικών κειμένων*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1999.

Καραντώνης Ανδρέας, *Για τον Οδυσσέα Ελύτη*, Παπαδήμας 1980.

Λυχναρά Λίνα, *Το μεσογειακό τοπίο στην ποίηση του Γιώργου Σεφέρη και του Οδυσσέα Ελύτη*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας 1986.

Μαρωνίτης Δ.Ν., *Όροι του λυρισμού στον Οδυσσέα Ελύτη*, Κέδρος 1980.

Φράιερ Κίμων, *Άξιον εστί το τίμημα*, μτφρ. Νάσος Βαγενάς, Κέδρος 1978.

► <http://www.ekebi.gr/1935/detoul.asp?ID=169>

ΜΕΛΟΠΟΙΗΣΗ

Οδυσσέας Ελύτης, *Ήλιος ο πρώτος*, μουσική Γιάννη Μαρκόπουλου (1969).

ΠΗΓΗ

Οδυσσέας Ελύτης (1911-1996), «Πίνοντας ήλιο κορινθιακό», *Ήλιος ο πρώτος* (1943). *Ποίηση*, Ίκαρος 2002, σ. 79.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΑΡΑΝΤΑΡΗΣ

Ευπνάμε και η θάλασσα ξυπνά μαζί μας

ΣΤΟΧΟΣ

Να συνδέσουν οι μαθητές τα ευχάριστα συναισθήματα και τη διάθεση του ποιητή για μια καινούρια αρχή με τη θετική επίδραση της θάλασσας και του ελληνικού φωτός.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Θάλασσα – Ήλιος και φως

Ψυχική ανάταση

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το ποίημα αναφέρεται στη θετική ενέργεια που προσφέρει στον άνθρωπο το θαλασσινό μεσογειακό περιβάλλον. Η χρήση του πρώτου πληθυντικού προσώπου αναδεικνύει τη θετική επενέργεια της φύσης σε ομάδα ανθρώπων οι οποίοι προέρχονται από αστικό περιβάλλον, καθώς «αποτοξινώνονται», έστω και προσωρινά, από τις γκριζες εικόνες της πόλης και ανανεώνουν την όραση και τη μνήμη τους μπροστά στη θέα του φωτεινού γαλάζιου της θάλασσας και του ουρανού. Το ποίημα τελειώνει με μια αίσθηση ψυχικής και συναισθηματικής ευδαιμονίας, τα βαθύτερα όμως αίτια της οποίας υπερβαίνουν την αναγεννητική δύναμη που μπορεί να προσφέρει η φύση και δεν διευκρινίζονται στο ποίημα.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Χόρχε Λουίς Μπόρχες, «Η θάλασσα», *Το χρυσάφι των τίγρεων*, μτφρ. Δημήτρης Καλοκύρης, Ύψιλον 1988, σ. 42.

*Θάλασσα. Πρώμη θάλασσα. Θάλασσα του Οδυσσέα
κι εκείνου του άλλου Οδυσσέα
που ο λαός του Ισλάμ αποκαλούσε
Σεβάχ Θαλασσινό. Η θάλασσα των γκριζών
κυμάτων του Έρικ του Ερυθρού, ψηλά στην πρύμνη
και του ιππότη εκείνου που έγραφε ταυτόχρονα
το έπος και την ελεγεία της πατρίδας του
στα τενάγη της Γκόας.
Θάλασσα του Τραφάλγκαρ. Αυτή που ύμνησε,
μες στη μακραιώνη ιστορία της, συχνά η Αγγλία
η δύσβατη θάλασσα που βάρφηκε σε ένδοξο αίμα
στην καθημερινή πρακτική του πολέμου.
Η ασίγαστη θάλασσα που την ήμερη αυγή
την αναριθμιτη άμμο αρμενίζει.*

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Πώς ερμηνεύετε το στίχο «Με όραση και μνήμη καθαρή»;
2. Το ποίημα του Μπόρχες μπορεί να χαρακτηριστεί ύμνος στη διαχρονική (από τη θάλασσα του μύθου στη θάλασσα διάφορων ιστορικών στιγμών) και διαπολιτισμική διάσταση της θάλασσας (η θάλασσα διαφορετικών πολιτισμών). Εντοπίστε τις διαφορές και τις ομοιότητες του με το ποίημα του Σαραντάρη.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Η θάλασσα αποτελεί ένα πολύ συνηθισμένο θέμα τόσο της προσωπικής όσο και της δημοτικής ποιητικής μας παράδοσης. Πλήθος είναι επίσης τα δημοτικά τραγούδια με θέμα τη θάλασσα, ερμηνευμένα από τραγουδιστές (όπως η οικογένεια Κονιτοπούλου), καθώς και τα μελοποιημένα από γνωστούς συνθέτες (Ηλίας Ανδριόπουλος, Θάνος Μικρούτσικος κ.ά.) ποιήματα με το ίδιο θέμα. Αναζητήστε και συγκεντρώστε σχετικό υλικό, εμπλουτίζοντάς το παράλληλα με τραγούδια άλλων μεσογειακών λαών, που έχουν ως θέμα τη θάλασσα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βίττι Μάριο, *Η γενιά του τριάντα*, Ερμής 1979, σ. 89-94.

Γράμματα και τέχνες, τχ. 31-32, 1984 [αφιέρωμα]. (Τα περιοδικά που καταγράφονται στη βιβλιογραφία είναι ειδικά αφιερώματα στους λογοτέχνες. Στο εξής δε θα σημειώνεται η ένδειξη [αφιέρωμα]).

Η λέξη, τχ. 21, 1983 (με κείμενα των Τ. Αγρα, Γ. Μαρινάκη κ.ά.).

Κόρφης Τάσος, *Ματιές στη λογοτεχνία του μεσοπολέμου*, Πρόσπερος 1991, σ. 71-77.

Πιπίνης Γιάννης, «Γιώργος Σαραντάρης, ο ποιητής της υπέρβασης», *Νέα Εστία*, τχ. 1758, 2003, σ. 159-161.

» <http://www.snhell.gr/lakeim.html>

» <http://genesis.ee.auth.gr/dimakis/Porfiras/99/8.html>

Ο καθηγητής μπορεί να συμβουλευτεί επίσης το ειδικό αφιέρωμα για τη θάλασσα του περιοδικού *Η λέξη*, τχ. 145-146, 1998, που περιέχει ενδιαφέροντα ποιήματα και πεζά Ελλήνων και ξένων συγγραφέων (Ν. Καββαδία, Φ. Κόντογλου, Γ. Χειμωνά, Π. Ελυάρ, Ε. Μοντάλε κ.ά.) και τους συλλογικούς τόμους *Η Μεσόγειος στην ιστορία*, επιμέλεια David Abulafia, Πατάκης 2004· *Ελλάδα της θάλασσας*, επιμέλεια Σπύρος Ασδραχάς κ.ά., Μέλισσα 2004. Μια δώρη διδασκαλία με θεματικό επίκεντρο τη θάλασσα προτείνει η Δώρα Μέντη στο «Μια θαλασσινή αύρα της ποίησης ή γιατί ο Οδυσσεύς Ελύτης θα ήθελε να στείλει σχολείο τη “μικρή πράσινη θάλασσα”», *Γλώσσα και Λογοτεχνία στην Πρωτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*, επιμέλεια Κώστας Μπαλάσκας, Κώστας Αγγελάκος, Μεταίχμιο 2005.

ΜΕΛΟΠΟΙΗΜΕΝΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗ ΘΑΛΑΣΣΑ

Οδυσσεά Ελύτη, «Του Αιγαίου», από τη συλλογή *Προσανατολισμοί*, σε μουσική του Ηλία Ανδριόπουλου.

Οδυσσέα Ελύτη, «Μικρές Κυκλάδες», από τη συλλογή *Τα ρω του έρωτα*, σε μουσική Μίκη Θεοδωράκη, ερμηνεύτρια η Ντόρα Γιαννακοπούλου (1964).

Οδυσσέα Ελύτη, «Θαλασσινό Τριφύλλι», από την ίδια συλλογή, σε μουσική Λίνου Κόκοτου και με ερμηνευτές τη Ρένα Κουμιώτη και το Μιχάλη Βιολάρη (1972).

Νίκος Καββαδίας, ποιήματα σε μουσική Θάνου Μικρούτσικου, στο δίσκο *Ο Σταυρός του Νότου*.

ΠΗΓΗ

Γιώργος Σαραντάρης (1908-1941), «Ξυπνάμε και η θάλασσα ξυπνά μαζί μας» (1940), *Ποιήματα*, επιμέλεια Γιώργος Μαρινάκης, τόμ. 5, Gutenberg 1987, σ. 254.

ΝΙΚΟΣ-ΑΛΕΞΗΣ ΑΣΛΑΝΟΓΛΟΥ

Αθήνα

ΑΜΑΛΙΑ ΤΣΑΚΝΙΑ

Η πόλη

ΣΤΟΧΟΣ

Να διαφανεί η προβληματική σχέση του ανθρώπου με την αρνητική όψη των πόλεων σε διάφορες εκδηλώσεις της καθημερινότητας και της κοινωνικής ζωής.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Άξενο-απρόσωπο αστικό περιβάλλον

Έντονοι ρυθμοί ζωής και άγχος

Καθημερινή οικονομική συναλλαγή

Κοινωνική αποξένωση

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Με εκφραστική λιτότητα τα δύο ολιγόστιχα ποιήματα δύο ποιητών της μεταπολεμικής περιόδου, εποχής κατά την οποία κυριάρχησε το φαινόμενο της μαζικής οικοδόμησης και τιμεντοποίησης των ελληνικών πόλεων, μεταδίδουν καθημερινά, ασφυκτικά συναισθήματα των ανθρώπων που ζουν σε πόλεις. Και τα δύο ποιήματα είναι παλαιότερα, αναφέρονται δηλαδή σε εποχές με μικρότερα προβλήματα αστικοποίησης και κοινωνικής αποξένωσης, ωστόσο το δυσάρεστο συναίσθημα που μεταφέρουν, από τη μία ο Ασλάνογλου με την εικόνα της απογύμνωσης και από την άλλη η Τσακνιά με την εικόνα του κουλουριασμένου φιδιού, αποδίδουν με ένταση και αξιοπιστία σύγχρονα προβλήματα των πόλεων, όπου κυριαρχούν η ρύπανση και η υπερένταση, με αποτέλεσμα τη σωματική και ψυχική κόπωση των κατοίκων τους.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Γ.Θ. Βαφόπουλος, «Αθήνα» και «Η Πολιτεία», *Τα ποιήματα*, Κέδρος 1996, σ. 29, 162.
2. Μανόλης Αναγνωστάκης, «Θεσσαλονίκη, μέρες του 1969 μ.Χ.» [απόσπασμα], *Ο Στόχος* (1970). *Τα Ποιήματα*, Πλειάς 1975, σ. 154-155.

*Στην οδό Αιγύπτου – πρώτη πάροδος δεξιά –
 Τώρα υψώνεται το μέγαρο της Τράπεζας Συναλλαγών
 Τουριστικά γραφεία και πρακτορεία μεταναστεύσεως
 Και τα παιδάκια δεν μπορούνε πια να παίζουνε από
 τα τόσα τροχοφόρα που περνούνε
 Άλλωστε τα παιδιά μεγάλωσαν, ο καιρός εκείνος πέρασε που ξέρατε
 Τώρα πια δε γελούν, δεν ψιθυρίζουν μυστικά, δεν εμπιστεύονται.*

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Χωριστείτε σε ομάδες με σκοπό να μελετήσετε διάφορα ζητήματα γύρω από τη δόμηση και τη λειτουργία των πόλεων από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας. Η πρώτη ομάδα μπορεί να συλλέξει ιστορικά στοιχεία για τη δημιουργία των πρώτων πόλεων, δίνοντας βάρος στα αίτια που οδήγησαν πολλούς ανθρώπους να εγκατασταθούν σε αυτές. Η δεύτερη ομάδα μπορεί να μελετήσει την κοινωνική σύνθεση των κατοίκων των πόλεων (αστών), με έμφαση στην εικόνα που είχαν οι πόλεις τον εικοστό αιώνα. Η τρίτη ομάδα μπορεί να εξετάσει γενικότερα τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι κάτοικοι των σύγχρονων πόλεων, με ειδική αναφορά στις μεγαλουπόλεις. Η τέταρτη ομάδα θα πρέπει να προτείνει λύσεις ώστε να βελτιωθεί η ποιότητα ζωής των ανθρώπων που ζουν στις πόλεις. Παρουσιάστε τα πορίσματα της έρευνάς σας στην τάξη και συζητήστε περισσότερο για τα ειδικά προβλήματα στη δική σας περιοχή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αντί, τχ. 615, 1996.

Οδός Πανός, τχ. 90, 1997.

Παπαγεωργίου Κώστας Γ., «Αμαλία Τσακνιά», *Η δεύτερη μεταπολεμική γενιά*, Σοκόλης 2002, σ. 622-631.

Το Δέντρο, τχ. 131-132, 2004, σ. 151-182.

Τσακνιά Αμαλία (1932-1984), Εταιρεία Συγγραφέων 1984.

Φραντζή Άντεια, «Νίκος-Αλέξης Ασλάνογλου», *Η δεύτερη μεταπολεμική γενιά*, Σοκόλης 2002, σ. 176-191.

Ειδική βιβλιογραφία για τη σχέση της λογοτεχνίας με την πόλη μπορείτε να βρείτε στη μελέτη της Λίζυς Τσιριμώκου *Λογοτεχνία της πόλης*, Λωτός 1988 και στα δύο αφιερώματα του περιοδικού *Το Δέντρο*: «*Ο συγγραφέας και η πόλη*», τχ. 53-54, 1990 (γράφουν οι Γ. Ρίτσος, Δ. Σωτηρίου, Στρ. Τσίρκας κ.ά.) και «*Λόγος και ποιητική για την πόλη*», τχ. 33, 1983 (γράφουν οι Κ. Παπαγιώργης, Ρ. Μπαρτ κ.ά.).

ΠΗΓΗ

Νίκος-Αλέξης Ασλάνογλου (1931-1996), «Αθήνα», *Ο δύσκολος θάνατος*, Νεφέλη 1985, σ. 22.

Αμαλία Τσακνιά (1932-1984), «Η πόλη», *Το μπαλκόνι*, Νεφέλη 1982, σ. 16..

ΚΟΣΜΑΣ Ι. ΧΑΡΠΑΝΤΙΔΗΣ

Χαλασμένες γειτονιές

ΣΤΟΧΟΣ

Να παρακολουθήσουμε μια αντιπροσωπευτική εικόνα σύγχρονης επαρχιακής πόλης, η οποία ταλαιπωρεί, πνίγει τον άνθρωπο με την πυκνή δόμηση των πολυκατοικιών, την έλλειψη ελεύθερων χώρων και πρασίνου.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Πολυκατοικία – «Αξιοποίηση του αστικού χώρου»

Φυλακισμένα παιδιά – Έλλειψη παιχνιδιού

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ο συγγραφέας κινείται, με αποσπασματικό τρόπο και ποιητική γραφή, ανάμεσα στις μνήμες της παιδικής του ηλικίας και στα τραύματα από τη σύγχρονη, κακαίσθητη εικόνα της πόλης με τις χαλασμένες και αφιλόξενες γειτονιές. Η παρακμή της παλιάς Καβάλας και η αλόγιστη μετατροπή της σε τσιμεντούπολη τοποθετούνται χρονικά στη δεκαετία του '70, όταν, με ευκαιριακό τρόπο και δίχως σχεδιασμό, η πόλη ανοικοδομήθηκε στερούμενη όχι μόνο το ιστορικοκοινωνικό της στίγμα (πόλη καπνεμπορίου και προσφύγων), αλλά και τις μελλοντικές προοπτικές ανάπτυξής της. Δέσμοι και άμοιροι αυτής της καταστροφικής «αξιοποίησης» είναι σήμερα τα φυλακισμένα παιδιά των πολυκατοικιών, τα οποία, στερημένα από τους ελεύθερους χώρους για το παιχνίδι, αγριεύουν αντί να ηρεμούν. Το ανθολογημένο κείμενο απαρτίζουν τρία αποσπάσματα από το αφήγημα *Μανία πόλεως*, κύριο χαρακτηριστικό των οποίων είναι η μνημονική ανάκληση της παλιάς πόλης και της παιδικής ηλικίας του συγγραφέα, σε σύγκριση με τη σημερινή, αφιλόξενη, όψη της πόλης.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γιώργος Σεφέρης, «Ίππιος Κολωνός», *Τετράδιο Γυμνασμάτων Β΄*, Ίκαρος 1976, σ. 49.

*Τ' αηδόνια και τα λιόδεντρα
τα σάρωσαν οι πολυκατοικίες
οι άνθρωποι σκόρπισαν εμπρός στις μηχανές.*

*Στην κορυφή του λόφου ένα πουλάρι
κοίταζε αγέρωχα ώρα την Αθήνα
γλιμίντρισε ξαναγλιμίντρισε
και τ' άκουσα να λέει «Γιαχού»
στυλώνοντας τ' αυτιά του.*

*Έπειτα ελεύθερο μ' ολόρθη ουρά
γλάκησε κατά την κατηφόρα.*

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Σε ορισμένα σημεία του αποσπάσματος ο συγγραφέας σχολιάζει τη δυσμενή εικόνα της σύγχρονης πόλης. Πώς εκφράζονται και τι δηλώνουν τα σχόλια του συγγραφέα;
2. Τι μπορεί να αλλάξει στην πόλη για να βελτιωθεί η ποιότητα ζωής των ανθρώπων;
3. Ποιος ευθύνεται για την άσχημη όψη της πόλης, με βάση τα κείμενα του Χαρπαντίδη και του Σεφέρη;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βασιλικός Βασίλης, «Δύο ανόμοιοι πεζογράφοι με κοινή καταγωγή [Χαρπαντίδης και Αξιώτης]», *Εντευκτήριο*, τχ. 33, 1995-1996, σ. 19-21.
- Γαραντούδης Ευριπίδης, «Από την πραγματική στην αόρατη πόλη. Κοσμάς Ι. Χαρπαντίδης, *Μανία Πόλεως*» [βιβλιοκρισία], *Εντευκτήριο*, τχ. 26, 1994, σ. 117-119.
- Μικέ Μαίρη, *Λογοτεχνικά πρόσωπα της Καβάλας*, Θεσσαλονίκη, Εντευκτήριο 1990, σ. 21.
- Παγανός Γ.Δ., «Κοσμάς Ι. Χαρπαντίδης, *Μανία Πόλεως*» [βιβλιοκρισία], *Γράμματα και Τέχνες*, τχ. 72, 1994, σ. 7-12.

ΠΗΓΗ

Κοσμάς Ι. Χαρπαντίδης (1959), *Μανία πόλεως*, Επικαιρότητα 1993, σ. 16-18, 38-39.

ΙΝΔΙΑΝΟΣ ΣΙΑΤΑ

Ένα παλιό μήνυμα για το σύγχρονο κόσμο

ΣΤΟΧΟΣ

Να προβάσουμε την αρμονική σχέση του ανθρώπου με τη φύση, από τη σκοπιά μάλιστα κάποιου που παλαιότερα θεωρήθηκε άγριος και απολίτιστος, ενώ σήμερα μας διδάσκει ότι, αν ο δυτικός άνθρωπος αγαπούσε και σεβόταν τη φύση, θα είχε αποφευχθεί η καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Αρμονική σχέση ανθρώπου και φύσης
 Σεβασμός του φυσικού περιβάλλοντος
 Αδιαφορία για το φυσικό περιβάλλον
 Σύγκρουση των πολιτισμών

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το κείμενο του Ινδιάνου Σιάτλ, η απάντησή του στο αίτημα του προέδρου των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής για την αγορά της γης των Ινδιάνων, προβάλλει την πλήρη διάσταση δύο πολιτισμών γύρω από το ζήτημα της σχέσης του ανθρώπου με τη φύση. Από τη μια, ο πατροπαράδοτος πολιτισμός των Ινδιάνων στηριζόταν στην αρμονική και ισορροπημένη σχέση του ανθρώπου με τη φύση, η οποία βασιζόταν στην πεποίθηση ότι η φύση είναι ιερή και απαραβίαστη. Από την άλλη, ο πολιτισμός των λευκών, των κατακτητών της νέας ηπείρου, εδράζεται στην αντίληψη της εκμετάλλευσης της φύσης με στόχο τη βελτίωση των υλικών όρων της ζωής του ανθρώπου. Ο Ινδιάνος Σιάτλ έχει επίγνωση της αδυναμίας του να προστατεύσει τη γη του, γνωρίζει επίσης τον προσχηματικό χαρακτήρα του αιτήματος για αγορά και αντιλαμβάνεται ότι η υποταγή των Ινδιάνων στη θέληση των πανίσχυρων λευκών είναι αναπόφευκτη. Αντιτάσσεται όμως στη λογική της βίας μ' ένα κήρυγμα ανθρώπινης αξιοπρέπειας και σεβασμού της φύσης. Το κείμενο του Ινδιάνου Σιάτλ μάς ενδιαφέρει, επειδή αποδείχτηκε προφητικό: οι προτροπές του προς τους λευκούς να αγαπήσουν και να σεβαστούν τη γη, σήμερα γνωρίζουμε ότι δεν εισακούστηκαν. Αντίθετα, ο δυτικός πολιτισμός της ανεξέλεγκτης εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων και της επιβολής του ανθρώπινου πολιτισμού στο φυσικό περιβάλλον οδήγησε στην οικολογική καταστροφή, τις συνέπειες της οποίας βιώνουμε.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Γουίλιαμ Φώκνερ, «Το ελάφι», *Η αρκούδα*, μτφρ. Βασίλης Καλλιπολίτης, Εξάντας 1980, σ. 148-149.
2. Μέλπω Αξιώτη, [Η ψυχή του νησιού], *Το σπίτι μου* στα Κ.Ν.Α. της Γ' Γυμνασίου.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Σε ποια σημεία του κειμένου δηλώνεται περισσότερο η εντελώς διαφορετική στάση των Ινδιάνων απέναντι στη φύση, σε σύγκριση με τη στάση των λευκών;
2. Ποιες συστάσεις κάνει ο ερυθρόδερμος στους λευκούς σε περίπτωση που αποκτήσουν τη γη του; Πώς δικαιολογείται αυτό το ενδιαφέρον του για την τύχη της γης;
3. Η βαθιά συναισθηματική σχέση της Αξιώτη με τον τόπο της, τη Μύκονο, μας θυμίζει την αγάπη του Σιάτλ για τη γη του. Βρείτε ομοιότητες και διαφορές στη συναισθηματική σχέση των δύο συγγραφέων, του Ινδιάνου Σιάτλ και της Αξιώτη, με τον τόπο τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αρχηγός Σιάτλ, *Η νύχτα των Ινδιάνων – Λόγος του 1855*, μτφρ. Αλόη Σιδέρη, Άγρα 2000.

ΠΗΓΗ

Ινδιάνος Σιάτλ, «Ένα παλιό μήνυμα για το σύγχρονο κόσμο» (1855 περίπου) [Απάντηση του Ινδιάνου φύλαρχου στο Φραγκλίνο Πηρς], μτφρ. Ζήσιμος Λορεντζάτος, *Το Βήμα*, 16.1.1977.

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΣΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ**1. Συνδυαστική ανάγνωση, σε επίπεδο θεμάτων, κοινωνικού προβληματισμού ή συναισθηματικής διάθεσης**

Με τον πρώτο τρόπο έχουν ήδη οργανωθεί τα ποιήματα των Ν.-Α. Ασλάνογλου και Α. Τσακνιά. Η συνδυαστική αυτή ανάγνωση, που μπορεί να πραγματοποιηθεί στη διάρκεια μιας διδακτικής ώρας, στοχεύει στην ανάπτυξη της συγκριτικής ικανότητας, καλλιεργεί το αισθητικό κριτήριο και προωθεί την κριτική στάση των μαθητών. Ο δεύτερος τρόπος μπορεί να λειτουργήσει ως προέκταση του πρώτου. Μπορούμε, π.χ., να αναφερθούμε στο άσχημο και περιοριστικό για τα παιδιά βίωμα της πόλης, με αφορμή τη διδασκαλία του αφηγήματος του Χαρπαντίδη ή σε συσχετισμό με το ποίημα «Τι έπαιξα στο Λαύριο» του Σαββόπουλου («Προβλήματα της σύγχρονης ζωής»). Κείμενα με συναφή προβληματισμό υπάρχουν επίσης στην ενότητα «Οι φίλοι μας τα ζώα», τα οποία πραγματεύονται τη σχέση του ανθρώπου με το υπόλοιπο ζωικό οικοσύστημα. Ο τρίτος τρόπος μπορεί να εφαρμοστεί κατά την κρίση του διδάσκοντος, με σκοπό την εναλλαγή του ύφους και της συναισθηματικής διάθεσης που εμπνέει η λογοτεχνία. Έτσι ο φιλόλογος έχει τη δυνατότητα να επιλέξει ποιήματα που προβάλλουν την αισιόδοξη διάθεση και τη χαρά της ζωής (Ελύτης – Σαραντάρης) ή να συνδυάσει τη διδασκαλία τους με ομόθεμα τραγούδια που έχουμε συμπεριλάβει ως παράλληλα κείμενα.

2. Αξιοποίηση παράλληλων κειμένων

Αν και η διδασκαλία παράλληλων κειμένων αφορά κυρίως την Γ΄ τάξη, η επίκλησή τους μπορεί να εξηγηρηθεί συχνά τόσο το έργο του διδάσκοντος όσο και τη διεύρυνση του προβληματισμού ή της απόλαυσης των μαθητών της Β΄ Γυμνασίου. Γι' αυτόν το λόγο φροντίσαμε να καταγράψουμε ή να παραθέσουμε αρκετά ενδεικτικά παράλληλα κείμενα, τα οποία, κατά περίπτωση, μπορούν να χρησιμοποιηθούν στην τάξη. Θεωρούμε προτιμότερο να αξιοποιηθούν κείμενα, τα οποία είτε αναδεικνύουν τη σχέση αλληλεξάρτησης ανθρώπου και φύσης που ίσχυε κυρίως στο παρελθόν (Βρεττάκος), είτε αναφέρονται στη στέρηση του φυσικού περιβά-

λοντος που βιώνει ο άνθρωπος της πόλης (Γκανάς). Καλό θα ήταν να συσχετιστούν αυτά τα κείμενα με παρεμφερές υλικό από την ενότητα «Οι φίλοι μας τα ζώα» (Έσε, Σουρούνης).

3. Διδακτική επέκταση – Δημιουργία κριτικής στάσης

Ο καθηγητής μπορεί να αναθέσει ευρύτερες ατομικές ή ομαδικές εργασίες, μερικές από τις οποίες μπορεί να αφορμώνται από την ανάγνωση ενός συγκεκριμένου κειμένου (π.χ., με αφετηρία την παράλληλη διδασκαλία των ποιημάτων για τη θάλασσα [Σαραντάρης, Μπόρχες] οι μαθητές μπορούν να συγκεντρώσουν υλικό για το διαχρονικό και διαπολιτισμικό δεσμό των λαών της Μεσογείου με τη θάλασσα, μελετώντας εγκυκλοπαιδικά λήμματα, ιστορία πολιτισμού, τοπικές παραδόσεις και τέχνη, ή καταγράφοντας καθημερινές συνήθειες, όπως η διατροφή, ο ελεύθερος χρόνος, οι ανθρώπινες σχέσεις κ.ά.) ή να αναφέρονται γενικότερα σε θέματα σύγχρονου κοινωνικού προβληματισμού. Με αφορμή τη διδασκαλία του κειμένου οι μαθητές μπορούν να εξετάσουν τα αρνητικά επακόλουθα από την αλόγιστη ανάπτυξη και τα καταναλωτικά πρότυπα του δυτικού πολιτισμού, όπως π.χ., την υπερβολική χρήση λιπασμάτων στις αγροτικές εκτάσεις γης ή την ομοιομορφη εικόνα των τσιμεντουπόλεων. Ο κριτικός προβληματισμός των μαθητών θα πρέπει να επεκταθεί στην αρνητική επενέργεια που έχει η άσχημη συμπεριφορά του ανθρώπου στα ζώα (με εστίαση στα προαναφερθέντα κείμενα της ενότητας).

4. Ευρύτερες δραστηριότητες – Χρήση εποπτικού υλικού

Οι μαθητές μπορούν να επεκτείνουν σε διάφορες κατευθύνσεις την πρόσληψη του κειμένου. Μπορούν, π.χ., να οργανώσουν μια μικρή έρευνα με σκοπό να συγκρίνουν την παλαιότερη με τη σημερινή εικόνα του χωριού, της γειτονιάς ή της πόλης τους και να εξαγάγουν συμπεράσματα σχετικά με το παρελθόν και το μέλλον του τόπου τους. Το ενδιαφέρον τους μπορεί να στραφεί στη φωτογράφιση διάφορων όψεων του τόπου τους, να εντοπίσουν, π.χ., τη συνύπαρξη του παλαιού και του νέου στα κτίρια της περιοχής τους. Έχει ενδιαφέρον επίσης να κινητοποιηθεί η δημιουργική διάθεση των μαθητών με τη χρήση εναλλακτικών μέσων διδασκαλίας. Η ποιοτική μουσική και τα μελοποιημένα ποιήματα καλλιεργούν τη σχέση των μαθητών με τη λογοτεχνία. Καλό θα ήταν να ενταχθούν στη διδακτική ώρα ως επιστέγασμα και προέκταση της διδασκαλίας. Χρήσιμο υλικό για τη διδασκαλία του μαθήματος μπορείτε να βρείτε στην εκπαιδευτική πύλη του ΥΠΕΠΘ www.e-yliko.gr.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ

Ο Τάκη-Πλούμας

ΣΤΟΧΟΣ

Να φανεί ότι στα παλαιότερα χρόνια και στο πλαίσιο της παραδοσιακής κοινωνίας το πρότυπο της αντρικής λεβεντιάς ήταν συνδεδεμένο αφενός με τις αναμνήσεις και τις μορφές του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα, αφετέρου με όλα όσα διέσωζαν την ιστορική μνήμη και την έφεραν στο προσκήνιο της κοινωνικής ζωής (παραδοσιακή φορεσιά και λαϊκό πανηγύρι).

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Ανάμνηση του ηρωικού εθνικού παρελθόντος

Λαϊκή λεβεντιά

Η φθορά του χρόνου και η διάρκεια της μνήμης

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ο Μιλτιάδης Μαλακάσης γεννήθηκε στην ιερή πόλη του Μεσολογγίου το 1909. Από την εποχή των παιδικών του χρόνων, θυμάται τη μορφή του λεβέντη εξαδέλφου του Τάκη-Πλούμα να ξεχωρίζει για τη λεβεντιά και τη λαμπερή του φορεσιά, καθώς οι αναμνήσεις από το ένδοξο ηρωικό παρελθόν της πόλης έμεναν ζωντανές και αναβίωσαν ιδίως στα λαϊκά θρησκευτικά πανηγύρια. Αν και το ποίημα αναπλάθει μια προσωπική ανάμνηση, ουσιαστικά δείχνει τις αξίες και τα πρότυπα μιας παραδοσιακής κοινωνίας στο πλαίσιο της οποίας ό,τι σήμερα ονομάζουμε λαογραφικό στοιχείο ήταν ζωντανό βίωμα που συνέδεε στενά το παρελθόν με το παρόν. Η λαϊκή φορεσιά, οι ήρωες της Επανάστασης, οι άγιοι της χριστιανοσύνης δεν αποτελούν μόνο το επίκεντρο της ιστορικής μνήμης των κατοίκων του Μεσολογγίου, αλλά και συγκροτούν τα σημεία αναγνώρισης της νεοελληνικής εθνικής ταυτότητας, τουλάχιστον έτσι όπως αυτή αναγνωριζόταν την εποχή της γραφής του ποιήματος. Όλα αυτά τα ιστορικά και λαογραφικά στοιχεία δημιουργούν μια πολύχρωμη φιγούρα του Τάκη-Πλούμα, που θυμίζει φουστανελοφόρους του ζωγράφου Θεόφιλου. Παράλληλα «Ο Τάκη-Πλούμας» είναι κι ένα προσωπικό ποίημα με διττή διάσταση: ένας ύμνος στην αντοχή της μνήμης που διατηρεί μέσα μας ολοζώντανες τις ωραίες εικόνες του παρελθόντος, αλλά κι ένα ελεγείο για την αμετάκλητη μοίρα του ανθρώπου, να γερνά και να πεθαίνει. Ο ποιητής θυμάται τον Τάκη-Πλούμα τριάντα τρία χρόνια μετά το θάνατό του κι έτσι εμμέσως αναλογίζεται την αναπόφευκτη φθορά και της δικής του ζωής. Τη διττή διάσταση του ποιήματος (έκφραση μιας κοινωνικής κατάστασης, αλλά και ενός καθαρά προσωπικού βιώματος) δείχνει η αλλαγή του γραμματικού προσώπου του αφηγητή στο τέλος του ποιήματος: ο Τάκη-Πλούμας ήταν ο λεβέντης του «Μεσολογγιού μας», αλλά και ο ήλιος της «αυγούλας μου ζωής».

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Κωστής Παλαμάς, «Του βιολιτζή του Μπαταριά το εγκώμιο», *Οι καημοί της λιμνοθάλασσας* (1912). *Άπαντα*, τόμ. 5, Μπίρης 1972³, σ. 184.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Σχολιάστε την αλλαγή του γραμματικού προσώπου στους στίχους της τελευταίας στροφής: «Ω! το λεβέντη του Μεσολογγιού μας,/τον ήλιο της αυγούλας μου ζωής».
2. Στο ποίημα του Παλαμά «Του βιολιτζή του Μπαταριά το εγκώμιο» ανακαλείται από το παρελθόν ένα πρόσωπο που ο ποιητής γνώρισε στο Μεσολόγγι, όπου έζησε τα παιδικά του χρόνια. Με δεδομένη αυτήν τη συγγένεια ανάμεσα στα ποιήματα του Μαλακάση και του Παλαμά, συγκρίνετε τα δύο ποιήματα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Άγρας Τέλλος, «Μιλτιάδης Μαλακάσης, ποιητής Αθηναίος», *Κριτικά*, τόμ. 2, Ερμής 1981, σ. 95-136.

Καλλιόπη, Παραδοσιακές φορεσιές, Λύκειον των Ελληνίδων, Φερενίκη 2004.

Μαλακάσης Μιλτιάδης, *Τα Μεσολογγίτικα*, φιλολογική επιμέλεια Γ.Π. Σαββίδης, Ερμής 1995, σ. 41-42.

Νέα Εστία, τχ. 384, 1943.

» <http://www.snhell.gr/lakeim.html>

ΠΗΓΗ

Μιλτιάδης Μαλακάσης (1869-1943), «Ο Τάκη Πλούμας», *Τα Μεσολογγίτικα* (1920), Ερμής 1995, σ. 41-42.

ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΞΙΩΤΗΣ

Η Άννα του Κλήδονα

ΣΤΟΧΟΣ

Να φανεί ότι η καθημερινή ζωή, οι ελπίδες και οι προσδοκίες των ανθρώπων στην παραδοσιακή κοινωνία συνδέονταν στενά με τα λαϊκά έθιμα.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Λαϊκά έθιμα

Ο γάμος, το όνειρο κάθε κοπέλας

Παιδική φάρσα με απρόσμενες συνέπειες

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το διήγημα ανακαλεί αναμνήσεις της νεότητας του συγγραφέα από τις προσφυγικές συνοικίες της μεταπολεμικής Καβάλας και αναπλάθει τα λαϊκά έθιμα που συνδέονται με τη γιορτή του Αϊ-Γιάννη του Κλήδονα. Η κεντρική ηρωίδα, η Άννα, είναι μια εύπιστη και στερημένη κοπέλα, κόρη Μικρασιατών προσφύγων, η οποία εναποθέτει, όπως και οι περισσότερες κοπέλες της ηλικίας και του τόπου της, όλες τις ελπίδες για μια καλύτερη ζωή στο μελλοντικό της σύζυγο. Η ευπιστία της, ότι το έθιμο του Κλήδονα θα της αποκαλύψει την ταυτότητα αυτού του συζύγου, την κάνει εύκολο θύμα των νεαρών της γειτονιάς της, οι οποίοι με διάθεση παιχνιδιού αλλά και σκληρότητα την εξαπατούν, δημιουργώντας της πλάνες ελπίδες ότι ο μελλοντικός σύζυγός της θα είναι κάποιος φούρναρης. Ο συγγραφέας περιγράφει με συμπάθεια τον κόσμο της νεότητάς του, νοσταλγώντας μια κατάσταση πραγμάτων και συμπεριφορών, εθίμων και αντιλήψεων, οι οποίες ως επί το πλείστον ανήκουν οριστικά στο παρελθόν. Παράλληλα όμως κρατά κριτική απόσταση από εκείνο τον κόσμο, καθώς τα σχόλιά του και η κατάληξη της ιστορίας φανερώνουν ότι επρόκειτο για έναν κόσμο με άτεγκτους νόμους απέναντι στους αδύναμους και στους «αλαφροΐσκιωτους». Οι τελευταίες φράσεις του διηγήματος υπαινίσσονται ότι η Άννα αργότερα τρελάθηκε, καθώς εξακολούθησε να είναι το εύκολο θύμα μιας κοινωνίας που δεν αποδεχόταν τη διαφορετικότητα. Εντέλει η μορφή της εύπιστης Άννας προκαλεί τη συμπάθεια και τον οίκτο μας. Με αφορμή την κατάληξη της Άννας μπορούμε να συζητήσουμε με τους μαθητές για τη συμπεριφορά μας απέναντι σε πρόσωπα ψυχικά διαταραγμένα.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Γιώργος Σεφέρης, «Φωτιές του Αϊ-Γιάννη» [απόσπασμα], *Ποιήματα*, Ίκαρος 1976¹⁰, σ. 109.

*Η μοίρα μας, χυμένο μολύβι, δεν μπορεί ν' αλλάξει
δεν μπορεί να γίνει τίποτε.
Έχυσαν το μολύβι μέσα στο νερό κάτω από τ' αστέρια κι
ας ανάβουν οι φωτιές.*

*Αν μείνεις γυμνή μπροστά στον καθρέφτη τα μεσάνυχτα βλέπεις
βλέπεις τον άνθρωπο που περνά στο βάθος του καθρέφτη
τον άνθρωπο μέσα στη μοίρα σου που κυβερνά το κορμί σου,
μέσα στη μοναξιά και στη σιωπή τον άνθρωπο
της μοναξιάς και της σιωπής
κι ας ανάβουν οι φωτιές.*

2. Εμμανουήλ Ροΐδης, «Το Ξεστούπωμα» (1898), *Άπαντα*, τόμ. 5, φιλολογική επιμέλεια Άλκης Αγγέλου, Ερμής 1978, σ. 263-265.

ΕΥΡΥΤΕΡΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Οι μαθητές μπορούν να αφηγηθούν εμπειρίες, περιστατικά ή να συλλέξουν πληροφορίες για διάφορα λαϊκά έθιμα, μερικά από τα οποία επιβιώνουν μέχρι σήμερα, όπως τα κουφέτα στο δίσκο του γάμου, τα ονόματα στο γοβάκι της νύφης, η φανουρόπιτα κ.ά.
2. Τόσο το διήγημα του Αξιώτη όσο και το ποίημα του Σεφέρη βασίζονται στο λαϊκό έθιμο του Αϊ-Γιάννη του Κλήδονα. Συγκρίνετε τον τρόπο και εντοπίστε τις διαφορές με τις οποίες τα δύο κείμενα αξιοποιούν το λαϊκό έθιμο.
3. Κοινό στοιχείο ανάμεσα στα διηγήματα του Αξιώτη και του Ροΐδη αποτελεί η φάρσα των νεαρών εις βάρος αδύναμων ανθρώπων. Ποιες δυσάρεστες συνέπειες έχουν οι φάρσες και ποια στάση κρατά απέναντι σ' αυτές ο ενήλικος πλέον αφηγητής-συγγραφέας;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βασιλικός Βασίλης, «Δύο ανόμοιοι πεζογράφοι με κοινή καταγωγή [Χαρπαντίδης και Αξιώτης]», *Εντευκτήριο*, τχ. 33, 1995-1996, σ. 19-21.
- Καβάλα. *Μια πόλη στη λογοτεχνία*, επιλογή κειμένων Διαμαντής Αξιώτης, Μεταίχιμο 2002.
- Μικέ Μαίρη, *Λογοτεχνικά πρόσωπα της Καβάλας*, Εντευκτήριο Θεσ/νίκης, 1990, σ. 22-23.
- Παγανός Γ.Δ., «Διαμαντής Αξιώτης, *Ξόβεργα με μέλι*», *Γράμματα και Τέχνες*, τχ. 72, 1994, σ. 7-12.

ΠΗΓΗ

Διαμαντής Αξιώτης (1942), «Η Άννα του Κλήδονα», *Ξόβεργα με μέλι*, Νεφέλη 1994, σ. 9-20: 15-20.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ

Να 'σαι καλά, δάσκαλε!

ΣΤΟΧΟΙ

Να προκληθεί το ενδιαφέρον των μαθητών για τα προϊόντα του λαϊκού μας πολιτισμού και να διατυπώσουν απόψεις για την αξία της παράδοσης. Να φανεί ότι η τάξη, αν δοθούν στους μαθητές τα κατάλληλα ερεθίσματα, μπορεί να λειτουργήσει ως συλλογικός χώρος ώστε τα παιδιά να γνωρίσουν και να αγαπήσουν τη λαϊκή λογοτεχνική δημιουργία, η οποία σήμερα αντιμετωπίζεται με επιφύλαξη και υποτιμάται λόγω του αστικού τρόπου ζωής.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ**Αξία-περιφρόνηση του λαϊκού πολιτισμού****Αποκοπή-γνώριμα των μαθητών με το λαϊκό πολιτισμό****Μαθητική πονηριά****ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ**

Στο διήγημα αυτό ο αφηγητής υιοθετεί το βλέμμα ενός έφηβου μαθητή, ο οποίος περιγράφει την εμπειρία του από τη διδασκαλία και τη γενικότερη παρουσία του φιλόλογου του. Είναι καλό να πληροφορηθούν οι μαθητές ότι το διήγημα περιέχει πολλά αυτοβιογραφικά στοιχεία, αφού ο Ιωάννου θήτευσε στη Μέση Εκπαίδευση και ασχολήθηκε με τη συγκέντρωση και μελέτη των δημοτικών τραγουδιών. Τα παιδιά του χωριού στο οποίο ζει ο αφηγητής ενθουσιάζονται με τον καθηγητή που τους εμπνέει σεβασμό για την παράδοση, αντίθετα ο αφηγητής νιώθει κάπως μειονεκτικά, γιατί ενώ οι συμμαθητές του «ξέρανε τη ρίζα τους», ο ίδιος δεν ήξερε «ούτε τον παππού του».

Αν και το σύντομο αυτό διήγημα πρωτοδημοσιεύτηκε το 1979, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι καταγράφει μια πραγματικότητα που ισχύει και σήμερα: οι μαθητές του Γυμνασίου αντιμετωπίζουν τη λαϊκή παράδοση με επιφύλαξη ή και υποτίμηση. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι τα κυρίαρχα στο αστικό κοινωνικό περιβάλλον αισθητικά πρότυπα είναι εντελώς διαφορετικά και κυρίως ξενόφερτα. Ο αφηγητής στο διήγημα είναι μαθητής που προέρχεται από την Αθήνα, αλλά βρίσκεται για μια σχολική χρονιά σε κάποιο επαρχιακό Γυμνάσιο, λόγω της μετάθεσης του πατέρα του, που είναι δημόσιος υπάλληλος. Μας εξιστορεί λοιπόν την προσπάθεια ενός νέου φιλόλογου που αγαπά το λαϊκό πολιτισμό να μεταδώσει την αγάπη του αυτή στα παιδιά. Έτσι τα παιδιά ανακαλύπτουν ότι αυτό που μέχρι χτες αγνοούσαν και υποτιμούσαν μπορεί να γίνει πηγή όχι μόνο γνώσης και αισθητικής απόλαυσης, αλλά και να ανανεώσει και να εμπλουτίσει τη σχέση τους με άτομα μεγαλύτερης ηλικίας.

Το διήγημα βασίζεται στην αντίθεση ανάμεσα στην Αθήνα και στην ελληνική επαρχία. Ενώ δηλαδή το μεγάλο αστικό κέντρο έχει αποκοπεί εντελώς από το λαϊκό πολιτισμό, στις μικρές πόλεις ή στην ύπαιθρο η επανασύνδεση με το λαϊκό πολιτισμό ίσως είναι εφικτή, αν το σχολικό και το κοινωνικό περιβάλλον δώσει στα παιδιά τα σχετικά ερεθίσματα. Στο διήγημα προβάλλεται η αντίληψη ότι, αν ο εκπαιδευτικός αγαπά τον πολιτισμό, μπορεί να μεταδώσει την αγάπη αυτή και στους μαθητές του. Η τελευταία φράση του διηγήματος, μέσα σε εισαγωγικά, είναι μετέωρη, εκφέρεται από τον ώριμο αφηγητή, ο οποίος γνωρίζει τη μελλοντική έκβαση των πραγμάτων, ότι δηλαδή η μεγάλη πολιτεία αφομοιώνει οριστικά τα παιδιά της, κρατώντας τα μακριά από το λαϊκό πολιτισμό.

Ο φιλόλογος του διηγήματος, εφαρμόζοντας τις αρχές του «σχολείου εργασίας», φέρνει τα παιδιά σε επαφή με το περιβάλλον, με σκοπό την κοινωνικοποίησή τους. Η προσωπικότητά του διαγράφεται καθαρά μέσα από τις δραστηριότητες και τη διδακτική μεθοδολογία του, αλλά και από την ελαφρά ειρωνική επίπληξη στον «πονηρό»

μαθητή-αφηγητή. Η απλή καθημερινή γλώσσα, ο αδιόρατα μελαγχολικός και ειρωνικός τόνος, η προφορικότητα της αφήγησης και η στοχαστική διάθεση του αφηγητή, γνωρίσματα που χαρακτηρίζουν το έργο του Ιωάννου, μπορούν να επισημανθούν και στο συγκεκριμένο κείμενο.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ – ΠΡΟΤΑΣΗ ΔΡΑΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗΣ

Έλλη Αλεξίου, *Μια μέρα στο Γυμνάσιο* [παιδικό θέατρο], Καστανιώτης 2003.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Διαβάστε τη δεύτερη παράγραφο του αφηγήματος και εξηγήστε τι εννοούμε όταν μιλάμε για το «λαϊκό μας πολιτισμό».
2. Γιατί οι μαθητές ένιωσαν ότι όλα όσα γνώριζαν ήταν «ένας θησαυρός κρυφός και αλογόριστος»;
3. Προσπαθήστε να περιγράψετε την προσωπικότητα του καθηγητή, κάνοντας αναφορές σε συγκεκριμένα σημεία του διηγήματος.
4. Διαβάστε την τελευταία παράγραφο. Ποιος μιλά και σε ποια χρονική στιγμή αναφέρεται;

Για να αναπτυχθεί η πρώτη διαθεματική δραστηριότητα του βιβλίου του μαθητή, δίνονται η διεύθυνση και τα στοιχεία επικοινωνίας του Κέντρου Σύνταξης του *Ιστορικού Λεξικού της Νέας Ελληνικής Γλώσσας* της Ακαδημίας Αθηνών: Συγγρού 129 και Βασιλείου Δίπλα 1, Αθήνα, τηλ. 210 9344806, και του Κέντρου Έρευνας της Ελληνικής Λαογραφίας: στην ίδια διεύθυνση, τηλ. 210 93 44 811, <http://www.academyofathens.gr/keel/>.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αράγης Γιώργος, «Γιώργος Ιωάννου», *Η μεταπολεμική πεζογραφία*, τόμ. 3, Σοκόλης 1992, σ. 150-225.

Δροονκόπουλος Άρης, «Ένα υποθετικό “Αναγνωστικό Λογοτεχνίας” με κείμενα του Γιώργου Ιωάννου αποκλειστικά», *Νέα Παιδεία*, τχ. 37, 1986, σ. 144-151.

–, *Γιώργος Ιωάννου. Ένας οδηγός για την ανάγνωσή του*, Ειρμός 1992.

Νέα Εστία, τχ. 1762, 2003 [αφιέρωμα στο δημοτικό τραγούδι].

Ο Παρατηρητής, τχ. 8, 1988.

Τα δημοτικά μας τραγούδια, επιμέλεια Γιώργος Ιωάννου, Ερμής 1994.

Φιλολόγος, τχ. 43, Άνοιξη 1986.

►► <http://www.snhell.gr/lakeim.html>

ΠΗΓΗ

Γιώργος Ιωάννου (1927-1985), «Να 'σαι καλά, δάσκαλε!» (1979), *Εφήβων και μη*, Κέδρος 1998⁸, σ. 139-142.

ΝΙΚΟΣ ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΣ

*Ο Καραγκιόζης. Ένα ελληνικό θέατρο σκιών***ΣΤΟΧΟΣ**

Να γνωρίσουν οι μαθητές βασικά στοιχεία για την προέλευση, τα χαρακτηριστικά, την αισθητική και κοινωνική λειτουργία του ελληνικού θεάτρου σκιών, του Καραγκιόζη, που εξακολουθεί μέχρι σήμερα να είναι ιδιαίτερα αγαπητός στα παιδιά.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Προέλευση του Καραγκιόζη

Διαφορές του από το τουρκικό θέατρο σκιών

Χαρακτηριστικά της ελληνικότητας του Καραγκιόζη

Αισθητική και κοινωνική λειτουργία του

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Πρωτοδημοσιευμένο στο περιοδικό *Λωτός* (τχ. 6, 1969), το σύντομο δοκίμιο του σημαντικού υπερρεαλιστή ποιητή και ζωγράφου Νίκου Εγγονόπουλου έχει ως θέμα του το ελληνικό θέατρο σκιών, τον Καραγκιόζη, παρουσιάζοντας βασικά στοιχεία για την ξενική προέλευσή του, τις διαφορές του από το τουρκικό θέατρο σκιών, τα ιδιάζοντα χαρακτηριστικά του ελληνικού Καραγκιόζη, την αισθητική και κοινωνική λειτουργία του. Το δοκίμιο του Εγγονόπουλου εντάσσεται σε μια εποχή πρόσληψης του Καραγκιόζη, που χαρακτηρίζεται από δύο γνωρίσματα: αφενός ότι ο Καραγκιόζης δεν αντιμετωπίζεται πια με επιφύλαξη ή και υποτίμηση, αφετέρου ότι γνωρίζει τόσο την αποδοχή του ευρύτερου κοινού όσο και το ενδιαφέρον των ειδικών μελετητών. Το δοκίμιο του Εγγονόπουλου δεν είναι βέβαια η μελέτη ενός ειδικού του θεάτρου σκιών, αλλά η εκλαϊκευτική, ωστόσο τεκμηριωμένη και σοβαρή, προσέγγιση ενός ευαίσθητου θεατή και λάτρη του Καραγκιόζη, που βλέπει το ελληνικό θέατρο σκιών με τη διττή ματιά του ζωγράφου και του ποιητή. Από τη διττή αυτή σκοπιά, τον Εγγονόπουλο ενδιαφέρει ιδίως να αναδείξει εκείνα τα στοιχεία που είχαν ως αποτέλεσμα την αφομοίωση του ξένου προτύπου, τον εγκλιματισμό του στο ελληνικό πολιτισμικό περιβάλλον και εντέλει την ανάδειξη του Καραγκιόζη σε ένα γνήσιο και πηγαίο, πολύ αγαπητό προϊόν του νεοελληνικού λαϊκού πολιτισμού. Ένα καίριο τέτοιο στοιχείο είναι η λειτουργία του Καραγκιόζη ως θεατρικού εκπροσώπου «της λαϊκής ψυχής, των λαϊκών τάσεων και διαθέσεων, των λαϊκών πόθων και επιθυμιών». Από αυτήν τη σκοπιά, το δοκίμιο του Εγγονόπουλου για τον Καραγκιόζη μπορεί να συνδεθεί με άλλα δοκιμιακά κείμενα βασικών ποιητών της γενιάς του 1930, τα οποία ανέδειξαν και επαναξιολόγησαν εκφράσεις του νεοελληνικού λαϊκού πολιτισμού, όπως τα *Απομνημονεύματα* του Στρατηγού Μακρυγιάννη (Σεφέρης) και το ζωγραφικό έργο του λαϊκού και πλάνητα ζωγράφου Θεόφιλου (Ελύτης).

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Γιώργος Σεφέρης, «Ένας Έλληνας – ο Μακρυγιάννης» (1943), *Δοκιμές*, τόμ. 1, Ίκαρος 1984⁵, σ. 228-263.
2. Οδυσσέας Ελύτης, «Ο ζωγράφος Θεόφιλος. Υστερόγραφο» (1967), *Ανοιχτά χαρτιά*, Ίκαρος 1996⁴, σ. 312-316.
3. Λώρενς Ντάρρελ, «Καραγκιόζης, ο λαϊκός ήρωας», *Κέρκυρα. Η σπηλιά του Πρόσπερου. Οδοιπορικό του τοπίου και της ατμόσφαιρας της Κέρκυρας*, μτφρ. Πάνος Καραγιώργος, Έκδοση Δήμου Κερκυραίων, Θεσσαλονίκη χ.χ., σ. 63-77.

ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Βρείτε πληροφορίες και εικαστικό υλικό για τις ποικίλες μορφές του θεάτρου που αναπτύχθηκαν σε διάφορα μέρη του κόσμου, π.χ. κομέντια ντελ άρτε, θέατρο του δρόμου, θέατρο Νο, παντομίμα, κουκλοθέατρο. Συγκρίνετε αυτές τις μορφές λαϊκής τέχνης με τον Καραγκιόζη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γραμματάς Θόδωρος, *Fantasyland. Θέατρο για παιδικό και νεανικό κοινό*, Τυπωθήτω 1996.
- Γιαγιάννος Απ., Γιαγιάννος Αρ. και Δαγκλής Ι., *Ο κόσμος του Καραγκιόζη*, τόμ. 1-2, Ερμής 1977.
- Θέατρο σκιών και Εκπαίδευση*, επιμέλεια Β.Δ. Αναγνωστόπουλος, Καστανιώτης 2003.
- Κιουρτσάκης Γιάννης, *Προφορική παράδοση και ομαδική δημιουργία. Το παράδειγμα του Καραγκιόζη*, Κέδρος 1983.
- Κοταρίδης Νίκος Γ., *Μάνθος Αθηναίος. Φιγούρες και σκημικά του θεάτρου σκιών*, Βιβλιόραμα 2003.
- Σπαθάρης Σωτήρης, *Αυτοβιογραφία και η τέχνη του Καραγκιόζη*, Άγρο 1992.
- » http://www.engonopoulos.gr/_homeEL/
- » <http://www.snhell.gr/lakeim.html>

ΒΙΝΤΕΟ – CD-ROM

- Αφιέρωμα στον Ευγένιο Σπαθάρη, στη σειρά εκπομπών «Η ιστορία των χρόνων μου», ΕΤ1, 12.12.2003.
- CD-ROM: *Η μαγεία του θεάτρου σκιών*, Καστανιώτης 2001.

ΠΗΓΗ

- Νίκος Εγγονόπουλος (1910-1985), *Ο Καραγκιόζης. Ένα ελληνικό θέατρο σκιών*, Ύψιλον 1980, σ. 14-26.

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΣΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ**1. Δραματοποίηση**

Οι μαθητές εύκολα μπορούν να αναλάβουν ρόλους γύρω από α) τη σχολική ζωή σε παλαιότερες εποχές, μέσα από το κείμενο του Ιωάννου ή το προτεινόμενο παράλληλό του (Αλεξίου), β) τη στολή, γ) την αναπαράσταση εθίμων, δ) το θέατρο σκιών.

2. Σύγκριση

Οι μαθητές διαθέτουν σε μεγάλο βαθμό προσωπική αντίληψη των σύγχρονων επιβιώσεων της ελληνικής παράδοσης, μπορούν, π.χ., να συγκρίνουν την εορταστική ατμόσφαιρα ανάμεσα στα παλαιότερα και στα σύγχρονα τοπικά πανηγύρια. Μπορούν επίσης να αντιπαραβάλουν παλιά και νέα πρότυπα ζωής, π.χ. ο Τάκης-Πλούμας ήταν το πρότυπο για το παιδί Μαλακάση, τι συμβαίνει όμως στην εποχή μας;

3. Αφηγηματολογία

Τα πεζά κείμενα της ενότητας μας δίνουν την ευκαιρία να εισαγάγουμε τους μαθητές σε βασικές έννοιες της αφηγηματολογίας. Με αφορμή το κείμενο του Ιωάννου μπορούμε να επισημάνουμε το είδος, τη λειτουργία και τις τεχνικές της αφήγησης, ενώ με αφορμή το κείμενο του Εγγονόπουλου μας δίνεται η ευκαιρία να αναφερθούμε στην ιδιαιτερότητα του δοκιμαικού λόγου. Χρήσιμοι οδηγοί σε αυτό το εγχείρημα μπορούν να σταθούν το *Λεξικό λογοτεχνικών όρων* και το πρώτο μέρος από το βιβλίο του Κώστα Μπαλάσκα, *Ξενάγηση στη νεοελληνική πεζογραφία. Θεωρία – Ιστορία – Συγγραφείς – Κείμενα – Ερμηνεία*, Μεταίχμιος 2004.

4. Ευρύτερες δραστηριότητες

α. Ανίχνευση των προσωπικών ενδιαφερόντων και της στάσης ζωής που υιοθετούν οι σύγχρονοι νέοι. Έρευνα για το πώς αντιλαμβάνονται την ελληνική παράδοση ή πώς συμμετέχουν οι ίδιοι σε αυτήν.

β. Άλλες όψεις του λαϊκού μας πολιτισμού (Ζωγραφική, Οικοτεχνία κ.ά.). Εκπαιδευτικές επισκέψεις στο Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης (Κυδαθηναίων 17, Πλάκα, τηλ. 210 3229031), Κέντρο Λαϊκής Τέχνης και Παράδοσης Δήμου Αθηναίων (Α. Χατζημηχάλη 6, Πλάκα, τηλ. 210 3243972) κ.ά.

γ. Η σημερινή ελληνική, ευρωπαϊκή και πολυπολιτισμική φυσιογνωμία της χώρας και του λαού μας.

5. Διαδίκτυο

Στην εκπαιδευτική πύλη του ΥΠΕΠΘ (www.e-yliko.gr) θα βρείτε μια διδακτική πρόταση για ανασύνθεση δημοτικών τραγουδιών, που σχεδίασε και υλοποίησε η Ιωάννα Ηλιοπούλου, φιλόλογος και επιμορφώτρια στην αξιοποίηση των

Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας. Οι μαθητές καλούνται να ανασυνθέσουν, μέσα από σκόρπιους δεκαπεντασύλλαβους στίχους που τους δίνονται, ένα δημοτικό τραγούδι. Με αυτό τον ευχάριστο γι' αυτούς πειραματισμό μπορούν έμπρακτα να προβληματιστούν και να κατανοήσουν την οργάνωση και τη λειτουργία του δημοτικού τραγουδιού: α) τη σειρά των στίχων β) το θέμα, την πλοκή, τα πρόσωπα γ) τη γλώσσα. Έχει ενδιαφέρον να χρησιμοποιήσουμε αυτό τον εναλλακτικό τρόπο, εκσυγχρονίζοντας το πνεύμα των διδακτικών μεθόδων στο διήγημα του Ιωάννου.

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

ΠΕΡΛ ΜΠΑΚ

Η μάνα

ΣΤΟΧΟΣ

Να φανεί ότι η μητέρα αποτελεί το επίκεντρο της οικογενειακής ζωής, είναι το πρόσωπο που όχι μόνο προσφέρει στα άλλα μέλη της οικογένειας με την ακάματη φροντίδα της για την κάλυψη των υλικών τους αναγκών, αλλά και τα στηρίζει συναισθηματικά.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

**Η μάνα ως πρότυπη μορφή και οι ενδοοικογενειακές σχέσεις
Γυναικείες ασχολίες στην παραδοσιακή αγροτική κοινωνία
Κοινωνικός ρόλος των ηλικιωμένων**

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το απόσπασμα από το μυθιστόρημα της Περλ Μπακ περιγράφει μια συνηθισμένη μέρα μιας μητέρας στην Κίνα στις αρχές του εικοστού αιώνα. Η μητέρα είναι το ουσιαστικό κέντρο και ο μοχλός της οικογενειακής ζωής. Σε όλη τη διάρκεια της μέρας όχι μόνο φροντίζει τον άντρα, τα παιδιά και τη δύστροπη ηλικιωμένη πεθερά της, αλλά και εργάζεται έξω από το σπίτι, σε αγροτικές εργασίες. Παρά τη συνεχή σωματική καταπόνησή της και τις αντίξοες οικονομικές συνθήκες, δε χάνει στιγμή το κουράγιο, την καλή διάθεση και την πηγαία καλοσύνη της. Στο μυθιστόρημα της Μπακ η μάνα είναι μια αρχετυπική μορφή, ζυμωμένη με τη γη, η οποία λειτουργεί επάνω της ως φυσικός νόμος. Απόλυτα ταγμένη στο φυσικό προορισμό της, που είναι να γεννά και να μεγαλώνει τα παιδιά και να υπηρετεί την οικογένειά της, γνωρίζει και εμπιστεύεται το φυσικό νόμο της γέννησης και της φθοράς κάθε ανθρώπινου όντος. Η Μπακ παρουσιάζει επίσης τη μάνα ως εξιδανικευμένη μορφή, καθώς η καλοσύνη της επεκτείνεται και στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον της. Με δεδομένη την αλλαγή των εποχών και, ως ένα σημείο, των κοινωνικών προτύπων, η εικόνα της μάνας που παρουσιάζει η Μπακ θα μπορούσε να θεωρηθεί ξεπερασμένη, υπάρχουν ωστόσο αρκετά στοιχεία αυτής της εικόνας που επιβιώνουν και στη σύγχρονη κοινωνία, προσαρμοσμένα βέβαια στις διαφορετικές σημερινές συνθήκες τόσο του τρόπου ζωής όσο και της σύνθεσης της οικογένειας.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Διδώ Σωτηρίου, *Ματωμένα χρώματα* (1962), Κέδρος 2000⁷⁵, σ. 11-16.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Παρακολουθήστε προσεκτικά τις καθημερινές δραστηριότητες της μάνας και αναφερθείτε ειδικότερα σε όσες σάς φαίνονται πιο κουραστικές.
2. Η μάνα αγαπά και χαίρεται τη ζωή. Σε ποια σημεία του κειμένου φαίνεται αυτή η διάθεσή της; Από πού αντλεί τη δύναμη και τη ζωτικότητα της;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ▶ <http://www.english.upenn.edu/Projects/Buck/>
- ▶ <http://www.nobel.se/literature/laureates/1938/>

ΠΗΓΗ

Περγ Μπακ (1892-1973), *Η μάνα* [απόσπασμα], μτφρ. Κώστας Κυριαζής, Πάπυρος 1996, σ. 23-27.

ANNA FRANK

*Από το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ***ΣΤΟΧΟΣ**

Να γνωρίσουν οι μαθητές τις σκέψεις και τους προβληματισμούς μιας συνομήλικής τους, η οποία, παρά την απόσταση των εξήντα περίπου χρόνων, κατέγραψε στο προσωπικό ημερολόγιό της μια εικόνα της ψυχοσύνθεσης και των οικογενειακών της σχέσεων, που ελάχιστα απέχει από εκείνη των σημερινών εφήβων.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Σχέση με τη μητέρα και τον πατέρα

Ανταγωνιστικές σχέσεις ανάμεσα στα αδέρφια

Το ημερολόγιο ως συνομιλία του εφήβου με τον εαυτό του

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το *ημερολόγιο της Άννας Φρανκ* δεν έχει τόσο την αξία ενός λογοτεχνικού κειμένου όσο τη σημασία μιας αυθεντικής μαρτυρίας. Πρόκειται για το ημερολόγιο ενός κοριτσιού που βρίσκεται στο μεταίχμιο προς την εφηβεία και ίσως γινόταν μια πολύ καλή συγγραφέας, αν δεν είχε πέσει θύμα της πιο παράλογης θηριωδίας του εικοστού αιώνα, της γενοκτονίας των Εβραίων. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα η Άννα, με αφορμή το περιστατικό ενός ασήμαντου καβγά με την αδερφή της, καταγράφει τις σκέψεις της για τη σχέση με την αδερφή, τη μητέρα και τον πατέρα της. Αυτό που κυρίως την προβληματίζει είναι η ασυμφωνία της με το χαρακτήρα και τη στάση της μητέρας της, η οποία την εμποδίζει να επικοινωνήσει μαζί της. Γενικά είναι καλό να επισημανθεί ότι οι σκέψεις της Άννας γύρω από το γονεϊκό ρόλο παρουσιάζουν

ζουν μια ασυνήθιστη ωριμότητα, η διάθεσή της όμως χαρακτηρίζεται από συχνές ψυχολογικές μεταπτώσεις. Η σχέση με τον πατέρα της είναι καλύτερη, ωστόσο η Άννα νιώθει ότι και από τον πατέρα της δε βρίσκει τη συναισθηματική στήριξη που θα περίμενε. Η Άννα εντέλει νιώθει αποξενωμένη στο εσωτερικό της οικογένειάς της, διαπιστώνει ότι οι δικοί της δεν την καταλαβαίνουν και δεν της δίνουν τη σημασία που της αξίζει. Αυτή η πικρή διαπίστωση την ωθεί να εξομολογηθεί τις σκέψεις της στο ημερολόγιό της, το οποίο αναλαμβάνει το ρόλο ενός σιωπηρού συνομιλητή που ενθαρρύνει και στηρίζει τη μοναξιά της. Το επιλεγμένο κείμενο της Άννας Φρανκ μπορεί να διδαχτεί συγκριτικά με αποσπάσματα από το μυθιστόρημα *Τα ψάθινα καπέλα* της Μ. Λυμπεράκη, στο οποίο επίσης αναδεικνύεται η εφηβική ψυχολογία μέσα από τα καθημερινά συμβάντα του οικογενειακού βίου.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Φραντς Κάφκα, *Γράμμα στον πατέρα*, μτφρ. Φαίδων Καλαμαράς, Νεφέλη 1996, σ. 7-9.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Πώς αντιλαμβάνεστε το νόημα της φράσης: «Για μένα η μητέρα μου δεν είναι πάντα “η μητέρα” κι έτσι αναγκάζομαι να εκπληρώσω αυτό το ρόλο μόνη μου»;
2. Γνωρίζοντας την τραγική ιστορία της Άννας Φρανκ, πώς ερμηνεύετε τη φράση «τελικά ξαναγυρίζω πάντα αυτόματα στο Ημερολόγιό μου, που είναι για μένα η αρχή και το τέλος...»;
3. Συγκρίνετε την εικόνα της μητέρας της Φρανκ με την εικόνα του πατέρα στο κείμενο του Κάφκα.
4. Διαβάστε το βιβλίο *Λάθος, κύριε Νόιγκερ*, Πατάκης 1993⁸ της Λότης Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, μεγάλο μέρος του οποίου έχει ημερολογιακό χαρακτήρα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αγάθη Γεωργιάδου, «Κείμενα για τη μητέρα: μικρή συμβολή στη διδασκαλία του παράλληλου λογοτεχνικού κειμένου», *Φιλολογική*, τχ. 89, 2004, σ. 23-28.

» www.anneFrank.nl/

» www.anneFrank.com/

Σχετικά με το αφηγηματικό είδος του Ημερολογίου μπορείτε να συμβουλευτείτε το ειδικό αφιέρωμα του περιοδικού *Η λέξη*, τχ. 59-60, 1986 (περιλαμβάνονται κείμενα των Τ. Σινόπουλου, Γ. Τσαρούχη, Γ. Θεοτοκά, Α. Ζιντ, Β. Γουλφ κ.ά.).

ΠΗΓΗ

Άννα Φρανκ (1929-1945), *Το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ*, μτφρ. Γιάννης Γ. Θωμόπουλος, Μίνωας 2000¹⁴, σ. 62-65.

ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΛΥΜΠΕΡΑΚΗ

*Οι Κυριακές στη θάλασσα***ΣΤΟΧΟΣ**

Να έρθουν οι μαθητές σε επαφή με την ξένοιαστη ατμόσφαιρα των εκδρομών μιας άλλης εποχής, έτσι όπως τις ανακαλεί στη μνήμη της και τις αφηγείται μια ενήλικη πια γυναίκα, που νοσταλγεί το ευτυχισμένο εκείνο οικογενειακό παρελθόν.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

**Η χαρά και η γλυκιά ανάμνηση της ξένοιαστης εφηβικής ζωής
Οικογενειακές σχέσεις και προβλήματα**

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Οι τρεις αδερφές που περιγράφει στο μυθιστόρημά της η Λυμπεράκη βρίσκονται στο μεταίχμιο ανάμεσα στην εφηβεία και την ενηλικίωση. Διανύουν μάλιστα το δύσκολο στάδιο της εφηβείας βιώνοντας το σοβαρό οικογενειακό πρόβλημα του χωρισμού των γονιών τους. Ωστόσο οι καλοκαιρινές διακοπές τους και, συγκεκριμένα στο απόσπασμα, οι εκδρομές με τον πατέρα και το θείο τους τις Κυριακές στη θάλασσα αποτελούν ανέμελες, ξένοιαστες στιγμές, μακριά από τα προβλήματα της καθημερινότητας. Ο ευρύτερος οικογενειακός χώρος, ο θείος και τα ξαδέρφια, συμμετέχει άμεσα στη ζωή των τριών αδερφών, έτσι όπως συνέβαινε γενικότερα στις οικογένειες των μεταπολεμικών χρόνων. Οι εκδρομές στη θάλασσα είναι στιγμές πλήρους άφεσης των κοριτσιών στην απόλαυση της φύσης και στιγμές ανάδυσης της κρυμμένης ακόμη θηλυκότητάς τους. Η θηλυκότητα αυτή βιώνεται βέβαια μακριά από τα αγόρια, λόγω των αυστηρών ηθών της εποχής, και τα πρώτα σκιρτήματά της τα τρία κορίτσια δεν μπορούν παρά να τα μοιράζονται μεταξύ τους. Το κύριο ενδιαφέρον στο μυθιστόρημα της Λυμπεράκη έγκειται στο γεγονός ότι η σκοπιά της αφήγησης ταλαντεύεται ανάμεσα στην ξένοιαστη έφηβη που ζει και την ώριμη γυναίκα που θυμάται και νοσταλγεί.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Λέων Τολστόι, «Τι άνθρωπος ήταν ο πατέρας μου», *Παιδικά χρόνια, Εφηβικά χρόνια*, μτφρ. Βασίλης Ντινόπουλος, Βιβλιοπωλείον της Εστίας 1995.
2. Μανόλης Πρατικάκης, «Ως πέρα το δέντρο της οικογένειας», *Αφημένα ήσυχα στη χλόη* (1999). *Ποιήματα*, Μεταίχμιο 2003, σ. 219.

*Το κοκκινόχωμα έφεγγε αποδιαφώτιστα άφωνο.
Μόλις φαίνεται είχαν με λινά κι αργόσυρτα
φορέματα της πάχνης Κρήτες άγγελοι αποσυρθεί.*

*(Για μια στιγμή, κάτω κάτω, μου φάνηκε είδα να
ισιώνουνε τη χλόη τα σαντάλια τους.)*

*Ο Πατέρας και ο Νίκος πέντε μπούκλες μικρός
ξανθούλης αδερφός και η Έλσα μπουσουλά σα
συννεφάκι μέσα στις μυρτιές.*

*Εμένα άγρια μελίσσια ολοένα κάτω από
την κρέμαση νερών με υδρόφιλα φιλίλια
να με σέρνει το μυστήριο.*

*Η θεία Θεανή, η πικρή άμπελος, γιαλό γιαλό
πετροβολά τα στείρα σύννεφα· τ' αδέσποτα ποιμαίνει
πένθη. Η Μάνα βιολετιά μεταγλώττιζε πετούμενα,
και τότε άνεμοι σγουροί κοντίνονο με καλάμια
ευώδιαζαν το χωραφάκι μας.*

*Από κρυφά περάσματα μας κοίταζαν, όλο μας
κοίταζαν οι πεθαμένοι μας. Μου φάνηκε άκουσα
το γέλιο τους. Και στρέφοντας μια νύχτα ατλάζι
πίσω, πλάι σε στεκάμενα νερά, τ' αμίλητα στρατεύματα.*

*Με σαντάλια φαγωμένα που ισιώνανε
το χώμα μας παράστεκαν οι αποκομμένες εφεδρείες.
Γυάλιζαν ως πέρα τα νερά.*

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Σε ποια σημεία του κειμένου διαφαίνεται η γυναικεία ψυχολογία της αφηγήτριας και των αδερφών της;
2. Ποια προβλήματα οδήγησαν στο χωρισμό τους γονείς της Κατερίνας;
3. Σε ορισμένα σημεία του κειμένου η αφηγήτρια κρίνει τους ανθρώπους και τον κόσμο με αντίληψη πιο ώριμη από εκείνη της εφηβικής ηλικίας της. Συχνά διαπιστώνει ότι στο χρόνο που γράφει τις εφηβικές αναμνήσεις της οι απόψεις και τα συναισθήματά της έχουν αλλάξει σε σχέση με την εποχή που βίωνε τα γεγονότα. Σκεφτείτε και εσείς ένα περιστατικό που συνέβη σε σας ή στους φίλους-συμμαθητές σας και σας δυσαρέστησε στο παρελθόν, ενώ σήμερα, που το αναλογίζεστε με ψυχραιμία και ωριμότερη κρίση, σας κάνει να νιώθετε διαφορετικά συναισθήματα. Συζητήστε το θέμα με φίλους ή πρόσωπα της οικογένειάς σας και εξηγήστε τους λόγους που σας έκαναν να αλλάξετε απόψεις και διάθεση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Καστρονάκη Αγγέλα, «Το όνειρο του ταξιδιού στα Ψάθινα καπέλα της Μαργαρίτας Λυμπεράκη», *Μνήμη Ελένης Τσαντσάνογλου*, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 367-386.
- Μπαλάσκας Κώστας, «Τα ψάθινα καπέλα της Μαργαρίτας Λυμπεράκη», *Ταξίδι με το κείμενο*, Επικαιρότητα 1990, σ. 122-131.

Σαχίνης Απόστολος, *Νέοι πεζογράφοι*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας 1984³, σ. 74-82.
 Φαρίνου-Μαλαματάρη Γεωργία, «Μαργαρίτα Λυμπεράκη», *Η μεταπολεμική πεζογραφία*, τόμ. 5, Σοκόλης 1988, σ. 129-177.

ΠΗΓΗ

Μαργαρίτα Λυμπεράκη (1919), *Τα ψάθινα καπέλα* (1974) [απόσπασμα], Κέδρος 1985¹⁹, σ. 46-50.

NAZIM ΧΙΚΜΕΤ

Νανούρισμα στο γιο μου

ΣΤΟΧΟΣ

Να μελετήσουν οι μαθητές ένα ασυνήθιστο νανούρισμα και να παρακολουθήσουν πώς οραματίζεται ο πατέρας το μέλλον του γιου του.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Η μορφή, το περιεχόμενο και ο ρόλος του νανουρίσματος

Οι συμβολισμοί του ποιήματος, οι ηθικές αξίες και τα όνειρα του πατέρα για το γιο

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το ασυνήθιστο αυτό νανούρισμα απευθύνει ο πατέρας στο άρρωστο παιδί του, με την επιθυμητή διαμεσολάβηση της μητέρας («Η μάνα του γιου μου έτσι θα 'θελα να τον νανουρίσει»). Οι πρώτες τρεις στροφές του νανουρίσματος παρατηρούμε ότι συνδέονται στενά με τη φύση (σύνδεση πολύ συνηθισμένη και στα δημοτικά νανουρίσματα) και, ειδικότερα, την τρικυμισμένη θάλασσα (που συμβολίζει τις δυσκολίες της ζωής), την οποία ο γιος-καπετάνιος διασχίζει με το καράβι του. Το υπόλοιπο ποίημα αναφέρεται σε συγκεκριμένες ηθικές αξίες της κοινωνικής ζωής, που ο πατέρας προσδοκά ότι θα διακρίνουν το γιο του (γνώση, ομορφιά, πίστη, σταθερότητα, τόλμη και αγωνιστικότητα). Γεμάτος από αυτές τις καλές ελπίδες ο πατέρας προβάλλει την εικόνα του γιου του στο μέλλον και τον φαντάζεται σαν πολύπλευρο, δημιουργικό και πρωτοπόρο άνθρωπο: άφοβο σαν θαλασσινό, γνώστη της ύλης, του πνεύματος και της τέχνης. Το νανούρισμα του πατέρα έχει λογοτεχνική υφή (εικόνες, παρομοιώσεις, συμβολισμούς), μακρόπνοο όραμα και προτρεπτικό ύφος που ανταποκρίνεται από τη μια μεριά στις προσωπικές επιθυμίες του πατέρα και από την άλλη στις συναισθηματικές ανάγκες που φαντάζεται ότι θα έχει ο γιος του: ηθική εγκαρδίωση και ψυχική συμπαράσταση που κάθε γονέας θα ήθελε να προσφέρει στο παιδί του.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Δημοτικά, «Να μου το πάρεις, ύπνε μου» και «Κοιμήσου αστρί» στα Κ.Ν.Λ. της Γ' Γυμνασίου.
2. Ναζίμ Χικμέτ, «Νανούρισμα Ι», *Ποιήματα*, μτφρ. Γ. Ρίτσος, Κέδρος 1963, σ. 86.

*Κοιμήσου, εσύ ομορφούλα μου, κοιμήσου
Τον ύπνο φέρνω σου από κήπων μονοπάτια
Τι πράσινες κληματαριές τα καστανά σου μάτια
Κοιμήσου, εσύ ομορφούλα μου, κοιμήσου
και στ' αγγελούδια να γελάει η ψυχή
νάني μου, εσύ.*

*Κοιμήσου, εσύ ομορφούλα μου, κοιμήσου
Τον ύπνο φέρνω σου απ' του πόντου τον αφρό
Ύπνο πλατύ και δροσερό, σα μέλισσας χορό αλαφρό
Κοιμήσου, εσύ ομορφούλα μου, κοιμήσου
κάτω απ' τ' ανέμου το λευκό πανί
νάني μου, εσύ.*

*Κοιμήσου, εσύ ομορφούλα μου, κοιμήσου
Τον ύπνο φέρνω απ' αστέρια μακρινά
Ύπνο γλαυκόμαντρο σε χρώματα βελούδινα
Κοιμήσου, εσύ ομορφούλα μου, κοιμήσου
στο προσκεφάλι σου η καρδιά μου ξαγρυπνει
νάني μου, εσύ.*

ΕΥΡΥΤΕΡΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Διαβάστε συγκριτικά τα δημοτικά νανουρίσματα, το ανθολογημένο νανούρισμα του Χικμέτ και το ποίημα της Δ. Χριστοδούλου «Για ένα παιδί που κοιμάται» («Η βιοπάλη – Το αγωνιστικό πνεύμα του ανθρώπου»), με στόχο να εντοπίσετε τα κοινά στοιχεία και τις διαφορές τους.
2. Διαβάστε συγκριτικά τα δύο νανουρίσματα του Χικμέτ και προσπαθήστε να εξηγήσετε τους λόγους της μεγάλης διαφοροποίησης που παρουσιάζει το ένα από το άλλο.
3. Γνωρίστε καλύτερα την ποίηση του Ναζίμ Χικμέτ ακούγοντας τα ποιήματά του *Γράμματα στην αγαπημένη* (1983), που μετέφρασε ο Γιάννης Ρίτσος, μελοποίησε και τραγούδησε ο μουσικοσυνθέτης Μάνος Λοΐζος.
4. Ακούστε ένα άλλο ποιητικό νανούρισμα του Ισπανού Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα, μεταφρασμένο από το Νίκο Γκάτσο και μελοποιημένο από το Μάνο Χατζιδάκι, στο δίσκο του *Ματωμένος γάμος* (1974).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ρίτσος Γιάννης, «Παρατηρήσεις στο έργο του Ναζίμ Χικμέτ», στο Ναζίμ Χικμέτ, *Ποήματα, πρόλογος και απόδοση Γιάννης Ρίτσος, Κέδρος 1977*⁸, σ. 7-20.

ΠΗΓΗ

Ναζίμ Χικμέτ (1902-1963), «Νανούρισμα στο γιο μου», *Το ερωτευμένο σύννεφο*, μτφρ. Έρα Σαββαΐδου, Ύψιλον 1983, σ. 120-121.

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΣΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Τα κείμενα της ενότητας συνθέτουν διάφορους τύπους της παλιάς και της νεότερης οικογένειας και, σε καμιά περίπτωση, δεν αναφέρονται σε ένα πρότυπο μοντέλο οικογενειακής ζωής.

Πέρα από τον κοινό θεματικό τους άξονα, τους οικογενειακούς δεσμούς, τα κείμενα χαρακτηρίζονται από ετερόκλητες ιδεολογικές αντιλήψεις, αισθητικό και κοινωνικό προβληματισμό, άρα και ποικίλες δυνατότητες πρόσληψης από τους μαθητές. Επισημαίνουμε επίσης ότι μπορούν να συσχετιστούν με τη θεματολογία της ενότητας «Παλαιότερες μορφές ζωής».

1. Τύποι και μετασχηματισμοί της οικογένειας

Τα ανθολογημένα κείμενα συνδυάζουν διάφορους τύπους οικογένειας (αγροτικό-παραδοσιακό: Μπακ/αστικό-διαφοροποιημένο: Φρανκ, Λυμπεράκη). Τα κείμενα μπορούν να διδαχτούν με κριτήριο τους μετασχηματισμούς του πρωταρχικού πυρήνα της οικογένειας (τρόπος ζωής, ρόλοι, κοινωνική εξέλιξη) ή με ανάθεση ευρύτερων εργασιών στους μαθητές (σύγκριση παραδοσιακής και σύγχρονης ελληνικής οικογένειας, συνεκτικοί δεσμοί και κοινωνικός ρόλος των μελών της οικογένειας, εργαζόμενη μητέρα κ.ά.). Αρκετά από αυτά συνδιαλέγονται με κείμενα από την ενότητα «Παλαιότερες μορφές ζωής», και ιδιαίτερα το ποίημα του Λ. Ξανθόπουλου και το πεζό της Δ. Σωτηρίου, όπου έχει ενδιαφέρον να παρακολουθήσουν οι μαθητές τις συνθήκες ενηλικίωσης του παιδιού.

2. Θετικά-αρνητικά πρότυπα

Με επίκεντρο το ρόλο της μητέρας (Μπακ, Φρανκ) μπορούμε να συζητήσουμε με τους μαθητές τον τρόπο που αντιμετωπίζουν οι μικροί τη συμπεριφορά των μεγάλων, αλλά και να προσδιορίσουμε το θεμελιακό ρόλο του μητρικού προτύπου. Με επίκεντρο την εφηβική ψυχολογία των κοριτσιών (Φρανκ, Λυμπεράκη) μπορούμε να αναφερθούμε σε προσωπικές (αδερφική αντιζηλία) και σε ευρύτερες (διαλυμένη οικογένεια) πτυχές διάφορων οικογενειακών προβλημάτων. Με αυτή την οπτική γωνία μπορούμε επίσης να συσχετίσουμε τα παραπάνω κείμενα με κείμενα από

τις ενότητες «Η βιοπάλη – Το αγωνιστικό πνεύμα του ανθρώπου», «Προβλήματα της σύγχρονης ζωής», ιδιαίτερα τα κείμενα των Έ. Αλεξίου και Ε. Μόρρις.

3. Τρίτη ηλικία

Μελετώντας τη σχέση νύφης-πεθεράς (Μπακ) μπορούμε να ευαισθητοποιήσουμε τους μαθητές απέναντι σε αυτή την, κάπως ανενεργή στην εποχή μας, βαθιά συναισθηματική σχέση με τα ηλικιωμένα μέλη της οικογένειας.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

Κ.Π. ΚΑΒΑΦΗΣ

Στην εκκλησία

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ

Τ' άσπρο ξωκλήσι

ΣΤΟΧΟΣ

Να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι οι τελετουργίες της εκκλησίας και η ελληνορθόδοξη παράδοση συνδέονται με την ιστορική συνέχεια και προσδιορίζουν σημαντικά τη νεοελληνική πολιτισμική ταυτότητα.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Χριστιανική θρησκεία και ένδοξο ελληνικό ιστορικό παρελθόν

Χριστιανοσύνη και νεοελληνικός λαϊκός βίος και πολιτισμός

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Αν και διαφέρουν μεταξύ τους, τα δύο σύντομα ποιήματα του Καβάφη και του Ρίτσου έχουν ως κοινό θέμα τους το στενό δεσμό του χριστιανισμού, τόσο ως θρησκευτικής πίστης όσο και ως πολιτιστικού θεσμού, με τον ελληνισμό. Η βασική τους διαφορά έγκειται στη διαφορετική σκοπιά από την οποία θεωρείται η θρησκευτική τους συνείδηση. Ο Καβάφης εκδηλώνει τη θρησκευτική του συνείδηση από τη σκοπιά ενός λόγιου προσώπου, η παιδεία του οποίου βασίστηκε στη μακραίωνη ελληνική παράδοση, εκθειάζει τη μεγαλοπρέπεια και τη λαμπρότητα ενός επίσημου και επιβλητικού ορθόδοξου ναού. Ο ναός αυτός ανακαλεί στη μνήμη του τον «ένδοξο Βυζαντινισμό», καθώς είναι γνωστό ότι στην περίοδο του Βυζαντίου ο δεσμός κράτους και εκκλησίας ήταν ιδιαίτερα στενός. Ο Ρίτσος προσεγγίζει τη λαϊκή θρησκευτικότητα από τη σκοπιά ενός λογοτέχνη που θέλησε να λειτουργήσει ως εκφραστής συλλογικών κυρίως αντιλήψεων και προσδοκιών. Ο ποιητής εστιάζει την προσοχή του σε ένα φτωχικό και λιτό ξωκλήσι, προβάλλοντάς το ως αναπόσπαστο στοιχείο της ελληνικής φύσης και ως οργανικό κομμάτι της ζωής και της θρησκευτικότητας των λαϊκών ανθρώπων. Οι δύο αυτές διαφορετικές θεωρήσεις της σχέσης του χριστιανισμού με τον ελληνισμό είναι φανερό ότι συμπληρώνουν η μία την άλλη. Καλό είναι οι μαθητές να προσέξουν το διαφορετικό εκφραστικό κώδικα των δύο ποιητών, τη λιτή και κυριολεκτική χρήση της γλώσσας στο ποίημα του Καβάφη και την πυκνή μεταφορική χρήση της γλώσσας του Ρίτσου, η οποία όμως στηρίζεται σε πραγματικά στοιχεία.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Νίκος Καρούζος, «Η ορθοδοξία», *Ο υπνόςακκος* (1964). *Ποιήματα*, τόμ. 1, Ίκαρος 1993, σ. 176.

*Γλυκό που είναι το σκοτάδι στις εικόνες των προγόνων
 Αμωμα χέρια μεταληπτικά
 Ρούχα που τ' άδραξεν η γαλήνη και δεν γνωρίζουν άνεμο
 Βαθιά το ελέησον απ' τους άνλους βράχους
 Τα μάτια σαν καρποί ενωδάτοι.
 Κι ο ψάλτης ολόσωμος ανεβαίνει στο πλατάμι της φωνής
 Καημένη κόσμη
 Θυμίαμα η γαλάζια οσμή κι ο καπνός ασημένιος,
 Κερί να στάζει ολοένα στα παιδόπουλα
 Καημένη κόσμη
 Σα βγαίνουν-ω χαρά πρώτη-με το Ευαγγέλιο και με τις λαμπάδες
 Κ' ύστερα η μεγάλη χαρά να συντροφεύουν τ' Άγια.
 Ο παπα-Γιάννης τυλιγμένος τ' άσπρο του φελόνι
 Καλός πατέρας και καλός παππούς με το σιρόκο στη γενειάδα
 Χρόνια αιώνες χρόνια και νιάτα που 'χει η ομορφιά.*

2. Οδυσσέας Ελύτης, «Στις Κυκλάδες», *Εκ του πλησίον* (1998). *Ποίηση*, Ίκαρος 2002, σ. 601.

*Στις Κυκλάδες οι μικρές εκκλησίες αφθονούν και λάμπουν όπως τα βότσαλα.
 Αλλού πουθενά χριστιανοί δεν εφάνηκαν ποτέ τόσο ειδικολάτρες. Και είναι με
 το μέρος τους ο Θεός.*

3. Μέλπω Αξιώτη, *Το σπίτι μου*, Κέδρος 1986, σ. 12-17.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ποια στοιχεία της ελληνορθόδοξης θρησκευτικής παράδοσης τονίζονται ιδιαίτερα στα ποιήματα του Καβάφη και του Ρίτσου; Τι διαπιστώνετε από μια πρόχειρη σύγκριση ανάμεσά τους για τη θρησκευτική συνείδηση και τις αισθητικές προτιμήσεις των δύο ποιητών;
2. Ποιες εντυπώσεις για το θρησκευτικό συναίσθημα των Ελλήνων σάς δημιουργούν τα τρία παράλληλα κείμενα;

ΠΗΓΗ

Κ.Π. Καβάφης (1863-1933), «Στην εκκλησία» (1912), *Ποιήματα*, φιλολογική επιμέλεια Γ.Π. Σαββίδης, τόμ. 1, Ίκαρος 1983¹⁵, σ. 48.
 Γιάννης Ρίτσος (1909-1993), «Τ' άσπρο ξωκλήσι» (1968), *Δεκαοχτώ λιανοτράγουδα της πικρής πατρίδας*, Κέδρος 1973, σ. 13.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

*Κάποια Χριστούγεννα***ΣΤΟΧΟΣ**

Να φανεί ο προσδιοριστικός ρόλος που έχει η τοπική παράδοση στον τρόπο ζωής, στον πολιτισμό και στη διαμόρφωση της θρησκευτικής συνείδησης του ανθρώπου.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Θρησκευτική γιορτή

Τοπικά έθιμα και πατροπαράδοτες συνήθειες

Εσωτερική μετανάστευση και συναισθηματικοί δεσμοί με την ιδιαίτερη πατρίδα

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Από το 1896 ο Γρηγόριος Ξενόπουλος ανέλαβε το μεγαλύτερο μέρος της έκδοσης του μακροβιότερου και γνωστότερου περιοδικού για παιδιά *Η Διάπλασις των παιδών*, κατά τη δεύτερη περίοδο κυκλοφορίας του. Από τότε η πενηντάχρονη ενασχόλησή του με το περιοδικό λειτούργησε σε μεγάλο βαθμό ως δημιουργική πρόκληση για το συγγραφέα, ο οποίος ανανέωσε την ύλη και εμπλούτισε το περιοδικό με νέες στήλες, με πιο αντιπροσωπευτική τη μόνιμη στήλη «Αθηναϊκές επιστολές» που έγραφε ο ίδιος με την υπογραφή «Σας ασπάζομαι, Φαίδων». Οι επιστολές αυτές αποτελούσαν ένα πρωτότυπο είδος χρονογραφήματος-σχολίου για παιδιά και νέους, με προσωπικό ύφος και με ιδιαίτερα αφηγηματικά χαρακτηριστικά. Αναφέρονταν κυρίως σε θέματα της πολιτικής, της κοινωνικής και της πολιτιστικής επικαιρότητας, και αποτελούσαν έναν ξεχωριστό τρόπο επικοινωνίας ανάμεσα στον κόσμο των ενηλίκων και στο παιδικό αναγνωστικό κοινό.

Η συγκεκριμένη επιστολή μπορεί να αξιοποιηθεί πολύπλευρα από το διδάσκοντα, τόσο ως προς τη μορφή όσο και ως προς το περιεχόμενό της. Το επιστολικό ύφος του Ξενόπουλου έχει σε μεγάλο βαθμό λογοτεχνικό χαρακτήρα. Ο επικοινωνιακός του λόγος διακρίνεται για τη γλωσσική απλότητα (αν και χρονολογείται το έτος 1925), τον κουβεντιαστό τόνο, τη συναισθηματική αμεσότητα, τον ευτράπελο χαρακτήρα. Παρουσιάζοντας αυτή την επιστολή ο καθηγητής έχει επίσης την ευκαιρία να μιλήσει στους μαθητές για το χρονογράφημα, ένα κείμενο δοκιμιακού χαρακτήρα που παρουσίαζε και σχολίαζε, με ανάλαφρη διάθεση, επίκαιρα κοινωνικά ζητήματα. Το χρονογράφημα σήμερα έχει μικρή παρουσία, αλλά την εποχή που έγραφε ο Ξενόπουλος ήταν πολύ δημοφιλές είδος στον ημερήσιο και στον περιοδικό τύπο.

Το ανθολογημένο κείμενο διαθέτει κύριους και δευτερεύοντες θεματικούς άξονες, οι οποίοι μπορούν να αξιοποιηθούν κατά την κρίση του καθηγητή για την προσέγγιση και άλλων, πέραν της θρησκευτικής ζωής, ζητημάτων. Από τη μια μεριά μπορεί να αναδειχτεί στην τάξη ο λαογραφικός χαρακτήρας και η ιδιαιτερότητα της ελληνικής

θρησκευτικής παράδοσης («Λαογραφικά», «Παλαιότερες μορφές ζωής»), σε συνδυασμό με τις συνθήκες της παραδοσιακής οικογένειας («Οικογενειακές σχέσεις»). Από την άλλη μπορεί να εξεταστεί η συναισθηματική σχέση που διαμορφώνει κάθε εποχή το άτομο με τον τόπο, τους κοινωνικούς θεσμούς, τα πρόσωπα του περιβάλλοντός του, παράγοντες οι οποίοι δεν είναι στατικοί, εξελίσσονται σε όλη τη διάρκεια της ζωής του και επηρεάζουν σημαντικά την προσωπικότητα του ατόμου αλλά και την ευρύτερη φυσιογνωμία ενός κοινωνικού συνόλου. Καλό θα ήταν επίσης να σχολιαστούν τα φαινόμενα της εσωτερικής μετανάστευσης και του αστικού τρόπου ζωής, τα οποία, αν και την εποχή του Ξενοπούλου είχαν ακόμη μικρές διαστάσεις, συνέβαλαν σημαντικά στη συνέχεια στην αλλαγή των ηθών, στην εγκατάλειψη της παράδοσης, στη συναισθηματική αποξένωση και στην κοινωνική αλλοτρίωση των ανθρώπων. Εξάλλου οι διαθεματικές δραστηριότητες είναι δυνατό να κινητοποιήσουν τη φιλέρρευνη διάθεση των μαθητών και να οξύνουν τον προβληματισμό τους για τα εξεταζόμενα θέματα. Μια καλή ευκαιρία για ευρύτερο σχολιασμό της θρησκευτικής ζωής μπορεί να αποτελέσει το προτεινόμενο παράλληλο κείμενο της Ζ. Καρέλλη που αναφέρεται στον παραδοσιακό τρόπο εορτασμού της Μεγάλης Εβδομάδας. Πολύ ενδιαφέρουσα, αλλά αρκετά απαιτητική, είναι η προσέγγιση του ποιήματος του Μ. Γκανά, στο οποίο ο γέρος πατέρας περνά μόνος του τις γιορτές σε ένα απομονωμένο χωριό της Ηπείρου, ενώ ο γιος του αισθάνεται ένοχα, καθώς νιώθει τα παιδικά του χρόνια και την οικογενειακή ζωή να διαμελίζονται εξαιτίας της μεγάλης, χωροχρονικής και όχι μόνο, απόστασης.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Ζωή Καρέλλη, «Μεγάλη Πέμπτη», *Τα ποιήματα*, τόμ. 2, Οι εκδόσεις των φίλων 1973, σ. 78-79.
2. Μιχάλης Γκανάς, «Χριστουγεννιάτικη ιστορία», *Γυάλινα Γιάννινα*, Καστανιώτης 1989, σ. 62-65.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Διαβάζω* [αφιέρωμα], τχ. 258, 1991 (με συνεργασίες Ά. Κατσίκη-Γκίβαλου, Κ. Μαλαφάντη, Μ.Γ. Μερακλή κ.ά.).
- Μαλαφάντης Κ.Δ., *Οι «Αθηναϊκαί Επιστολαί» του Γρηγορίου Ξενοπούλου στη «Διάπλασιν των παιδων»*, Αστήρ 1995.
- Πάτσιου Βίκυ, *Η Διάπλασι των παιδων 1879-1922. Το πρότυπο και η συγκρότησή του*, Καστανιώτης 1995².
- Περίπλους* [αφιέρωμα], τχ. 30-31, 1991 (με συνεργασίες των Π. Χάρη, Αλ. Σολομού, Β. Πάτσιου κ.ά.).
- Υπουργείο Πολιτισμού – Εθνικό Κέντρο Βιβλίου, *Γρηγόριος Ξενόπουλος* [αναμνηστικό λεύκωμα], επιμέλεια Βίκυ Πάτσιου, 2001.

ΠΗΓΗ

Γρηγόριος Ξενόπουλος (1867-1951), «Κάποια Χριστούγεννα» (1925), *Αθηναϊκές επιστολές*, Αδελφοί Βλάσση 1984, σ. 251-254.

ΓΚΟΤΧΟΛΤ ΕΦΡΑΪΜ ΛΕΣΙΝΓΚ***Η ιστορία του δαχτυλιδιού*****ΣΤΟΧΟΙ**

Να έρθουν οι μαθητές σε επαφή μ' ένα σπουδαίο έργο του γερμανικού διαφωτισμού και να γνωρίσουν ένα σημαντικό στοχαστή του. Να συνειδητοποιήσουν την ιστορική διάσταση, τον ανθρωπιστικό χαρακτήρα όλων των θρησκειών αλλά και την ανάγκη σεβασμού κάθε θρησκευτικής πίστης.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Σύγκρουση των θρησκειών και αξίωση της υπεροχής

Κριτήρια γνησιότητας και αξίας μιας θρησκείας

Ισοτιμία των διάφορων θρησκειών

Σεβασμός της θρησκευτικής πίστης του άλλου

Αλληγορική χρήση των μύθων

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Εισαγωγικά είναι χρήσιμο να πληροφορηθούν οι μαθητές ότι ο Λέσινγκ (1729-1781) υπήρξε ένας από τους κυριότερους εκφραστές του γερμανικού διαφωτισμού και ότι η σκέψη του ως συγγραφέα είναι σταθερά προσηλωμένη σε μια ηθικά δικαιωμένη συμπεριφορά. Το δράμα του *Νάθαν ο Σοφός* είναι ένα από τα πιο γνωστά και καταξιωμένα έργα, καθώς εκφράζει το ελεύθερο από προλήψεις πνεύμα του διαφωτισμού. Το βιβλίο εκδόθηκε το 1779 και αποδόθηκε στα ελληνικά από τρεις διαδοχικά μεταφραστές (Αγγελος Βλάχος, Θ. Αφεντούλης, Δ.Α. Κορομηλάς) στο πλαίσιο του Οικονόμιου μεταφραστικού αγώνα.

Στην εύθυμη πλοκή του δράματος συναντιούνται οπαδοί διάφορων θρησκειών, των οποίων πνευματικός δάσκαλος γίνεται ένας γέροντας ιουδαίος, ο Νάθαν. Κατά την προσέγγιση του αποσπάσματος είναι καλό να επισημανθεί ο αλληγορικός χαρακτήρας της παραβολής που διηγείται ο Νάθαν στο μωαμεθανό σουλτάνο Σαλαντίν, απαντώντας στην ερώτησή του ποια είναι η αληθινή θρησκεία. Ο γέροντας πατέρας της παραβολής είναι ο Θεός, που αγαπά εξίσου όλα τα παιδιά του, τα δαχτυλίδια είναι οι διάφορες θρησκευτικές πίστεις, τα παιδιά, που παραλαμβάνουν τα δαχτυλίδια είναι οι πιστοί της κάθε θρησκείας. Όπως στην παραβολή κανείς γιος δεν μπορεί με βεβαιότητα να πει ότι κατέχει το γνήσιο δαχτυλίδι, έτσι και στη ζωή κανείς δεν μπορεί να ορίσει ποια είναι η αληθινά γνήσια πίστη. Η αλήθεια της πίστης εξαρτάται από τη δύναμη που αυτή ασκεί

στον πιστό ώστε να τον κάνει ηθικά καλύτερο άνθρωπο. Ο Νάθαν δε δέχεται άκριτα την άποψη του Σαλαντίν ότι πρέπει κανείς να τα θυσιάζει όλα για την αλήθεια, αλλά θέτει την προϋπόθεση «όταν πρέπει και ωφελεί», που δείχνει την ελεύθερη συνείδηση και σκέψη του.

Αυτό που πρέπει επίσης να προσεχτεί στην αλληγορική ιστορία είναι ότι όρος για τη μεταβίβαση του δαχτυλιδιού από πατέρα σε γιο είναι η αγάπη, και προϋπόθεση για τη μαγική επενέργειά του είναι η πίστη αυτού που το κατέχει στη δύναμη του δαχτυλιδιού. Αλλά και από τη στιγμή που τα δαχτυλίδια γίνονται τρία, δεν υφίσταται διάκριση ανάμεσα σε γνήσιο και πλαστά δαχτυλίδια, επειδή οι παραπάνω όροι εξακολουθούν να ισχύουν. Ο πατέρας αγαπούσε εξίσου τους τρεις γιους του, στους οποίους κληροδότησε όχι το ένα και μοναδικό, αλλά τα τρία ίδια δαχτυλίδια, ενώ οι τρεις γιοι πίστευαν εξίσου ότι καθένας τους κατέχει το γνήσιο δαχτυλίδι. Η αλληγορική σημασία της ιστορίας είναι προφανής: όλες οι θρησκείες διαθέτουν το ίδιο μερίδιο γνησιότητας και αλήθειας, και η δύναμη όλων των θρησκειών είναι η πίστη. Παράλληλα, όμως, αυτό που συνδέει όλες τις θρησκείες είναι η αγάπη μεταξύ των ανθρώπων ή ο ανθρωπιστικός χαρακτήρας των θρησκειών, η σταθερή στήριξη που προσφέρουν στον άνθρωπο στην προσπάθειά του να απαντήσει στα εναγώνια ερωτήματα της ύπαρξής του και να ζήσει αρμονικά με τους συνανθρώπους του. Θεωρημένη από τη σημερινή σκοπιά, σε μια εποχή δηλαδή στην οποία αναβιώνει ο θρησκευτικός φανατισμός, η ιστορία του δαχτυλιδιού είναι ένα κείμενο που διδάσκει την ανάγκη της θρησκευτικής πίστης, αλλά και το σεβασμό της διαφορετικότητας. Το απόσπασμα προσφέρεται για ένα διαπολιτισμικό διάλογο μέσα στην τάξη όπου φοιτούν μαθητές διαφορετικής φυλής, θρησκείας και κουλτούρας, σε μια προσπάθεια να απαλειφθούν οι προκαταλήψεις και τα ρατσιστικά σύνδρομα περί ανωτερότητας και μη των ανθρώπων.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Η παραβολή του «Καλού Σαμαρείτη».
2. Νίκος Καζαντζάκης, [Οι Δεσβίσηδες], *Αναφορά στον Γκρέκο* (1961), Εκδόσεις Ελένης Ν. Καζαντζάκη 2000¹³, σ. 150-154.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Στην άποψη του σουλτάνου ότι για την αλήθεια πρέπει να διακινδυνεύσει κανείς τα πάντα, ο Νάθαν θέτει μια προϋπόθεση. Ποια είναι αυτή; Να τη συζητήσετε.
2. Σύμφωνα με την ιστορία, το δαχτυλίδι είχε δύναμη, μόνο αν αυτός που κάθε φορά το φορούσε πίστευε σ' αυτήν τη δύναμη. Αν το δαχτυλίδι συμβολίζει την πίστη, ποιες σκέψεις γύρω από τις διάφορες θρησκείες των ανθρώπων κάνετε;
3. Διαβάστε ολόκληρο το έργο που κυκλοφορεί διασκευασμένο για εφήβους από τις Εκδόσεις Εξερεινητές (2004).
4. Σε συνεργασία με τον καθηγητή των Θρησκευτικών, συγκρίνετε την ιστορία του δαχτυλιδιού με την παραβολή του «Καλού Σαμαρείτη».

ΠΗΓΗ

Γκότχολτ Έφραϊμ Λέσινγκ Απ. (1729-1781), *Νάθαν ο Σοφός* (1779) [απόσπασμα], ανέκδοτη μετάφραση Χρήστος Ράμμος.

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΣΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ**1. Συνδυαστική ανάγνωση**

Ήδη έχουν οργανωθεί με αυτό τον τρόπο της συνδιδασκαλίας και της συγκριτικής, πολυπίπεδης, ανάγνωσης τα ποιήματα του Καβάφη και του Ρίτσου.

2. Πολιτισμική προσέγγιση της θρησκείας

Με επίκεντρο τη φιλοσοφική ιστορία του δαχτυλιδιού μπορούμε να αναφερθούμε σε επίμαχα προβλήματα που χαρακτηρίζαν παλαιότερες εποχές ή εξακολουθούν να επιβιώνουν και στην εποχή μας (ιεροί πόλεμοι, φανατισμός, μισαλλοδοξία) και να προβάλλουμε κοινωνικές αξίες που θα πρέπει να χαρακτηρίζουν το ήθος και τη συμπεριφορά κάθε ανθρώπου (ανεξιθρησκία, διαλλακτικότητα, κατανόηση και σεβασμός του διαφορετικού). Συναφής προβληματισμός περί Θεού και ανθρώπων αναπτύσσεται και στην περιήγηση του Ν. Καζαντζάκη στην Κνωσό (στην ενότητα «Ταξιδιωτικά κείμενα»). Τα δύο ποιήματα αξίζει να σχολιαστούν με βάση τα πολιτισμικά γνωρίσματα που διαθέτουν: την ορθόδοξη παράδοση και την ελληνικότητα. Χρήσιμο υλικό γι' αυτή την προσέγγιση μπορείτε να βρείτε στα δύο αφιερώματα «Θρησκεία και λογοτεχνία» του περιοδικού *Νέα Εστία*, τχ. 1765, 2004 και τχ. 1776, 2005.

3. Ευρύτερες δραστηριότητες

Μπορούμε να κινητοποιήσουμε τους μαθητές μας σε πολλές εναλλακτικές κατευθύνσεις: να οργανώσουν στην τάξη μια μικρή έκθεση αφιερωμένη στις διάφορες εκφράσεις της ανθρώπινης θρησκευτικότητας· να επισκεφθούν και να φωτογραφίσουν εκκλησίες και ξωκλήσια της περιοχής τους· να συγκρίνουν τους ελληνορθόδοξους ναούς με καθολικούς (συνύπαρξη στις Κυκλάδες) ή με άλλα λατρευτικά κτίσματα (π.χ. μουσουλμανικά τεμένη στη Θράκη)· να συγκεντρώσουν και να συγκρίνουν διάφορα θρησκευτικά ήθη και έθιμα, τα οποία ποικίλλουν ανάλογα με το θρήσκευμα.

ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

ΑΚΡΙΤΙΚΟ

Ο Διγενής

ΚΛΕΦΤΙΚΟ

Του Βασίλη

ΣΤΟΧΟΙ

Να γνωρίσουν οι μαθητές δύο δημοτικά τραγούδια που συνδέονται το πρώτο με την ανάδυση ενός ηρωικού προτύπου, το δεύτερο με την προπαρρασευή του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα των Ελλήνων. Να προσεγγίσουν το πνεύμα και την εκφραστική λιτότητα των δημοτικών τραγουδιών.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Ο Διγενής ως απόλυτο πρότυπο ανδρείας

Ο κλέφτης ως πρότυπο ανθρώπινης αξιοπρέπειας και ελεύθερης ζωής

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το ακριτικό τραγούδι, στην κρητική παραλλαγή του, θεματοποιεί το ηρωικότερο επεισόδιο των περιπετειών του Διγενή, τη μάχη του με το Χάρο και τη στιγμή του θανάτου του. Ο Διγενής, όπως όλοι οι θνητοί, υπόκειται στη μοίρα του θανάτου, γι' αυτό και γνωρίζει την ήττα από το Χάρο. Ωστόσο το ψυχομαχητό του σημαδεύεται από υπερφυσικά στοιχεία, προκειμένου να τονιστεί ότι αυτός που πεθαίνει είναι ξεχωριστός. Παράλληλα με τα περήφανα και ανδρειωμένα λόγια του εκφράζεται η (ατελέσφορη) επιθυμία του ανθρώπου να υπερβεί τα όρια της ύπαρξής του.

Το κλέφτικο τραγούδι μάς μεταφέρει στην ιστορικοκοινωνική πραγματικότητα των προεπαναστατικών χρόνων και ο ήρωάς του, ο Βασίλης, είναι ένας κοινός άνθρωπος. Ωστόσο το ιδανικό της ελεύθερης ζωής και η βαθιά αίσθηση της αξιοπρέπειας τον ωθούν να απαρνηθεί την τακτοποιημένη ζωή του υπόδουλου και να διαλέξει την περιπετειώδη κι επικίνδυνη, αλλά ελεύθερη, ζωή των κλεφτών. Ο αγώνας της εθνικής αποκατάστασης, μαζί με τα αιτήματα της κοινωνικής δικαιοσύνης και του σεβασμού των ατομικών δικαιωμάτων, αναδεικνύεται σ' αυτό το κλέφτικο τραγούδι. Το τραγούδι οργανώνεται σε δύο νοηματικές ενότητες. Στην πρώτη περιλαμβάνεται η παράκληση-συμβουλή της μάνας στο γιο της και η απάντηση του γιου. Η παράκληση της μάνας δείχνει τη φροντίδα και την αγάπη για το γιο της, για τον οποίο προτιμά τη σίγουρη ζωή του σκλάβου από τη ριψοκίνδυνη ζωή του κλέφτη. Στη δεύτερη – συνοπτική– ενότητα, ο γιος αποχαιρετά τη μάνα, ανεβαίνει στα βουνά και γίνεται δεκτός με ενθουσιασμό από τους κλέφτες.

Ως προς τη μορφή, το τραγούδι έχει όλα τα τυπικά γνωρίσματα των δημοτικών

τραγουδιών: δεκαπεντασύλλαβο στίχο, παρατακτική σύνταξη, ασύνδετη ρηματική διατύπωση, εκφραστική λιτότητα, προσωποποίηση και συνομιλία με τη φύση.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Α

Κωστής Παλαμάς, «[Καβάλα πάει ο Χάροντας]», *Ίαμβοι και ανάπαιστοι* (1897). *Άπαντα*, τόμ. 1, Μπίρης, 1932, σ. 352-353.

*Καβάλα πάει ο Χάροντας
το Διγενή στον Άδη,
κι άλλους μαζί... Κλαίει, δέρνεται
τ' ανθρώπινο κοπάδι.*

*Και τους κρατεί στου αλόγου του
δεμένους τα καπούλια,
της λεβεντιάς τον άνεμο,
της ομορφιάς την πουλία.*

*Και σα να μην τον πάτησε
του Χάρου το ποδάρι,
ο Ακρίτας μόνο ατάραχα
κοιτάει τον καβαλάρη.*

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Σε ποια σημεία του τραγουδιού τονίζεται η γενναιότητα του ήρωα;
2. Βρείτε άλλα δημοτικά τραγούδια ή κείμενα επώνυμων λογοτεχνών με θέμα το θάνατο του Διγενή. Να επισημάνετε ομοιότητες και διαφορές στο χειρισμό του θέματός τους.

Ηχογραφημένη απαγγελία του συγκεκριμένου τραγουδιού με τη φωνή του Ελευθέριου Βενιζέλου φυλάσσεται στο Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Β

1. «Κλέφτικο. 20», Ν. Γ. Πολίτη, *Δημοτικά τραγούδια*, Γράμματα 1991, σ. 43.

*Ο πλούσιος έχει τα φλωριά, έχει ο φτωχός τα γλέντια.
Άλλοι παινάνε τον πασά και άλλοι το βεζίρη,
μα γω παινάω το σπαθί το τουρκοματωμένο,
το 'χει καμάρι η λεβεντιά, κι ο κλέφτης περηφάνια.*

ΕΥΡΥΤΕΡΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Ποιες πληροφορίες για τη ζωή των κλεφτών μάς δίνει το τραγούδι; Να τις εμπλουτίσετε και με άλλες που θα βρείτε σε ιστορικά ή λογοτεχνικά βιβλία.
2. Βρείτε άλλα δημοτικά τραγούδια με θέμα τη ζωή των κλεφτών. Πώς αντιμετωπίζει ο λαός την επιλογή τους να φύγουν στο βουνό και πώς κρίνει τις πράξεις τους;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνικά δημοτικά τραγούδια. Συναγωγή μελετών, Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη 2001.

Νέα Εστία, τχ. 1762, 2003 [αφιέρωμα].

Τα δημοτικά τραγούδια, Κλέφτικα, επιμέλεια Αλέξης Πολίτης, Ερμής 1973.

Πολίτης Αλέξης, *Η ανακάλυψη των ελληνικών δημοτικών τραγουδιών*, Θεμέλιο 1984.

Σηφάκης Γ. Μ., *Για μια ποιητική του ελληνικού δημοτικού τραγουδιού*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1988.

ΠΗΓΗ

Ακριτικό, «Ο Διγενής», *Δημοτικά τραγούδια, Ακριτικά*, μελέτη-ανθολόγηση Βασίλη Χ. Μάκη, Επικαιρότητα 1978, σ. 89.

Κλέφτικο, «Του Βασίλη», Ν. Γ. Πολίτη, *Δημοτικά τραγούδια*, Γράμματα 1991, σ. 49.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΛΒΟΣ

Εις Σάμον

ΣΤΟΧΟΣ

Να γνωρίσουν οι μαθητές ένα αντιπροσωπευτικό μέρος μιας καλβικής ωδής, στην οποία εξάιρεται το γενναίο φρόνημα και η αρετή.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Ελευθερία και αρετή

Δουλεία και φόβος

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Οι τρεις πρώτες στροφές της ωδής «Εις Σάμον» συμπυκνώνουν τις ιδεολογικές αξίες και τα ιδανικά που τροφοδότησαν τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα των Ελλήνων. Η βασική ιδέα του αποσπάσματος είναι ότι η απόκτηση της ελευθερίας των υπόδουλων Ελλήνων προϋποθέτει γενναίο φρόνημα και αρετή. Η έννοια της αρετής συνδέεται με τη διαφωτιστική έννοια της συνείδησης και της ευθύνης του ανθρώπου ως πολίτη. Η αρετή και η τόλμη αντιπαρατίθενται στην ατιμία της υπόδουλης ζωής και στο φόβο που κρατάει δέσμο τον υπόδουλο. Χρησιμοποιώντας το παρομοιαστικό πλαίσιο της μυθολογικής ιστορίας του Ίκαρου, ο οποίος πέθανε από τον πόθο του για την ελευθερία που του πρόσφερε η πτήση προς τον ουρανό, ο Κάλβος προβάλλει την αντιδιαστολή ανάμεσα στον ατιμωτικό θάνατο αυτού που πέφτει θύμα ενός τυροράνου και στο δοξασμένο θάνατο αυτού που πεθαίνει ελεύθερος, υπηρετώντας τα ιδανικά του. Την πορεία του Ίκαρου οφείλουν να ακολουθήσουν μέχρι τέλους οι επαναστατημένοι Έλληνες, ακόμα κι αν η έκβαση της προσπάθειάς τους είναι ο τιμημένος

θάνατος. Αυτήν ακριβώς την ιδέα αναπτύσσει ο Κάλβος, με αφορμή τους πεσόντες Ιερολοχίτες, και στην ωδή του «Εις τον Ιερών Λόχον». Οι Ιερολοχίτες ηττήθηκαν και σκοτώθηκαν, όμως ο θάνατός τους είναι δοξασιμένος, επειδή υπηρέτησαν μέχρι τέλους, με αρετή και τόλμη, το ιδανικό της ελευθερίας.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ανδρέας Κάλβος, «Εις τον Ιερών Λόχον», στρ. α'-ε', *Η Λύρα* (1824). *Ωδαί*, Ίκαρος 1970, σ. 50-51.

α'

*Ας μη βρέξη ποτέ
το σύννεφον, και ο άνεμος
σκληρός ας μη σκορπίση
το χόμα το μακάριον
που σας σκεπάζει.*

β'

*Ας το δροσίση πάντοτε
με τ' αργυρά της δάκρυα
η ροδόπεπλος κόρη
και αυτού ας ξεφυτρώνουν
αιώνια τ' άνθη.*

γ'

*Ω γνήσια της Ελλάδος
τέκνα, ψυχαί που επέσατε
εις τον αγώνα ανδρείως,
τάγμα εκλεκτών Ηρώων,
καύχημα νέον.*

δ'

*Σας άρπαξεν η τύχη
την νικητήριον δάφνην
και από μυρτιάν σάς έπλεξε
και πένθιμον κυπάρισσον
στέφανον άλλον.*

ε'

*Αλλ' αν τις απεθάνη
διά την πατρίδα, η μύρτος
είναι φύλλον ατίμητον
και καλά τα κλαδιά
της κυπαρίσσου.*

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Πώς συνδέεται αιτιολογικά η πρόταση του τελευταίου δίστιχου με τις προηγούμενες;
2. Τι συγκρίνει ο ποιητής στην τρίτη στροφή και ποια θέση παίρνει ο ίδιος;
3. Συγκρίνετε το περιεχόμενο των δύο ωδών. Ποια στάση κρατάει ο ποιητής απέναντι σε αυτούς που θυσιάζουν τη ζωή τους για την ελευθερία;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Οι Ωδές του Κάλβου, επιμέλεια, επιλογή κριτικών κειμένων Νάσος Βαγενάς, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1992.

ΠΗΓΗ

Ανδρέας Κάλβος (1792-1869), «Εις Σάμον», στρ. α'-γ', *Λυρικά* (1826). *Ωδαί*, κριτική έκδοση Filippo Maria Pontani, Ίκαρος 1970, σ. 119.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ

Η καταστροφή των Ψαρών

ΣΤΟΧΟΣ

Να αντιληφθούν οι μαθητές με ποιον τρόπο ένα οδυνηρό επεισόδιο του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα μνημειώθηκε σε ένα λιτό και περιεκτικό επίγραμμα που αποτίει φόρο τιμής στους νεκρούς.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Δόξα – Ένδοξοι νεκροί

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το σολωμικό επίγραμμα «Η καταστροφή των Ψαρών» αποτελεί αντιπροσωπευτικό παράδειγμα της δυνατότητας που έχει η ποίηση να μεταφέρει ένα συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός στη σφαίρα του καθολικού και του πανανθρώπινου. Ο Σολωμός αφαιρεί από την καταστροφή των Ψαρών όλα τα συγκυριακά και επικαιρικά στοιχεία και εστιάζει την προσοχή του στα χαρακτηριστικά εκείνα που επιτρέπουν τη διαχρονική αναγωγή του ιστορικού επεισοδίου: την καμένη γη και τα λαμπρά σκοτωμένα παλικάρια. Στο κέντρο του ποιήματος τοποθετείται η προσωποποιημένη θεότητα της Δόξας, σύμβολο της τιμής που οφείλεται στους ένδοξους νεκρούς, να περιφέρεται –μοναδική μαρτυρία ζωής– ανάμεσά τους, να αναλογίζεται το μέγεθος της θυσίας τους και να φέρει στο μέτωπο ένα απέριπτο στεφάνι, καμωμένο από τα υλικά της δοξασμένης γης. Η εικόνα που συνθέτει το ποίημα είναι μοναδική σε παραστατικότητα και υποβλητική σε δύναμη. Το επίγραμμα του Σολωμού εκφράζει

την ίδια ακριβώς αντίληψη με τις τρεις πρώτες στροφές της ωδής «Εις Σάμον»: ο θάνατος στον αγώνα για την ελευθερία είναι ένδοξος.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Διονύσιος Σολωμός, «Εις Μάρκο Μπότσαρη», *Ποήματα*, τόμ. 1, Ίκαρος 1986⁵, σ. 137.

*Η Δόξα δεξιά συντροφεύει
τον άντρα που τρέχει με κόπους
της Φήμης τους δύσβατους τόπους,
κι ο Φθόνος τού στέκει ξερβιά,
με μάτια, με χείλη πικρά.*

*Αλλ' όποτε η μοίρα τού γράψει,
τον δρόμο του κόσμου να πάψει,
η Δόξα καθίζει μονάχη
στην πλάκα του τάφου λαμπρή,
και ο φθόνος αλλού περπατεί.*

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Βρείτε αντιστοιχίες ανάμεσα στο ποίημα «Εις Μάρκο Μπότσαρη» και στο εξεταζόμενο επίγραμμα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Εισαγωγή στην ποίηση του Σολωμού, επιμέλεια Γιώργος Κεχαγιόγλου, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1999.

Καφωμένος Ερατοσθένης, *Ο Σολωμός και η ελληνική πολιτισμική παράδοση*, Βουλή των Ελλήνων 1998.

Καφωμένος Ερατοσθένης κ.ά., *Διονύσιος Σολωμός. Ανθολόγιο θεμάτων της σολωμικής ποίησης*, Βουλή των Ελλήνων 1998.

ΠΗΓΗ

Διονύσιος Σολωμός (1798-1857), «Η καταστροφή των Ψαρών» (1825), *Ποήματα*, επιμέλεια – σημειώσεις Λίνος Πολίτης, Ίκαρος 1986⁵, σ. 138.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ

Ερημωμένα χωριά

ΣΤΟΧΟΙ

Να μεταδοθεί στους μαθητές μια έντονη εικόνα της καταστροφής, της ερήμωσης και της διάφευσης που άφησε πίσω της η κατάρρευση του αλβανικού μετώπου, αλλά και

γενικότερα ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος. Να τονιστεί το κουράγιο που είχαν οι άνθρωποι της εποχής εκείνης να σταθούν όρθιοι μέσα στην καταστροφή και να αντισταθούν στην υποδούλωση της πατρίδας τους.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Πολεμικό τοπίο

Αίσθηση ήττας

Αντοχή και ψυχική δύναμη των ηττημένων

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το απόσπασμα αποτελεί μια ρεαλιστική ποιητική περιγραφή της υποχώρησης των νικημένων Ελλήνων στρατιωτών που εγκαταλείπουν το αλβανικό μέτωπο. Την πρώτη στροφική ενότητα του αποσπάσματος συγκροτεί μια σειρά από εικόνες, που είναι ως επί το πλείστον ονομαστικές προτάσεις και παρατάσσονται η μία μετά την άλλη, χωρίς αυστηρή νοηματική συνοχή (π.χ., ενώ στην αρχή του αποσπάσματος ο χρόνος είναι το «ανελέητο ξερό καλοκαίρι», στην αρχή της δεύτερης στροφικής ενότητας μεταφερόμαστε προφανώς σε μια ανάμνηση του πολεμικού χειμώνα στα αλβανικά βουνά, «Είχε κολλήσει ο πάγος το παπούτσι στην κάλτσα»). Όλες αυτές οι εικόνες αποδίδουν παραστατικά την ερήμωση, την καταστροφή και το θάνατο που προκάλεσε ο πόλεμος. Ωστόσο, στη δεύτερη στροφική ενότητα βλέπουμε ότι οι νικημένοι στρατιώτες, αν και είναι εξουθενωμένοι, διατηρούν ακόμη το κουράγιο και την ελπίδα ότι κάποτε θα επιστρέψουν ξανά στο πεδίο της μάχης, προσπαθώντας να διαφυλάξουν το «φως» από τον κατακτητή. Στη δεύτερη ενότητα πρέπει να προσεχτεί η προβολή και η ανάδειξη της φωνής των στρατιωτών με τη χρήση του πρώτου πληθυντικού προσώπου, ενώ μέχρι εκείνο το σημείο το απόσπασμα είναι καθαρά αφηγηματικό. Στο τέλος του αποσπάσματος οι στρατιώτες χάνονται, απομένει όμως η κόκκινη λάμψη των τσιγάρων τους, μια υποβλητική εικόνα που συμβολίζει την αντοχή και την απόφασή τους να αντισταθούν με κάθε τρόπο.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Οδυσσέας Ελύτης, «Η πορεία προς το μέτωπο», *Το Άξιον Εστί* (1959). *Ποίηση*, Ίκαρος 2002, σ. 136-139. (Το κείμενο αυτό οι μαθητές μπορούν να το ακούσουν και σε απαγγελία του ηθοποιού Μάνου Κατράκη, από τη μελοποίηση του *Άξιον Εστί* του Μίκη Θεοδωράκη).
2. Στέλιος Ξεφλούδας, *Άνθρωποι του μύθου* (1944) στο Κώστας Χατζηπατέρας, Μαρία Φαφαλιού, *Μαρτυρίες 1940-1941*, Κέδρος 1982.
3. Γιάννης Μπεράτης, *Το πλατύ ποτάμι* (1946/1965), Ερμής 1999.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Η ποιητική συλλογή γράφτηκε το 1942, δημοσιεύτηκε όμως το 1961. Σκεφτείτε ποιους πιθανοί λόγοι εμπόδισαν τον ποιητή να δημοσιεύσει τα ποιήματά του.

2. Βρείτε τις παρομοιώσεις του κειμένου και εξηγήστε τη σημασία τους.
3. Πώς οργανώνεται αφηγηματικά το απόσπασμα; Ποια πρόσωπα και σε ποια σημεία εμφανίζονται να μιλούν στο απόσπασμα; Τι εξυπηρετεί η εναλλαγή ανάμεσα στη φωνή του αφηγητή και στη φωνή των προσώπων;
4. Συγκρίνετε τις εικόνες κατάρρευσης του αλβανικού μετώπου που δίνει ο Ρίτσος με τις εικόνες της δύσκολης πορείας προς το μέτωπο που περιγράφουν ο Ελύτης, ο Ξεφλούδας και ο Μπεράτης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αφιέρωμα στον Γιάννη Ρίτσο*, Κέδρος 1981.
- Ανθολογία Γιάννη Ρίτσου*, επιλογή Χρύσα Προκοπάκη, Κέδρος 2000.
- Βελουδής Γιώργος, *Προσεγγίσεις στο έργο του Γιάννη Ρίτσου*, Κέδρος 1984.
- Διαλησιμάς Στέφανος, *Εισαγωγή στην ποίηση του Γιάννη Ρίτσου*, Επικαιρότητα 1981.
- Κακλαμανάκη Ρούλα, *Γιάννης Ρίτσος. Η ζωή και το έργο του*, Πατάκης 1999.
- Μαρωνίτης Δ.Ν., «Ο τύπος του εθνικού ποιητή. Ο αντίκτυπος του αλβανικού έπους στην ποίησή μας», *Όροι του λυρισμού στον Οδυσσέα Ελύτη*, Κέδρος 1984⁴, σ. 55-80.
- Πρεβελάκης Παντελής, *Ο ποιητής Γιάννης Ρίτσος*, Κέδρος 1981.
- Προκοπάκη Χρύσα, *Η πορεία προς την Γκραγκάντα ή οι περιπέτειες του οράματος*, Κέδρος 1981.
- » <http://genesis.ee.auth.gr/dimakis/Porfiras/105/8.html#1>
- » <http://www.snhell.gr/lakeim.html>
- » <http://www.Komvos.edu.gr/diaglossiki/NeoellinikiPoiisi:htm>

ΠΗΓΗ

Γιάννης Ρίτσος (1909-1990), *Η τελευταία προ ανθρώπου εκατονταετία* (1961). *Ποήματα*, τόμ. 1, Κέδρος 2001²³, σ. 505.

ΜΕΛΠΩ ΑΞΙΩΤΗ

Από δόξα και θάνατο

ΣΤΟΧΟΣ

Να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι η γερμανική Κατοχή ήταν μια περίοδος σκληρών δοκιμασιών για τον ελληνικό λαό, αλλά και μια εποχή που ανέδειξε το κουράγιο του λαού και την αντίστασή του στον κατακτητή, ακόμα κι όταν το τίμημα της αντίστασης ήταν ο θάνατος.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Κατοχή, Δοκιμασίες (πείνα και βία) και Αντίσταση
Λαϊκό αίσθημα και αγωνιστική ενότητα
Αντιστασιακό πνεύμα

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το απόσπασμα προέρχεται από το μυθιστόρημα *Εικοστός αιώνας*, το οποίο έγραψε η Αξιώτη από τον Οκτώβριο ως το Νοέμβριο 1946, λίγους μήνες πριν η συγγραφέας υποχρεωθεί να φύγει από την πατρίδα της και να καταφύγει στη Γαλλία.

Στο απόσπασμα η ηρωίδα της Πολυξένη ανακαλεί στη μνήμη της από τη φυλακή, όπου βρίσκεται λόγω της αντιστασιακής της δράσης (μοίραζε παράνομο Τύπο), δύο κρίσιμες στιγμές της γερμανικής Κατοχής στην Αθήνα, μια ταπεινή και μια ηρωική στιγμή. Η πρώτη στιγμή είναι η διανομή συσσίτιου στους καλλιτέχνες. Η συγγραφέας, μέσω της ηρωίδας της, φαίνεται να αντικρίζει με ειρωνική ματιά τους καλλιτέχνες: οι εκφραστές του πνεύματος, μέχρι χτες απόμακροι κι ακατάδεκτοι, εξουθενωμένοι τώρα από την πείνα, υποκύπτουν και αυτοί στις πειστικές επιταγές της ύλης, καθώς αναγκάζονται να στοιβαχτούν και να διαμαρτυρηθούν για να πάρουν, ταπεινωμένοι, το ελάχιστο φαγητό του συσσίτιου. Η δεύτερη στιγμή είναι μια αντικατοχική διαδήλωση που αφήνει πίσω της αρκετούς νεκρούς. Το φρόνημα ωστόσο του κόσμου που συμμετέχει στη διαδήλωση είναι σθεναρό και η αίσθηση της συναδέλφωσης ισχυρή. Η συγγραφέας, διαμέσου της ηρωίδας της, τονίζει την ταξική σύσταση της διαδήλωσης. Αυτοί που συμμετέχουν, αδιαφορώντας ακόμα και για τη ζωή τους και παρασυρμένοι από τον εθνικό ενθουσιασμό, είναι άνθρωποι προερχόμενοι από τα λαϊκά στρώματα και άνθρωποι που έχουν ζωντανές μνήμες από παλαιότερους εθνικούς αγώνες, όπως η μικρασιατική εκστρατεία. Είναι ενδιαφέρον ότι ένας συγγραφέας με διαφορετική ιδεολογική συγκρότηση από εκείνη της Αξιώτη, ο Οδυσσέας Ελύτης, περιγράφει με ανάλογο τρόπο την κοινωνική σύσταση των συμμετεχόντων σε μια αντικατοχική διαδήλωση: «οι νέοι με τα πρησμένα πόδια που τους έλεγαν αλήτες, και οι άντρες, και οι γυναίκες, και οι λαβωμένοι με τον επίδεσμο και τα δεκανίκια» («Η μεγάλη έξοδος», *Το Άξιον Εστί*). Το απόσπασμα καταλήγει με την περιγραφή μιας σκηνης (η τυχαία συνάντηση της Πολυξένης με ένα στρατηγό), η οποία λειτουργεί ως προμήνυμα του εμφυλίου, που ακολούθησε την απελευθέρωση.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Οδυσσέας Ελύτης, «Η μεγάλη έξοδος», *Το Άξιον Εστί* (1959). *Ποίηση*, Ίκαρος 2002, σ. 149-150.
2. Γιώργος Ιωάννου, «Αυτά που δεν σβήνονται», *Εφήβων και μη*, Κέδρος 1979, σ. 83-87.
3. Δημήτρης Χατζής, «Μαργαρίτα Περδικάρη», *Το τέλος της μικρής μας πόλης*, Κείμενα 1983², σ. 193-225.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ποια είναι η κοινωνική σύνθεση και ποιοι οι στόχοι της διαδήλωσης;
2. Σχολιάστε το θλιβερό διαλογισμό της αφηγήτριας μέσα στο κελί της φυλακής: «Τι καιρός, πόσα χρόνια, και να μην έχει τελειωμό!».
3. Η Μαργαρίτα Περδικάρη, στο διήγημα του Χατζή, συμμετέχει, όπως και η αφηγήτρια της Αξιώτη, ενεργά στην Αντίσταση. Βρείτε ομοιότητες και διαφορές στη συμπεριφορά των δυο γυναικών της Αντίστασης.
4. Οι μαθητές μπορούν επίσης να διαβάσουν δυο εφηβικά μυθιστορήματα: *Ο μεγάλος περίπατος του Πέτρου* της Άλκης Ζέη και *Κόκκινη κλωστή δεμένη...* της Ζωρζ Σαρή, που αναφέρονται σε αυτή την ιστορική περίοδο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Καρβέλης Τάκης, «Μέλπω Αξιώτη», *Η μεσοπολεμική πεζογραφία*, τόμ. 2, Σοκόλης 1992, σ. 28-50.
- Μικέ Μαίρη, *Μέλπω Αξιώτη. Κριτικές περιπλανήσεις*, Κέδρος 1996.
- , «Ιστορία των ήχων και των ψιθύρων: για τον Εικοστό αιώνα της Μέλπως Αξιώτη», *Ιστορική πραγματικότητα και νεοελληνική πεζογραφία*, Επιστημονικό συμπόσιο, Εταιρεία Σπουδών 1997, σ. 217-238.

ΒΙΝΤΕΟ

Τάσος Ψαρράς (σκηνοθεσία), *Αφιέρωμα στη Μέλπω Αξιώτη*, ΕΤ1, Οκτώβριος 2003.

ΠΗΓΗ

Μέλπω Αξιώτη (1906-1973), *Εικοστός αιώνας* (1946), Κέδρος 1982, σ. 112-117.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΕΙΜΩΝΑΣ

Έξι χιλιάδες νέοι

ΣΤΟΧΟΣ

Να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι η λογοτεχνία κατεργάζεται το ιστορικό υλικό (συγκεκριμένα εδώ, την εξέγερση του Πολυτεχνείου και το αιματηρό τέλος της) με το δικό της, εντελώς αυτόνομο τρόπο.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Θυσία των νέων

Ιερή σιωπή ως ένδειξη σεβασμού και αναγνώρισης της θυσίας

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ο Χειμωνάς ενσωματώνει στο αφήγημά του *Ο γάμος* αυτό το σύντομο κείμενο που αναπλάθει με το δικό του, εντελώς ιδιότυπο, τρόπο την εξέγερση του Πολυτεχνείου το Νοέμβριο του 1973. Ο Χειμωνάς αναδεικνύει τη βαθύτερη ουσία και το διαχρονικό βάθος του ιστορικού γεγονότος. Όπως ο Σολωμός στο επίγραμμα «Η καταστροφή των Ψαρών», έτσι και ο Χειμωνάς αφαιρεί όλα τα συγκυριακά και επικαιρικά στοιχεία και εστιάζει την προσοχή του στα στοιχεία εκείνα που επιτρέπουν τη διαχρονική αναγωγή του ιστορικού επεισοδίου. Γι' αυτό μόνο οι δυο εισαγωγικές φράσεις του κειμένου δίνουν το βασικό περίγραμμα του ιστορικού γεγονότος, και μάλιστα με εντελώς γενικούς όρους («νέοι κι έφηβοι παιδιά», «ένας στρατός», «άλλος λαός»). Στη συνέχεια, οι συνέπειες του ιστορικού γεγονότος, η αιματηρή καταστολή της εξέγερσης, περιγράφονται σαν ένα γεωλογικό συμβάν ή και καταστροφή: οι νέοι βουλιάζουν μέσα στη γη, η γη καθιζάνει μέχρι που σχηματίζεται ένα τεράστιο βάραθρο. Το βάραθρο αυτό λειτουργεί ως ένα υποβλητικό μνημείο της θυσίας, αλλά και ως μια αποκρουστική και διαρκής υπόμνηση του εγκλήματος που τελέστηκε εκεί. Η τελική απόφαση του αφηγητή («κανείς ποτέ δεν θα τολμήσει να σκύψει και να δει») θέλει μάλλον να αποδώσει την αίσθηση του τρομακτικού δέους που θα προκαλεί το βάραθρο-μνημείο, ενώ η αφοριστική προσταγή του («κανείς να μη τολμήσει») εκφράζει την οργή για το έγκλημα και τη διάθεσή του να αναλάβει αυτός την προστασία του μνημείου.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γιάννης Ρίτσος, *Δεκαοκτώ λιανοτράγουδα της πικρής πατρίδας*, Κέδρος 1973.

*Το παλικάρι που 'πεσε μ' ορθή την κεφαλή του,
δεν το σκεπάζει η γης οργή, σκουλήκι δεν τ' αγγίζει—*

*Φτερό στη ράχη του ο σταυρός κι όλο χιμάει τ' αφήλου
και σμίγει τους τρανούς αϊτούς και τους χρυσούς αγγέλους.*

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η γραφή του Χειμωνά χαρακτηρίζεται από μεγάλη αφαιρετικότητα, συμπύκνωση των νοημάτων, αλλά και ποιητική τόλμη τόσο στην αφήγηση όσο και στη δημιουργία των εικόνων της. Επιλέξτε μία από τις εικόνες του κειμένου και βρείτε τις αντιστοιχίες της με τα ιστορικά γεγονότα, όπως περιγράφονται από την επίσημη ιστορία ή τα χρονικά της εποχής (π.χ. Κωστούλα Μητροπούλου, *Το χρονικό των τριών ημερών*, Κέδρος 2002).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αριστηνός Γιώργης, *Εισαγωγή στην πεζογραφία του Γ. Χειμωνά*, Κέδρος 1981.
Λάλα-Κριστ Δέσποινα, *Στο καλειδοσκόπιο του Γιώργου Χειμωνά*, Καστανιώτης 1984.
Μαρωνίτης Δ.Ν., *Η πεζογραφία του Γιώργου Χειμωνά*, Λωτός 1986.

ΠΗΓΗ

Γιώργος Χειμωνάς (1936-2000), *Ο γάμος*, Κέδρος 1977², σ. 35.

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΜΗΛΙΩΝΗΣ**«Το συρματοπλεγμα του αίσχους»****ΣΤΟΧΟΣ**

Να αντιληφθούν οι μαθητές ότι το κυπριακό ζήτημα παραμένει μια ανοιχτή πληγή του ελληνισμού, οι δραματικές επιπτώσεις του οποίου σχετίζονται με τις προσωπικές ιστορίες πολλών ανθρώπων που στερήθηκαν όχι μόνο τη γη τους, αλλά ουσιαστικά το χώρο της νεότητας και των βιωμάτων τους.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Κυπριακό ζήτημα

Τουριστική αξιοποίηση και αλλοτρίωση της Κύπρου

Πράσινη γραμμή – Διχοτόμηση του νησιού

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το σύντομο αφήγημα του Μηλιώνη καταγράφει τις σκέψεις και τα συναισθήματα από μια επίσκεψη του συγγραφέα στην Κύπρο. Αν και το αφήγημα φαίνεται καταρχήν να έχει το χαρακτήρα μιας ταξιδιωτικής περιήγησης, η ματιά του αφηγητή διεισδύει στο χώρο και στο χρόνο, επειδή η εμπειρία της τελευταίας αυτής επίσκεψης στο νησί συγκρίνεται με τις παλαιότερες εμπειρίες του αφηγητή από την Κύπρο, όπου για μεγάλο χρονικό διάστημα υπηρέτησε ως εκπαιδευτικός. Ανάμεσα στο τότε και στο τώρα συνέβησαν σημαντικά γεγονότα, που άλλαξαν ριζικά την όψη και τις προοπτικές του τόπου. Η τουριστική αξιοποίηση, που αλλοίωσε την όψη του τοπίου και επηρέασε το ήθος των ανθρώπων, είναι μια εξόφθαλμη αλλαγή, αλλά οι σημαντικότερες και δραματικές αλλαγές οφείλονται στην τουρκική εισβολή του 1974. Έκτοτε ολόκληρο το νησί και κυρίως η πρωτεύουσά του, η Λευκωσία, διαιρέθηκαν στα δυο, στην ελεύθερη Κύπρο και στην κατεχόμενη από τους Τούρκους ζώνη. Ο αφηγητής θυμάται την παλαιότερη διαμονή του στο νησί και αναλογίζεται με λύπη την ειρωνεία της ιστορίας: τότε μιλούσε στους μαθητές του για το τείχος του Βερολίνου· στο μεταξύ το τείχος του Βερολίνου έπαψε να υπάρχει και τώρα το αδιαπέραστο τείχος της τελευταίας χωρισμένης στα δυο πόλης του κόσμου βρίσκεται μπροστά του. Προκειμένου να δηλωθεί αυτή η τραγική ειρωνεία της ιστορίας, ο τίτλος του κειμένου συμπλέκει το συρματοπλεγμα που χωρίζει στα δυο τη Λευκωσία με το «τείχος του αίσχους», την ονομασία που δόθηκε στο τείχος του Βερολίνου. Δυστυχώς το συρματοπλεγμα του αίσχους στη Λευκωσία παραμένει ακόμα. Στην τελευταία παράγραφο ο αφηγητής

νιώθει έτοιμος, με τη δύναμη της μνήμης και της φαντασίας, να ξεπεράσει τους περιορισμούς του συρματοπλέγματος και να βρεθεί στην άλλη πλευρά, στην εποχή της νιότης του και της ελευθερίας. Ωστόσο η τελευταία φράση του αφηγήματος δηλώνει την οδυνηρή επίγνωση του αφηγητή ότι τα χρόνια της νεότητάς του παραμένουν φυλακισμένα πίσω από το συρματοπλέγμα. Η διδασκαλία αυτού του κειμένου μπορεί να συνδυαστεί με το ποίημα «Γλυκό του κουταλιού» του Κύπριου Κυριάκου Χαραλαμπίδη, με σκοπό να συνεξεταστούν τόσο η συναισθηματική διάθεση όσο και τα βιώματα των δύο προσώπων, με έμφαση στη λειτουργία της μνήμης.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Αντώνης Σαμαράκης, «Το ποτάμι», *Ζητείται ελπίς* (1954), 1983²⁰, σ. 21-25.
2. Λευτέρης Πούλιος, «Καλοκαίρι του '78», *Το αλληγορικό σχολείο* (1978). *Τα ποιήματα του Λευτέρη Πούλιου*, επιλογή 1969-1978, Κέδρος 1982, σ. 99.

*Η Κύπρος με κάλεσε ν' ακούσω τη μουσική της
και να βουλιάξω στο χώμα της την παράχορδη δική μου.
Είδα τον πόνο πίσω από απελπισμένες βιτρίνες
και τη Λευκωσία σα χορδή σπασμένη βιολιού.
Όλη τη νύχτα στο ξενοδοχείο μου με τύλιγαν
σα νεύρο οι ψυχές των σκοτωμένων
και με μετακινούσαν τα βήματα των αγνοούμενων παλικαριών.
Έζησα τη θλιμμένη γη και φωτογράφισα
στα ακρογάλια της την αιώνια γέννηση
της Αφροδίτης.*

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Στο διήγημα αυτό ο αφηγητής αναφέρεται σε περιστατικά που συνέβησαν στην Κύπρο πριν και μετά την τουρκική εισβολή του 1974. Βρείτε τα σημεία στα οποία διακρίνονται αυτές οι δύο περίοδοι της ζωής του και καταγράψτε τα διαφορετικά αισθήματα που ένιωθε κάθε φορά.
2. «Τα αισθήματα δεν μπαίνουν στο συρματοπλέγμα». Γράψτε μια παράγραφο που να τελειώνει με αυτήν τη φράση.
3. Ποια εικόνα της Κύπρου δίνει ο Λ. Πούλιος στο ποίημά του; Κάντε ειδική αναφορά στις λέξεις που δείχνουν τη συναισθηματική στάση του ποιητή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ελίτροχος* [Πάτρας], τχ. 7, 1995.
Η λέξη, τχ. 143, 1998.
Μηλιώνης Χριστόφορος, Π.Ε.Φ., Μεταίχμιο 2000.
 Παγανός Γ.Δ., *Τρεις μεταπολεμικοί πεζογράφοι*, Νεφέλη 1998, σ. 50-65, 104-129.

Τσακνιάς Σπύρος, «Χριστόφορος Μηλιώνης», *Η μεταπολεμική πεζογραφία*, τόμ. 5, Σοκόλης 1988, σ. 254-329.

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΤΑΙΝΙΑ

Θόδωρος Αγγελόπουλος, *Το μετέωρο βήμα του πελαγοού*, 1991.

ΠΗΓΗ

Χριστόφορος Μηλιώνης (1932), «“Το συρματόπλεγμα του αίσχους”», *Το μικρό είναι όμορφο*, Κέδρος 1997, σ. 104-106.

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΣΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

1. Ιστορικός παραλληλισμός – Παράλληλα θεματικά μοτίβα

Καλό θα ήταν οι μαθητές να συνδέσουν το αγωνιστικό ήθος και την αντοχή στις δοκιμασίες με την ιστορική πορεία του ελληνισμού. Η καμένη γη και τα λαμπρά παλικάρια των Ψαρών στο σολωμικό επίγραμμα ή το τοπίο της ερήμωσης μετά την κατάρρευση του αλβανικού μετώπου στο απόσπασμα από την ποιητική σύνθεση του Ρίτσου μπορούν να συνεξεταστούν, ως παράλληλες ιστορικές περιστάσεις, με το ποίημα «Θερμοπύλες» του Καβάφη («Η βιοπάλη – Το αγωνιστικό πνεύμα του ανθρώπου»).

2. Ρεαλιστική λογοτεχνική αποτύπωση ιστορικών συμβάντων

Εξετάζοντας το απόσπασμα από το μυθιστόρημα της Αξιώτη ή συσχετίζοντάς το με το διήγημα της Αλεξίου («Η βιοπάλη – Το αγωνιστικό πνεύμα του ανθρώπου»), προκύπτει μια ρεαλιστική αποτύπωση των δύσκολων κατοχικών και μεταπολεμικών χρόνων (πείνα, στερήσεις, εξορία), επικεντρωμένη στα καθημερινά προβλήματα και στις συναισθηματικές αντιδράσεις των απλών ανθρώπων. Παράλληλα με τον ηρωισμό που επιδεικνύουν οι στρατιώτες του αλβανικού μετώπου, ο οποίος προβάλλεται κυρίως στις επετείες, μπορεί να δοθεί μια ρεαλιστικότερη εικόνα των πραγμάτων μέσα από το ποίημα του Ρίτσου και τα προτεινόμενα παράλληλα κείμενα.

3. Διδασκαλία κειμένων και χρήση εποπτικού υλικού

Έχει ενδιαφέρον να συνεξεταστούν κάποια κείμενα –όπως, π.χ., το ποίημα του Ρίτσου ή το αφήγημα του Μηλιώνη– με εικαστικό υλικό που σχετίζεται με τα ιστορικά περιστατικά στα οποία αναφέρονται (αλβανικό μέτωπο, κυπριακό πρόβλημα), ώστε οι μαθητές να συγκρίνουν ή να προβληματιστούν σχετικά με την ιδιαιτερότητα της λογοτεχνικής απόδοσης της ιστορικής πραγματικότητας (εκφραστικοί τρόποι, ιδεολογική χροιά, κοινωνικός προβληματισμός κ.ά.).

ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΖΩΗΣ

ΔΙΔΩ ΣΩΤΗΡΙΟΥ

Όταν πρωτοκατέβηκα στη Σμύρνη

ΣΤΟΧΟΙ

Να παρακολουθήσουν οι μαθητές αντιπροσωπευτικές όψεις της παλιάς ζωής σε μια μεγάλη πόλη-κέντρο του μικρασιατικού ελληνισμού. Παράλληλα να εστιάσουν την προσοχή τους στις αντιλήψεις των ανθρώπων της εποχής σχετικά με την ανατροφή, την εκπαίδευση και την πρόωμη απεξάρτηση των παιδιών από την οικογένειά τους.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Η κοσμοπολίτικη Σμύρνη και το ανθηρό ελληνικό στοιχείο

Η κοινωνική καταγωγή του παιδιού, οι στερήσεις (παιδεία) και οι υποχρεώσεις του (βιοπάλη)

Το αίσθημα ελευθερίας που απολαμβάνει το παιδί στη Σμύρνη και η πορεία του προς την ενηλικίωση

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Αυτό το απόσπασμα από τα *Ματωμένα χρώματα* δε συνδέεται με την περιπέτεια του μικρασιατικού ελληνισμού, που αποτελεί το θεματικό επίκεντρο του γνωστού μυθιστορήματος. Η συγγραφέας τοποθετεί την αυτοβιογραφική αφήγηση του μικρού ήρωά της στα 1910 και συνδέει την εξιστόρησή του με δύο σημαντικά βιώματα της παιδικής του ηλικίας: την πρώτη επαφή με την πόλη, που εντυπωσιάζει το μικρό χωριατόπουλο, και την απεξάρτησή του από την οικογένεια, η οποία κατά το συνήθη τρόπο της εποχής επιβαλλόταν στα αγόρια των χαμηλών κοινωνικών τάξεων, γύρω στην ηλικία των 12 χρόνων. Η πορεία του αγοριού στην ενηλικίωση περνά μέσα από τη βιοπάλη, έτσι ουσιαστικά στο απόσπασμα παρακολουθούμε την ενηλικίωση του αφηγητή, η οποία συνοδεύεται από υψηλό αίσθημα αυτοεκτίμησης («Αν είχα μουστάκι θα το 'τριβα, τόσο ένιωθα άντρας»). Κάθε εμπειρία του παιδιού στην πόλη παρουσιάζεται με φανταχτερά χρώματα αλλά και ρεαλισμό, επενδεδυμένη με ευχάριστα, πρωτόγνωρα συναισθήματα. Το εντυπωσιασμένο βλέμμα του παιδιού, μέσα από την έντεχνη, και σε πολλά σημεία αναληθοφανή, παρέμβαση του παντογνώστη αφηγητή, «φωτογραφίζει» την ανθρωπογεωγραφία της περιοχής. Το παιδί κινείται συνεχώς μέσα στο πλήθος σε διάφορα επίπεδα και χώρους της πόλης, απολαμβάνοντας την ελευθερία και ξοδεύοντας τα πενιχρά λεφτουδάκια του στις μικρές πολυτέλειες που αφθονούν στην πόλη. Καθώς ο ήρωάς μας περιδιαβαίνει με, ασυνήθιστη για ένα χωριατόπουλο, άνεση στα σοκάκια της πόλης, στο μυαλό του κυκλοφορούν ελεύθερα για πρώτη φορά, μακριά από την εξουσία του αυστηρού πατέρα, εικόνες και σκέψεις, μερικές από τις οποίες επηρεάζουν πρόσκαιρα την ψυχική του ευφορία και ξυπνούν μέσα του γλυκόπικρα συναισθήματα. Μπροστά στη θέα της Ευαγγελικής

Σχολής το αγόρι αναπολεί με θλίψη το απραγματοποίητο όνειρο να γίνει κάποτε μαθητής της, όνειρο απατηλό για τη χαμηλή κοινωνική θέση της οικογένειάς του.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γεώργιος Βιζυηνός, [Στο χαρέμι], «Το μόνον της ζωής του ταξίδιον» στα Κ.Ν.Α. της Γ' Γυμνασίου.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Με ποιους αφηγηματικούς τρόπους προωθείται η διήγηση και τι εξυπηρετεί ο καθένας από αυτούς;
2. Πώς αντιμετωπίζει τη ζωή στην Κωνσταντινούπολη το νεαρό ραφτόπουλο στο διήγημα του Βιζυηνού; Συγκρίνετε τις εντυπώσεις που αποκομίζουν τα δύο παιδιά από την Πόλη (Βιζυηνός) και τη Σμύρνη (Σωτηρίου).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αρώνη Άσπα, «Μια εμπειρία απ' τη διδασκαλία μυθιστορήματος της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας στο Γυμνάσιο και μια πρόταση», *Φιλολογική*, τχ. 28, 1989, σ. 20-21.

Βαρίκας Βάσος, *Συγγραφείς και κείμενα*, τόμ. 1, Ερμής 1975.

Κάσσορ Βαγγέλης, «Διδώ Σωτηρίου», *Η μεταπολεμική πεζογραφία*, τόμ. 7, Σοκόλης 1988, σ. 210-224.

Κοτζιάς Αλέξανδρος, *Μεταπολεμικοί πεζογράφοι*, Κέδρος 1982, σ. 151-153.

Μπαλάσκας Κώστας, *Λογοτεχνία και παιδεία. Γνώση και ανάγνωση λογοτεχνικών κειμένων*, Επικαιρότητα 1985, σ. 133-147.

Ραυτόπουλος Δημήτρης, *Οι ιδέες και τα έργα*, Δίφρος 1965, σ. 226-230.

ΠΗΓΗ

Διδώ Σωτηρίου (1911-2004), *Ματωμένα χρώματα* (1962), Κέδρος 2000⁷⁵, σ. 42-48.

ΣΩΤΗΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Πάσχα τ' Απρίλη

ΣΤΟΧΟΙ

Να γνωρίσουν οι μαθητές ένα σύγχρονο και αξιόλογο συγγραφέα. Να προβληματιστούν σχετικά με τις παλαιότερες μορφές ζωής και τη σημασία των παραδόσεων.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Εορταστικές παραδόσεις και οικογενειακοί δεσμοί

Παιδικές αναμνήσεις και σύγχρονη πραγματικότητα

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Πρόκειται για ένα διήγημα που αποκλίνει από την τυπική παραδοσιακή μορφή, αφού η υπόθεσή του δεν εξελίσσεται με βάση το δομικό σχήμα πλοκή – δέση – κορύφωση – λύση, αλλά υπάρχει μια χαλαρή δομή που συνδέει τα επιμέρους, δηλαδή τις αναμνήσεις του αφηγητή. Η ενότητα του αφηγηματικού πλαισίου διαρρηγγύεται συχνά από σχόλια και αναφορές στη σύγχρονη εποχή (π.χ. όταν ο αφηγητής αναφέρεται στη μαθητική ζωή και στα φοιτητικά του χρόνια). Στο σύνολό του λειτουργεί σαν μνημονική ανάκληση του αφηγητή στην παιδική του ηλικία και στις πασχαλινές διακοπές στο χωριό του. Ο τόνος είναι τρυφερός, νοσταλγικός, απολογητικός. Ο συγγραφέας-αφηγητής θυμάται με συγκίνηση τα συγγενικά του πρόσωπα, νοσταλγεί την άδολη αγάπη των απλών ανθρώπων του χωριού και ιδίως της γιαγιάς του, η μορφή της οποίας έχει καθαγιαστεί στη συνείδησή του. Ο ώριμος αφηγητής θυμάται τα παιδικά του χρόνια και αναβιώνει το πασχαλινό κλίμα του χωριού με οπτικές εικόνες (ανθισμένη απριλιάτικη φύση, βουνά, ποτάμι, χιλιόχρωμο ηλιοβασίλεμα), μυρωδιές (η μύτη μας είχε πανηγύρι), με εικόνες γευστικές (πατάτες γιαχνί), ακουστικές (στρακα-στρούκες), απτικές (κοιμόμασταν όλοι μαζί στρωματσάδα). Ιδιαίτερη αναφορά κάνει στη γειτνίαση του χωριού του με την Αλβανία, εκφράζοντας την περιέργεια του ίδιου και των συγχωριανών του στο παρελθόν για την κατάσταση που επικρατούσε στη σύνορή τους χώρα. Οι όροι στο αφηγηματικό του παρόν έχουν μεταβληθεί και οι Αλβανοί λαθρομετανάστες συλλαμβάνονται στην Ελλάδα. Ως προς τη δομή το αφήγημα οργανώνεται με βάση τα αντιθετικά σχήματα: ακμή-παρακμή, τότε-τόρα, παιδί-ενήλικος, που προσδιορίζουν και τα δύο χρονικά επίπεδα της αφήγησης. Ο ομοδιηγητικός/ αυτοδιηγητικός αφηγητής (αφηγείται τη δική του ιστορία) αρχίζει την εξιστόρηση από το τώρα, με αφορμή τις πρόσφατες απριλιάτικες διακοπές του. Μέσω της μνήμης πραγματοποιεί ένα άλμα στο παρελθόν, στις παιδικές του πασχαλιάτικες διακοπές στο πατρικό χωριό Πόβλα. Η αφήγηση του «τότε» ενσωματώνεται στο πρώτο αφηγηματικό επίπεδο του «τώρα», το οποίο εμφανίζεται στην αρχή και στο τέλος του διηγήματος.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Κωστής Παλαμάς, «Όσο περνάν τα χρόνια μου» (1909), *Η πολιτεία και η μοναξιά. Άπαντα*, τόμ. 5, Μπίρης, 1972³, σ. 432.

*Όσο περνάν τα χρόνια μου
κι όσο περνά με κείνα,
τόσο γλυκά τριγύρω μου
μοσκοβολάν τα κρίνα
των προτινών απρίληδων...*

*Τα παιδιακίσια χρόνια
μου κελαιδάν, αηδόνια
σε νύχτες και σ' ερμιές.*

2. Κοσμάς Πολίτης, *Το τέραμα*, Ερμής 2000², σ. 153-156.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποια συναισθήματα έχει ο αφηγητής στο παρόν της αφήγησης, καθώς θυμάται τις παιδικές του διακοπές στο χωριό;
2. Στο διήγημα γίνεται φανερή η αντίθεση ανάμεσα στα συναισθήματα που βιώνει ο αφηγητής στο χωριό και στην πόλη. Πού οφείλεται κατά τη γνώμη σας αυτή η διαφορά;
3. Διαβάστε τον ορισμό του διηγήματος στο *Λεξικό λογοτεχνικών όρων* και ελέγξτε αν το διήγημά μας ανταποκρίνεται σε αυτόν.
4. Ο αφηγητής δεν εκθέτει απλώς την ιστορία, αλλά είναι και ο ίδιος ήρωας σε αυτήν και παρουσιάζει από τη δική του σκοπιά τα γεγονότα. Πώς ονομάζεται αυτός ο τύπος του αφηγητή και πώς το είδος της αφήγησης;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Μιτσοτάκη Κλαίρη, «Η περιοχή της χαμηλής ζώνης (Σχόλιο στον Σωτήρη Δημητρίου)», *Νέα Εστία*, τχ. 1704, 1998, σ. 943-947.

ΠΗΓΗ

Σωτήρης Δημητρίου (1955), «Πάσχα τ' Απρίλη», *Η φλέβα του λαμού*, Πατάκης 1998, σ. 49-55.

ΛΕΥΤΕΡΗΣ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ

Χρονικό

ΣΤΟΧΟΣ

Να γνωρίσουν οι μαθητές ένα ποίημα με επίκεντρο το βίο μιας συνηθισμένης οικογένειας στη μεταπολεμική Ελλάδα.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Η οργάνωση και η λειτουργία της παραδοσιακής ελληνικής οικογένειας

Ο κοινωνικός μετασχηματισμός της μεταπολεμικής Ελλάδας

Η επαγγελματική αποκατάσταση και η ατομική ζωή των μελών της οικογένειας

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Μέσα από την αφαιρετική τεχνική και την εκφραστική λιτότητα του ποιήματος οι μαθητές καλούνται να παρακολουθήσουν την ιστορία μιας συνηθισμένης οικογένειας στη μεταπολεμική Ελλάδα. Ο διδάσκων μπορεί να αναφερθεί στο ιστορικο-κοινωνικό και πολιτικό στίγμα της εποχής, τα χαρακτηριστικά και τις αντιλήψεις της παραδοσιακής ελληνικής οικογένειας, σχολιάζοντας εκτενέστερα τους κοινωνικούς μετασχηματισμούς που θίγει το ποίημα (επικράτηση των μηχανών, παρακμή των χειρωνακτικών επαγγελμάτων κ.ά.). Το γεγονός ότι η οικογένεια αποτελούσε παλαιότερα, και εξακολουθεί να αποτελεί, τον πυρήνα της ελληνικής κοινωνίας αποτυπώνεται στο ποίημα με την ιεραρχική παρουσίαση των προσώπων, σύμφωνα με τη θέση τους στον οικογενειακό ιστό: πατέρας, μητέρα, παιδιά, μεγάλος και μικρός γιος. Αν και τα γεγονότα και οι καταστάσεις της ελληνικής μεταπολεμικής περιόδου δεν αναφέρονται στο ποίημα, η πορεία της οικογενειακής ιστορίας, από τη συνύπαρξη των μελών της οικογένειας μέχρι τη διάλυσή της (με τη μετανάστευση του ενός γιου στο εξωτερικό), αλλά και η ατομική πορεία κάθε μέλους της οικογένειας (συνταξιοδότηση του πατέρα, κοινωνική απομόνωση της μητέρας, μετανάστευση του μικρού γιου, ανεργία του μεγάλου), προσδιορίζονται από τις κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις. Γι' αυτό το κύριο ζητούμενο, αλλά και η δυσκολία κατά τη διδασκαλία του ποιήματος, είναι να καταλάβουν οι μαθητές ότι το χρονικό της οικογένειας διαμόρφωσαν η στενή σύνδεση ή και η εξάρτηση των καπνεργατών από το επάγγελμά τους, η προϊούσα παρακμή του καπνεμπορίου στην Ελλάδα και οι αρνητικές οικονομικές επιπτώσεις του εμφυλίου, οι οποίες, σε συνδυασμό με τον οικονομικό μαρασμό της ελληνικής περιφέρειας, οδήγησαν μεγάλο μέρος του εργατικού δυναμικού στη μετανάστευση. Χάρη στον αφαιρετικό εκφραστικό τρόπο με τον οποίο ο Ξανθόπουλος εκθέτει το χρονικό της οικογένειας –το ποίημα συνθέτουν διαδοχικές εικόνες-σταθμοί στην πορεία της οικογένειας μέσα στον ιστορικό χρόνο της μεταπολεμικής εποχής–, συμπυκνώνεται το συναίσθημα της θλίψης για τις χαμένες και μίξερες ζωές των ανθρώπων που έζησαν στα σκληρά μεταπολεμικά χρόνια. Ο τελευταίος στίχος, που αναφέρεται στην επικράτηση των μηχανών, λειτουργεί υπαινικτικά και αντιθετικά: οι μηχανές προκόβουν, ενώ οι άνθρωποι και οι καπνεργάτες παρακμάζουν. Οι μαθητές θα αντιλαμβάνονταν πολύ καλύτερα το ποίημα του Ξανθόπουλου, αν συνδύαζαν την ανάγνωσή του με την απόκτηση γνώσεων για το καπνεργατικό κίνημα και τις συνθήκες ζωής των καπνεργατών σε μια μεγάλη καπνεργατούπολη, όπως ήταν η Καβάλα έως και τα μεταπολεμικά χρόνια.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Βασίλης Βασιλικός, «Ο εκχριστιανισμός των μωαμεθανών», *Εκτός των τειχών*, Θεμέλιο 1966, σ. 53-66.
2. Πρόδρομος Μάρκογλου, «Η επιστροφή», *Σταθερή απώλεια*, Νεφέλη 2001, σ. 171-175.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Η ζωή και η νοοτροπία των γονέων εκφράζουν το παραδοσιακό πρότυπο της ελληνικής οικογένειας. Σε ποιους στίχους και με ποια εκφραστικά μέσα δηλώνονται αυτές οι οικογενειακές σχέσεις;
2. Πώς σκιαγραφούνται οι ζωές του μεγάλου και του μικρού γιου; Ποια κοινά σημεία και ποιες διαφορές παρατηρείτε ανάμεσά τους;
3. Ο μεγάλος γιος έμεινε στον τόπο του, ο μικρός έφυγε στα ξένα. Σε ποιους στόχους των δυο γιων αντιστοιχούν αυτές οι επιλογές; Ποιος από τους δύο πιστεύετε ότι πέτυχε περισσότερο στη ζωή του και γιατί;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γαργαντούδης Ευριπίδης, «Η πόλη της μνήμης – η μνήμη της πόλης», *Νέα Εστία*, τχ. 1725, 2000, σ. 164-167.

Πραγματικότητα και μύθος στο καλλιτεχνικό έργο του Λευτέρη Ξανθόπουλου, επιμέλεια Φωτεινή Τομαή-Κωνσταντοπούλου, Παπαζήσης 2003.

ΠΗΓΗ

Λευτέρης Ξανθόπουλος (1945), «Χρονικό», *Αντίψυχα*, Ανδρομέδα 1982, σ. 26.

ΑΝΤΟΝ ΤΣΕΧΩΦ

Ένας αριθμός

ΣΤΟΧΟΙ

Να γνωρίσουν οι μαθητές την ψυχολογία και το ήθος της παλιάς εποχής, που αποπνέουν χαρακτηριστικά τα πρόσωπα του Τσέχωφ. Να γίνει αναφορά σε ένα ακραίο παράδειγμα παθητικής συμπεριφοράς εργαζόμενης γυναίκας και να γίνει διάλογος για τις ατομικές και τις κοινωνικές συνέπειες που μπορεί να έχει αυτή η στάση ζωής της.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Η δειλή και παθητική συμπεριφορά της εργαζόμενης, η ψυχολογική πίεση και η εκμετάλλευσή της από τον εργοδότη

Η φάρσα του αφεντικού

Ο ρόλος της δασκάλας

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Αν και το διήγημα χαρακτηρίζεται από συντομία και ανάλαφρη διάθεση, πραγματεύεται ένα σοβαρό και υπαρκτό πρόβλημα τόσο στην εποχή του Τσέχωφ όσο και στη δική μας εποχή: την οικονομική εκμετάλλευση των εργαζομένων από τα αφεντικά τους. Ο Τσέχωφ σκιαγραφεί το χαρακτήρα της δεσποινίδας Ιουλίας ως ένα ακραίο

παράδειγμα δειλής, άβουλης και παθητικής συμπεριφοράς, προβάλλοντας με εσκεμμένα υπερβολικό τρόπο την αδυναμία της να αντιδράσει και να διεκδικήσει το δίκιο της. Όλη η εικόνα και η ψυχολογία της νεαρής κοπέλας συγγενεύει με τους δραματικούς ήρωες του Τσέχωφ, οι οποίοι αδυνατούν να πάρουν τη ζωή στα χέρια τους και γίνονται έρμαια της τύχης τους. Η υπόθεση του διηγήματος περιορίζεται σε μια διαλογική –θεατρικού τύπου– σκηνή, η οποία στήνεται και εκτελείται τυπικά από δυο, αλλά ουσιαστικά από ένα πρόσωπο. Ο πατέρας των παιδιών και εργοδότης της δασκάλας προβάλλεται σε ρόλο παντογνώστη αφηγητή. Είναι εκ των πραγμάτων ο απόλυτος κυρίαρχος του παιχνιδιού που έχει προσχεδιάσει, επιλέγοντας αρχικά να εκφοβίσει, ενώ στη συνέχεια να αιφνιδιάσει, με σκοπό να φρονηματίσει τη νέα δασκάλα. Ο ρόλος της δασκάλας στη σκηνή ελάχιστα διαφέρει από εκείνον του βωβού προσώπου, καθώς όχι μόνο αδυνατεί να αντιδράσει, αλλά δεν εκδηλώνει καν την πρόθεση να υπερασπιστεί κάπως τον εαυτό της απέναντι στη φοβερή εκμετάλλευση και την οικονομική σκευωρία του αφεντικού. Στο τέλος του διηγήματος ο αφηγητής-εργοδότης αποκαλύπτει τη φάρσα στη νεαρή δασκάλα, κερδίζοντας την απόλυτη συμπάθεια του αναγνώστη, ο οποίος αντιλαμβάνεται πλήρως τη διδακτική πρόθεση του αφεντικού. Το αντίθετο μάλλον συμβαίνει με την υποτονική δεσποινίδα Ιουλία, η οποία δίνει την εντύπωση ότι όχι μόνο δεν αντιλήφθηκε το πρόβλημα αλλά και δε διδάχτηκε τίποτε από την (πλαστική) δοκιμασία της. Στην απίθανη περίπτωση που δεν υπάρξει η αναμενόμενη αντίδραση από τους μαθητές σχετικά με τη διεκδίκηση των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων του εργαζομένου, σύμφωνα με τα νόμιμα μέσα της εποχής μας, ο καθηγητής είναι απαραίτητο να τονίσει την ανάγκη για αποφυγή της ηττοπάθειας, δίνοντας έμφαση στην ευπρεπή αγωνιστική στάση κάθε ανθρώπου, με σκοπό την επικράτηση της κοινωνικής δικαιοσύνης σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο. Επίσης είναι φυσικό να δημιουργηθούν στους μαθητές εύλογα ερωτήματα σχετικά με το περιεχόμενο της διδασκαλίας της δεσποινίδας Ιουλίας, για την οποία θα πρέπει να έχουν σχηματίσει στο μυαλό τους μια διόλου κολακευτική εντύπωση. Ο διδάσκων έχει έτσι μια πολύ καλή ευκαιρία να αναφερθεί τόσο στην πειθαρχημένη συμπεριφορά και στο αίσθημα της κοινωνικής κατωτερότητας των φτωχών ανθρώπων της παλιάς εποχής όσο και στο ρόλο που καλείται να παίξει, άλλοτε και τώρα, μια δασκάλα, με τα λόγια και τα έργα της. Το πιθανότερο είναι ότι οι μαθητές θα προβληματιστούν για τον τρόπο με τον οποίο ασκεί εδώ η δασκάλα το ρόλο της, ως αναμεταδότρια γνώσης και ήθους στα παιδιά. Η συζήτηση μπορεί γενικότερα να περιστραφεί γύρω από εκπαιδευτικά ζητούμενα και μεθόδους της παλιάς και της σημερινής εποχής. Είναι μάλιστα σκόπιμο οι μαθητές να διαβάσουν το παράλληλο κείμενο του Ν. Βρεττάκου, ο οποίος αναδεικνύει σε πάσχουσα ηρωίδα μια άλλη ασθετική νέα δασκάλα που υπηρετεί σε ένα ορεινό χωριό της Ηπείρου και προσπαθεί με τη στοργή και την αγάπη της να ανακουφίσει τους μαθητές της από τις υλικές στερήσεις. Ενδιαφέρουσες αντιπαραθέσεις σχετικά με το ρόλο της δασκάλας μπορούν να προκύψουν και από το διήγημα του Καραγάτση «Η κυρία Νίτσα» («Η αγάπη για τους συνανθρώπους μας – Οι φιλικόι δεσμοί – Η αγάπη»).

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Νικηφόρος Βρεττάκος, «Στη γυναίκα με το τσακισμένο χέρι» [απόσπασμα], *Οδοιπορία* (1972).

*Έμπαινες στο σχολειό κι όπως τ' αντίκριζες
μοιραζόταν σε δεκατέσσερα χαμόγελα το πρόσωπό σου.
Θυμόσουν πως η αγκάλη σου ήταν μισή
κι ανεβαίνοντας πάνω στην έδρα σου
άνοιγες τη λύπη σου και τα σκέπαζες,
όπως ο ουρανός σκεπάζει τη γη.*

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Περιγράψτε με δικά σας λόγια το χαρακτήρα του πατέρα-εργοδότη ή της δασκάλας.
2. Διαβάστε ένα ακόμα διήγημα του Τσέχωφ (θα βρείτε και στα άλλα Κ.Ν.Α. του Γυμνασίου) και εντοπίστε τα βασικά διακριτικά γνωρίσματα της συγγραφικής τεχνικής του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Διαβάζω, τχ. 169, 1987 (με κείμενα των Γ. Βαρβέρη, Α. Βογιάζου κ.ά.).

► <http://www.geocities.com/Heartland/Bluffs/7745/chekhov.htm>

► <http://www.eldritchpress.org/ac/yr/Anton-Chekhov.html>

ΠΗΓΗ

Άντον Τσέχωφ (1860-1904), «Ένας αριθμός», *Διηγήματα*, μτφρ. Κ. Σιμόπουλος, Θεμέλιο 1983, σ. 323-324.

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΣΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ**1. Συνδυαστική ανάγνωση**

Τα κείμενα έχουν αρκετές αντιστοιχίες με εκείνα της ενότητας «Η βιοπάλη – Το αγωνιστικό πνεύμα του ανθρώπου», κυρίως επειδή και οι δύο ενότητες σχετίζονται με τα ήθη, τις αντιλήψεις και τον τρόπο ζωής της παλαιότερης εποχής.

2. Ιστορική-κοινωνική αποτύπωση της παλιάς ζωής

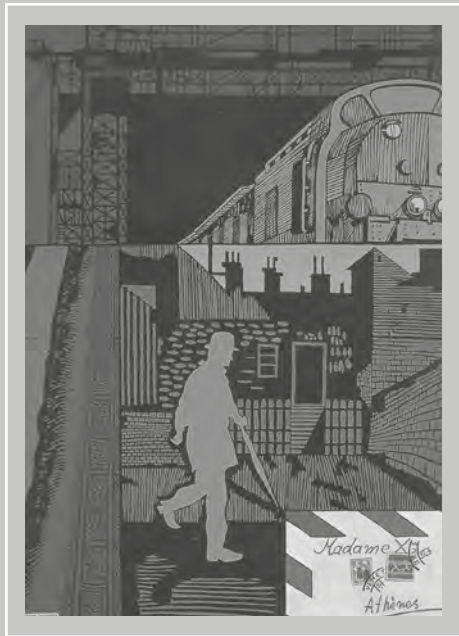
Με στόχο τη δημιουργία μιας γενικής εντύπωσης σχετικά με τα προβλήματα, τα ενδιαφέροντα και τα ζητούμενα των ανθρώπων την παλαιότερη εποχή, μπορούμε να εξετάσουμε, π.χ., το ρόλο της οικογένειας ή, περισσότερο, κάποιων μελών της, τις παλαιότερες συλλογικές νοοτροπίες κ.ά. Ενδιαφέρουσα μπορεί να αποβεί η συνεξέταση του διγγήματος του Σ. Δημητρίου με το κείμενο του Ξενοπούλου για τον εορτασμό των Χριστουγέννων («Θρησκευτική ζωή»), καθώς και τα δύο κείμενα αναφέρονται σε αναμνήσεις από την παιδική ηλικία.

3. Διδακτική επέκταση – Δημιουργία κριτικής στάσης

Όλα τα κείμενα της ενότητας προσφέρονται για κριτικό προβληματισμό των μαθητών και προέκταση στη σημερινή εποχή, με άξονα κυρίως τα στάδια και τους τρόπους ενηλικίωσης του παιδιού, την επιλογή επαγγέλματος κ.ά.

ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

ΖΑΚ ΠΡΕΒΕΡ

Βγαίνοντας από το σχολείο

ΣΤΟΧΟΣ

Να απολαύσουν οι μαθητές ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα γραφής του Ζακ Πρεβέρ, συμμετέχοντας στην ελεύθερη φανταστική περιήγηση που προτείνει το ποίημα.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Η ανάγκη των παιδιών να «δραπετεύσουν» από το ασφυκτικό πλαίσιο του σχολείου

Η επιθυμία των παιδιών να γνωρίσουν τον κόσμο και να αποκτήσουν εμπειρίες ζωής

Η αισιοδοξία, η τόλμη και η ομορφιά της παιδικής ηλικίας

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Στο ποίημα αυτό βρίσκουμε τα βασικά γνωρίσματα του υπερρεαλισμού. Αρχικά υπάρχει η κεντρική έννοια του ταξιδιού, η οποία, σύμφωνα με τους υπερρεαλιστές, ταυτίζεται με τον υπερρεαλισμό. Τα διάφορα μεταφορικά μέσα (σιδηρόδρομος, ιστιοφόρο, υποβρύχιο, αυτοκίνητο, άλογο) εκφράζουν την ανάγκη φυγής από την ασφυκτική πραγματικότητα, την υπέρβαση του κοινότοπου, την κατάργηση του «λογικού» [μπορούμε να αναφερθούμε σε παραπλήσια, υπερβατικά, μέσα επικοινωνίας (υπερωκεάνιο και μηχανάκι) που συναντάμε σε ποιήματα του Εμπειρικού, «Στροφές στροφάλων», *Ενδοχώρα* (1945), και του Ελύτη, «Ντούκου, ντούκου μηχανάκι», *Τα ρω του έρωτα* (1972)]. Άλλα υπερρεαλιστικά χαρακτηριστικά που συναντάμε είναι η ώσμωση του πραγματικού με το φανταστικό («ο σιδηρόδρομος μας έφερε μια βόλτα γύρω τριγύρω από τη γη μας») οι ανοίξεις εικόνες («τη θάλασσα να κάνει περίπατο με τα κοχύλια της», «ένα σπίτι που γύρω από τη γη όλο γύριζε»), οι τυχαίες συναντήσεις λέξεων και πραγμάτων («τα λουλούδια βαλθήκανε να σπρώχνουν το σιδηρόδρομο»). Η επικράτηση της φαντασίας απελευθερώνει τον άνθρωπο από τα δεσμά της λογικής, ενεργοποιεί τη γλώσσα με στόχο την έκφραση των βαθύτερων, ασυνείδητων επιθυμιών. Το ποίημα είναι απαλλαγμένο από μορφικούς περιορισμούς (ομοιοκαταληξία, μέτρο, στιχουργικούς κανόνες) και έχει καθαρά μοντέρνα χαρακτηριστικά (ελεύθερος στίχος, αντικατάσταση της στροφής από την ελεύθερη ποιητική ενότητα, πεζολογικός τόνος κ.λπ.).

Πολλά στοιχεία της υπερρεαλιστικής τεχνικής είναι δυνατό να αξιοποιηθούν δημιουργικά από το φιλόλογο, ο οποίος στη διάρκεια της διδακτικής ώρας μπορεί να δώσει την ευκαιρία στους μαθητές να εκφράσουν ελεύθερα τις επιθυμίες και τα όνειρά τους, ώστε όχι μόνο να κατανοήσουν το πνεύμα και το ύφος του ποιήματος αλλά και να κινηθούν δυναμικά στο παγκόσμιο-υπερρεαλιστικό ταξίδι στο οποίο τους ενέ-

πλεξε το ποίημα. Είναι πιθανόν μάλιστα η έμπνευσή τους να ξεπεράσει τον Πρεβέρ, καθώς οι σημερινοί μαθητές έχουν, εκτός των άλλων, και το προνόμιο να είναι μέλη μιας παγκοσμιοποιημένης και τεχνολογικά πολύ πιο προηγμένης κοινωνίας.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Οδυσσέας Ελύτης, «XVIII», *Ήλιος ο πρώτος. Ποίηση*, Ίκαρος 2002, σ. 91-92.
2. Κώστας Ουράνης, «Ακίνητα ταξίδια», *Αποχρώσεις*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας χ.χ., σ. 42-43.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Βρείτε τρία σημεία στα οποία το πραγματικό συνδέεται με το φανταστικό.
2. Ποια μεταφορικά μέσα χρησιμοποιούν οι μαθητές κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους και σε ποιες εποχές ανήκουν αυτά τα μέσα;
3. Το ποίημα έχει μοντέρνα τεχνοτροπία τόσο στο περιεχόμενο όσο και στη μορφή. Εντοπίστε τα βασικά χαρακτηριστικά του μοντερνισμού, κάνοντας ειδικές αναφορές σε στίχους του ποιήματος.
4. Πώς συνδέεται το φανταστικό ταξίδι των παιδιών στο ποίημα του Πρεβέρ με την προσφώνηση του Ελύτη για τα παιδιά «πατριωτάκια του ήλιου»;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Διαβάζω, τχ. 73, 1983.

ΠΗΓΗ

Ζακ Πρεβέρ (1900-1977), «Βγαίνοντας από το σχολειό», *Θέμα και ιστορίες*, μτφρ. Γ. Βαρβέρης, Νεφέλη 1982, σ. 60-61.

ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ

Μια Κυριακή στην Κνωσό

ΣΤΟΧΟΙ

Να έρθουν οι μαθητές σε επαφή με το αυτοβιογραφικό έργο του Νίκου Καζαντζάκη και να απολαύσουν την πολυεπίπεδη λογοτεχνική γραφή του. Να περιηγηθούν, με το βλέμμα και το συναίσθημα του συγγραφέα, στον αρχαιολογικό χώρο της Κνωσού, ενώ παράλληλα να παρακολουθήσουν διάφορες όψεις της καθημερινής ζωής στη σύγχρονη του Κρήτη.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ**Η μινωική Κρήτη: τέχνη και πολιτισμός****Η σύγχρονη Κρήτη: η φύση και οι άνθρωποι****Ο πολιτισμός ως συνδυασμός κρίκος ανάμεσα σε διαφορετικούς ανθρώπους, έθνη, θρησκείες και αντιλήψεις****ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ –
ΠΡΟΤΑΣΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ**

Το κείμενο είναι απόσπασμα από τη μυθιστορηματική αυτοβιογραφία του Καζαντζάκη *Αναφορά στον Γκρέκο*. Στο γραμματειακό αυτό είδος συνυπάρχουν στοιχεία μυθοπλασίας (πλοκή, ήρωες, αφηγηματικές τεχνικές, εκφραστικά σχήματα κ.λπ.) με πραγματικά βιογραφικά στοιχεία (ονόματα, τοπωνύμια, ιστορικά και κοινωνικά γεγονότα κ.λπ.). Ο αυτοβιογραφικός χαρακτήρας προβάλλεται εδώ με την πρωτοπρόσωπη αφήγηση, τη χρήση του ομοδιηγητικού – αυτοδιηγητικού αφηγητή (ο αφηγητής είναι ήρωας αλλά και πρωταγωνιστής της δικής του ιστορίας), τη λειτουργία της μνήμης («από τη μέρα που είδα», «θυμάστε», «όταν ήμουν τεσσάρων χρονών») και τη χρήση πραγματικών ονομάτων, τοπωνυμίων, χρονολογιών. Ο μυθιστορηματικός χαρακτήρας του έργου διακρίνεται τόσο στην πλοκή, στους διαλόγους, στις περιγραφές, στα εκφραστικά σχήματα και στα σχόλια του αφηγητή, όσο και στον τρόπο που επενεργεί η αφήγηση στην ψυχολογία του αναγνώστη. Η αφήγηση της επίσκεψης του Νίκου Καζαντζάκη στον αρχαιολογικό χώρο της Κνωσού (όχι μόνο η ένταξη του αποσπάσματος στην αυτοβιογραφία του συγγραφέα, αλλά και διάφορα στοιχεία του ανθολογημένου αποσπάσματος, όπως η αναδρομή στις μνήμες της παιδικής ηλικίας, φανερώνουν τον αυτοβιογραφικό χαρακτήρα του) μας προσφέρει ένα αντιπροσωπευτικό κείμενο ταξιδιωτικής περιήγησης σε έναν σημαντικό αρχαιολογικό χώρο της Ελλάδας. Από την αρχή του αποσπάσματος γίνεται φανερό ότι για τον Καζαντζάκη, όπως γενικότερα για τους Έλληνες συγγραφείς ταξιδιωτικών εντυπώσεων της εποχής του, ο αρχαιολογικός χώρος περιβάλλεται από ιερότητα και μυστήριο (ανάλογου περιεχομένου είναι τα ταξιδιωτικά κείμενα του Κ. Ουράνη και του Ι.Μ. Παναγιωτόπουλου). Η μετάβαση από την εμπειρία και τις εντυπώσεις της περιήγησης στη στοχαστική προσπάθεια του συγγραφέα να συλλάβει το μυστικό νόημα των διασωσμένων ερειπίων εξακτινώνεται σε τρεις αλληλένδετες κατευθύνσεις: η μινωική σε σχέση με τη σημερινή Κρήτη· η Κνωσός σε σχέση με τους άλλους αρχαίους ελληνικούς πολιτισμούς· η Κνωσός σε σχέση με τους πολιτισμούς άλλων λαών. Στις συγκρίσεις αυτές προβάλλεται η υπεροχή του μινωικού πολιτισμού έναντι των προγενέστερων αρχαίων πολιτισμών. Το «παμπάλαιο κρητικό μυστικό» είναι επικεντρωμένο στη χαρά και στις μέρμινες της επίγειας ζωής, και όχι στη μεταφυσική της ενατένιση. Ο καθηγητής μπορεί να διερευνήσει αν συγκινεί τους μαθητές η συμπεριφορά των σύγχρονων Κρητικών, αν τους προβληματίζει η άποψη του αβά Μυνιέ για το Θεό, αν νιώθουν θαυμασμό για τη μινωική τέχνη.

Είναι ευδιάκριτα τα δύο θεματικά κέντρα του κειμένου, τα οποία αναφέρονται σε δύο ιστορικές περιόδους, τη μινωική και τη σύγχρονη (μέσα εικοστού αιώνα). Ο συγγραφέας διαπλέκει τις δύο φάσεις, τονίζοντας τα διαχρονικά στοιχεία του τόπου και των ανθρώπων, και αναγνωρίζει την αίσθηση του μέτρου ως σημείο υπεροχής του ελληνικού πολιτισμού. Η ομορφιά της φύσης, η δημιουργικότητα, η ψυχική ευγένεια των ανθρώπων και η υπερηφάνειά τους για τον πολιτισμό τους είναι μερικά από τα αντιπροσωπευτικά στοιχεία του ελληνικού τρόπου ζωής που προβάλλονται ιδιαίτερα. Αξίζει να προσεχτεί η συμπεριφορά των δυο απλών Κρητικών, της γριάς που προσφέρει σύκα και του φύλακα, οι οποίοι εμφανίζονται ως επιβιώσεις του αρχαιοελληνικού ήθους, εκπροσωπώντας τη λαϊκή γνησιότητα και ανθρωπιά («Άνθρωπος δεν είσαι; Άνθρωπος είμαι κι εγώ· δε φτάνει;») και τις αρχέγονες πολιτισμικές τους καταβολές («μας υποδέχτηκε σαν νοικοκύρης»). Μια άλλη διάσταση της ντισεικής αντίληψης του Καζαντζάκη για τον άνθρωπο και για τον κόσμο εκφράζεται στο διάλογό του με τον αβά Μυνιέ, όπου, με επίκεντρο την περιήγηση στην Κνωσό, διατυπώνονται κρίσιμα υπαρξιακά ερωτήματα και μεταφυσικές ανησυχίες. Η διάσταση αυτή έχει αρκετά εξεζητημένο περιεχόμενο για τους μαθητές της Β΄ Γυμνασίου και δε θα πρέπει να γίνει αντικείμενο ειδικού σχολιασμού.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Οδυσσέας Ελύτης, «Μυρίσαι το άριστον, XIII», *Ο μικρός ναυτίλος*, Ίκαρος 1985.

Στις ακρογιαλιές του Ομήρου υπήρχε μια μακαριότητα, ένα μεγαλείο, που έφτασαν ως τις μέρες μας άθιχτα. Η πατούσα μας, που ανασκαλεύει την ίδιαν άμμο, το νιώθει. Περπατάμε χιλιάδες χρόνια, ο άνεμος ολοένα λυγίζει τις καλαμιές κι ολοένα εμείς υψώνουμε το πρόσωπο. Κατά πού; Ως πότε; Ποιοι κυβερνάνε; Μας χρειάζεται μια νομοθεσία που να διαμορφώνεται όπως το δέρμα επάνω μας τον καιρό που μεγαλώνουμε. Κάτι νεανικό και δυνατό συνάμα, σαν το εν δι' ύδατ' αενάοντα ή το θαλερόν κατά δάκρυ χέοντες. Έτσι που να μπορεί κείνο που γεννά ο άνθρωπος να ξεπερνά τον άνθρωπο δίχως να τον καταπιέζει.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Βρείτε στο απόσπασμα σημεία όπου προβάλλεται η πίστη του συγγραφέα-αφηγητή στην ψυχική και διανοητική δύναμη του ανθρώπου.
2. Εντοπίστε χωρία στα οποία να φαίνεται η αγάπη του αφηγητή για τη σύγχρονη Κρήτη και ο ανυπόκριτος θαυμασμός του για τον αρχαίο της πολιτισμό.
3. Η Αναφορά στον Γκρέκο ανήκει στο είδος της μυθιστορηματικής αυτοβιογραφίας. Ποια στοιχεία του αποσπάσματος επιβεβαιώνουν το μυθιστορηματικό και ποια τον αυτοβιογραφικό χαρακτήρα της αφήγησης;

4. Πώς αντιλαμβάνεται ο Καζαντζάκης και πώς ο Ελύτης τη μακρά ιστορική συνέχεια του ελληνικού πολιτισμού;

ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

1. Ο μινωικός πολιτισμός συγκρίνεται με άλλους πολιτισμούς, αρχαίους και σύγχρονους. Ποιοι είναι αυτοί οι πολιτισμοί και ποια είναι τα σημεία σύγκρισής τους;
2. Το κείμενο αποτελεί απόσπασμα ενός μεγάλου αυτοβιογραφικού έργου. Ποια στοιχεία από το περιεχόμενο και τη μορφή φανερώνουν τον αυτοβιογραφικό χαρακτήρα του;
3. Ποιο είναι το κυρίαρχο θέμα συζήτησης των δύο περιηγητών και ποια άποψη εκφράζει ο καθένας;
4. Στο απόσπασμα περιγράφονται δύο σύγχρονοι απλοί Κρητικοί, η γριά και ο φύλακας. Ποιον συμπαθήσατε περισσότερο και γιατί;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Η λέξη, τχ. 139, 1997.

Νέα Εστία, τχ. 1211, 1977.

Σαχίνης Απόστολος, *Η σύγχρονη πεζογραφία μας*, Γαλαξίας 1971, σ. 72-83.

Τετράδια Ευθύνης, τχ. 3, 1977, σ. 87-98.

ΠΗΓΗ

Νίκος Καζαντζάκης (1882-1937), «Επιστροφή στην Κρήτη – Κνωσός», *Αναφορά στον Γκρέκο* (1961), Εκδόσεις Ελένης Ν. Καζαντζάκη 2000¹³, σ. 147-152.

ΝΙΚΟΣ-ΑΛΕΞΗΣ ΑΣΛΑΝΟΓΛΟΥ

Η εξοχική Λευκάδα

ΣΤΟΧΟΙ

Να γνωρίσουν οι μαθητές ένα ελληνικό νησί, όπως το περιγράφει η λιτή και στοχαστική γραφή του ποιητή Νίκου-Αλέξη Ασλάνογλου. Να προβληματιστούν σχετικά με την αλλοίωση του φυσικού περιβάλλοντος που προκαλεί η αλόγιστη τουριστική ανάπτυξη. Να εξετάσουν την επίδραση που ασκεί η τουριστική αξιοποίηση ενός τόπου στις επαγγελματικές επιλογές των κατοίκων του.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον της Λευκάδας
Η τουριστική ανάπτυξη και οι προοπτικές ενός τόπου

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το αφήγημα λειτουργεί αρχικά ως ταξιδιωτική περιγραφή της Λευκάδας, αλλά εξελίσσεται περισσότερο σε σχόλιο του συγγραφέα για την καίρια αντίθεση ανάμεσα στη λαμπερή εικόνα των κοσμοπολιτικών παραθεριστικών κέντρων και στην παραμέληση των άλλων (πλην του τουριστικού) τομέων οικονομικής ανάπτυξης και κοινωνικής ευημερίας. Ο αφηγητής περιγράφει μια καλοκαιρινή του επίσκεψη στη Λευκάδα. Η αφήγησή του θυμίζει ντοκιμαντέρ: παρουσιάζει πρώτα το ωραίο φυσικό τοπίο της νότιας ακτής του νησιού, κατόπιν την οργανωμένη παραλιακή ζώνη του χωριού Βασιλική, τη διαδρομή στην έρημη ύπαιθρο μέχρι το κοσμοπολίτικο Νυδρί και, τέλος, τη γραφική αλλά αναξιοποίητη τουριστικά, πόλη της Λευκάδας, η οποία του προκαλεί και το μεγαλύτερο ενδιαφέρον. Ο πληροφοριακός χαρακτήρας και η λιτή περιγραφή του κειμένου έχουν κοινά στοιχεία με τις περιγραφές ενός τουριστικού οδηγού. Ωστόσο διακριτικά γνωρίσματα της γραφής του Ασλάνογλου είναι η έκφραση αισθητικής συγκίνησης μπροστά στη φυσική ομορφιά («οργιαστική βλάβιση των νερών», «μιας λυρικής ομορφιάς ανυπέρβλητης») και ο κοινωνικός προβληματισμός του για τις προοπτικές αξιοποίησης του νησιού, που δίνουν στο αφήγημα το διακριτικό λυρικό τόνο του εσωτερικού μονόλογου. Η αφήγηση προσφέρεται για να επισημανθούν τα στοιχεία που αφορούν το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον της Λευκάδας (φυσικές ομορφιές, οργανωμένες πλαζ, κέντρα αναψυχής, εγκατάλειψη της ενδοχώρας κ.ά.). Ο διάλογος με τους μαθητές μπορεί να επικεντρωθεί τόσο στα οικονομικά οφέλη από τον τουρισμό όσο και στις αλλαγές που επιφέρει αυτός στο περιβάλλον, στη ζωή και στην ψυχολογία των ανθρώπων. Οι μαθητές που ζουν σε αστικά κέντρα μπορούν να κατανοήσουν τον προβληματισμό του αφηγητή για την άναρχη τουριστικοποίηση του νησιού, επιστρατεύοντας δικές τους εντυπώσεις και βιώματα από τους τόπους παραθερισμού τους. Όσοι ζουν, εξάλλου, σε τουριστικές περιοχές γνωρίζουν τις διαφορές που παρουσιάζει ο τόπος τους την καλοκαιρινή και τη χειμερινή περίοδο. Με αφορμή το σχόλιο του αφηγητή για τον επαγγελματικό προσανατολισμό των νέων Λευκαδιτών, είναι καλό να αναπτυχθεί διάλογος γύρω από τις θετικές και αρνητικές συνέπειες που έχει η τουριστική ανάπτυξη ενός τόπου για τους κατοίκους του. Η εγκατάλειψη της γεωργίας είναι μια αρνητική συνέπεια που προβάλλεται στο κείμενο.

Ως προς τη μορφή, καλό είναι να επισημανθεί ο λιτός, πληροφοριακός λόγος του αφηγητή, ο οποίος προωθείται μέσω της αφήγησης, της περιγραφής, του εσωτερικού μονόλογου και του σχολίου. Ο ανύπαρκτος αρχικά αφηγητής κάνει την εμφάνισή του με τη φράση «τι κουβεντιάζομε», η οποία μετατρέπει την απρόσωπη περιγραφή σε προσωπική αφήγηση. Έχουμε δηλαδή τον τύπο του ομοδιηγητικού αφηγητή, που αφηγείται μέσα από μια περιορισμένη εσωτερική εστίαση.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Τραγούδι «Τα νησιά» [Στίχοι: Στέλλα Χρυσουλάκη. Μουσική και ερμηνεία: Νένα Βενετσάνου, στο δίσκο *Η Νένα Βενετσάνου στα τραγούδια της* (1980)].

*Κείνο που θυμάμαι απ' τα νησιά μας
είν' η αμμουδιά της Ζάκυνθος,
της Κέρκυρας τα περιβόλια,
της Ρόδου το μεγάλο κάστρο.*

*Κείνο που θυμάμαι απ' τα νησιά μας
είναι της Κρήτης τα ορεινά χωριά
τις ευωδιές της Χίου,
της Κίμωλος τ' αστραφτερά νερά,
της Σύρας την απάνω πόλη.*

*Κείνο που θυμάμαι απ' τα νησιά μας
είναι τα δυο φιδάκια που ερωτεύονταν
κάτω απ' τα μάρμαρα του ναού
ένα μεσημέρι καλοκαιρινό στη Δήλο.*

*Στη Γαύδο, στη Φολέγανδρο και στα μικρά νησιά
βαριά σιωπή μαρμάρωσε, φωλιάζουν νυχτερίδες·
ένα μπουκέτο αίμα το αίμα ξαγρυννά,
λευκοί αυλοί τα κόκαλα μετρούν τις εσπερίδες.*

*Μονόφθαλμη περίπολος τη θάλασσα τρυγά
γύρω και πίσω στις σκηνές ουρλιάζουν οι σειρήνες.
Τη Λέρο, τη Μακρόνησο, τα Κύθηρα, τη Τζια,
πες μου ποιες τάχα σφράγισαν μισόν αιώνα μνήμες.*

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιες διαφορές έχει η πόλη της Λευκάδας από τα παραθεριστικά κέντρα του νησιού;
2. Γιατί ο Ασλάνογλου υποτιμά τους τουριστικούς οδηγούς και επιλέγει να γνωρίσει μόνος του τη γνήσια όψη της Λευκάδας, ενεργώντας «υποδορίζως»;
3. Ποιοι αφηγηματικοί τρόποι κυριαρχούν στο αφήγημα και ποιο αισθητικό αποτέλεσμα δημιουργούν;
4. Στο αφήγημα περιγράφονται τρεις περιοχές και όψεις της Λευκάδας. Ζωγραφίστε αυτήν που σας εμπνέει περισσότερο.
5. Συγκεντρώστε διάφορα τραγούδια με θέμα τα ελληνικά νησιά. Ποια εικόνα γενικότερα μεταδίδουν; Πιστεύετε ότι αυτή αντιστοιχεί στην πραγματικότητα; Αιτιολογήστε την απάντησή σας.

ΠΗΓΗ

Νίκος-Αλέξης Ασλάνογλου, «Εξοχική Λευκάδα», *Ταξιδεύοντας στη δροσερή νύχτα*, Ύψιλον 1991, σ. 33-35.

ΝΙΚΟΣ ΚΑΣΔΑΓΛΗΣ***Τόκιο*****ΣΤΟΧΟΣ**

Οι μαθητές μπορούν να περιηγηθούν, με το βλέμμα του μεταπολεμικού συγγραφέα Νίκου Κάσδαγλη, σε μια ασιατική χώρα με μεγάλη παράδοση και πολιτισμό, συγκρίνοντας την ελληνική/ευρωπαϊκή με την ανατολική πολιτισμική παράδοση, σε επίπεδο καθημερινών συνηθειών, όπως το φαγητό.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Ο τόπος και οι συνήθειες των ανθρώπων

Τα εστιατόρια, τα δημοφιλή φαγητά, η τελετουργία του σερβιρίσματος

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το απόσπασμα περιέχει μερικά από τα διακριτικά γνωρίσματα του ταξιδιωτικού αφηγήματος: γενικές πληροφορίες για την ανθρωπογεωγραφία της περιοχής και καθοδηγητικό ύφος προς τον αναγνώστη, καθώς ο αφηγητής γνωρίζει αυτά που περιγράφει από προσωπική του εμπειρία και, μεταφέροντας τις εντυπώσεις του, φιλοδοξεί να ενημερώσει ή να προετοιμάσει ψυχολογικά το μελλοντικό επισκέπτη. Πληροφορεί κυρίως το δυτικό επισκέπτη για τις διαφορετικές αντιλήψεις που επικρατούν στην Ιαπωνία σε σχέση με διάφορα πρακτικά θέματα της καθημερινής ζωής.

Το απόσπασμα περιλαμβάνει δύο ενότητες. Η πρώτη αναφέρεται στις αρχικές, θετικές, εντυπώσεις του επισκέπτη από το χώρο του αεροδρομίου και την εγκατάστασή του στο ξενοδοχείο, ενώ η δεύτερη επικεντρώνεται σε μια αντιπροσωπευτική σκηνή της γιαπωνέζικης κουλτούρας, το φαγητό. Κάθε ενότητα κλείνει με μια κρίση του αφηγητή-επισκέπτη, η οποία συνοψίζει τη γενική του εντύπωση. Οι μαθητές, με βάση τα σχόλια του αφηγητή, μπορούν να σχηματίσουν μια γενική εικόνα για τον τρόπο ζωής και τις αντιλήψεις των Ιαπώνων, οι οποίοι παρουσιάζονται οργανωτικοί, εργατικοί, ευγενείς, διακριτικοί και περιποιητικοί. Μπορούν επίσης να διακρίνουν τις διαφορές του ιαπωνικού από τον ελληνικό τρόπο ζωής και φαγητού (ο αφηγητής διστάζει να φάει ωμό ψάρι γιατί είναι έξω από τις ελληνικές συνήθειες). Το φαγητό στην Ιαπωνία αποτελεί ιεροτελεστία στην οποία παίρνουν μέρος πολλά πρόσωπα, και ιδιαίτερα γυναίκες. Τηρείται μια τυπική διαδικασία, η οποία έχει στόχο την άνεση και την απόλαυση του άντρα που τρώει. Κάτι ανάλογο συνέβαινε τα παλαιότερα χρόνια κυρίως στα κέντρα του ελληνοισμού της διασποράς [εδώ καλό είναι να αναφερθούμε στην ταινία του Τάσου

Μπουλμέτη *Πολίτικη κουζίνα* (2003) και στο μυθιστόρημα της Μαρίας Ιορδανίδου *Λωξάντρα* (1962)]. Η περιγραφή του σερβιρισματος και του φαγητού στην Ιαπωνία εξήπτε την περιέργεια του αναγνώστη στη δεκαετία του 1980, δεν εντυπωσιάζει όμως ιδιαίτερα την παγκοσμιοποιημένη κοινωνία των ημερών μας, καθώς σήμερα σε πολλά μέρη του κόσμου λειτουργούν κινέζικα και ανατολίτικα εστιατόρια τα οποία, αν και γενικότερα είναι προσαρμοσμένα στις ανάγκες της επιχώριας κουλτούρας, τηρούν, σε ένα βαθμό, την παράδοσή τους. Έτσι οι περισσότεροι από εμάς έχουμε σήμερα τη δυνατότητα να γευτούμε τα ανατολίτικα εδέσματα ακόμα και στην πόλη όπου ζούμε και να σχηματίσουμε κάποια εικόνα για τη γευστική και την πολιτισμική της παράδοση.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γιώργος Βέης, *Ασία, Ασία*, Κέδρος 1999, σ. 43-47.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Κοτζιάς Αλέξανδρος, *Μεταπολεμικοί πεζογράφοι*, Κέδρος 1982, σ. 59-68.

Παγανός Γιώργος, *Η νεοελληνική πεζογραφία. Θεωρία και πράξη*, Κώδικας, Θεσσαλονίκη 1983, σ. 291-294.

Σαχίνης Απόστολος, *Νέοι πεζογράφοι*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας 1965, σ. 173-175.

Τσιριμώκου Λίζυ, «Νίκος Κάσδαγλης», *Η μεταπολεμική πεζογραφία*, τόμ. 3, Σοκόλης 1989, σ. 304-328.

Για ευρύτερη ενημέρωση γύρω από το είδος και τα θέματα της ταξιδιωτικής λογοτεχνίας, ο καθηγητής μπορεί να συμβουλευτεί την πολύτομη σειρά *Ταξιδιωτική Λογοτεχνία* που επιμελήθηκε η Αννίτα Παναρέτου.

ΠΗΓΗ

Νίκος Κάσδαγλης (1928), «Ιαπωνία», *Δρόμοι της στεριάς και της θάλασσας*, Κέδρος 1988, σ. 22-27.

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΣΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

1. Ιστορική-κοινωνική αποτύπωση του φαινομένου

Τα κείμενα της ενότητας μεταφέρουν το ιστορικό (Καζαντζάκης) και κοινωνικό στίγμα (Ασλάνογλου, Κάσδαγλης) της εποχής κατά την οποία επισκέπτεται τον τόπο ο συγγραφέας, αλλά και της οπτικής με βάση την οποία βλέπει και αξιολογεί τα πράγματα.

2. Σύγκριση και ευρύτερη συζήτηση

Στην τάξη μπορεί να γίνει ευρύτερη συζήτηση με σημείο αναφοράς τα σύγχρονα δεδομένα που χαρακτηρίζουν αυτούς τους τουριστικούς προορισμούς.

Η ΑΠΟΔΗΜΙΑ • Ο ΚΑΗΜΟΣ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΙΑΣ
• Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΑ ΣΥΝΟΡΑ
• ΤΑ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΑ • ΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΙΑΣ

Θέλω να πα στην ξενιτιά

Ξενιτεμένο μου πουλί

ΣΤΟΧΟΙ

Να γνωρίσουν οι μαθητές δύο τραγούδια της λαϊκής μας παράδοσης και να απολαύσουν το λιτό και περιεκτικό λόγο τους. Να επεκτείνουν τις γνώσεις τους πάνω στα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των δημοτικών τραγουδιών του καθημερινού βίου. Να νιώσουν αισθήματα συμπάθειας για τους ανθρώπους που ξενιτεύονται από τη χώρα τους σε αναζήτηση καλύτερης τύχης, καλλιεργώντας έτσι την κοινωνική τους συνείδηση.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Αποδημία – μετανάστευση: αίτια οικονομικά, πολιτικά κ.λπ.

Χωρισμός από τα οικεία πρόσωπα. Κοινωνικές συνέπειες

Ζωή του ξενιτεμένου, ζωή αυτού που μένει πίσω. Προσωπικά βιώματα και συναισθήματα

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ – ΠΡΟΤΑΣΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Τα δημοτικά τραγούδια της ξενιτιάς απηχούν καταστάσεις από τη ζωή των απλών ανθρώπων που φεύγουν από την πατρίδα τους για να βρουν καλύτερη τύχη σε μια άλλη, ισχυρότερη οικονομικά χώρα. Εδώ πρέπει να επισημανθεί ότι η εμπειρία του ξενιτεμένου μετανάστη δεν αφορά τόσο τα σημερινά ελληνόπουλα, αφού δεν υπάρχει πια στη χώρα μας μεταναστευτικό ρεύμα. Αντίθετα, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται έντονο ρεύμα εισόδου άλλων, Βαλκάνιων κυρίως μεταναστών, στη χώρα μας. Ωστόσο, αυτή η κοινωνική μορφή ζωής, δηλαδή ο ξενιτεμός, υπήρξε μακρόχρονη ελληνική εμπειρία, της οποίας τα οικονομικά και κοινωνικά αποτελέσματα υπήρξαν θετικά για τη χώρα μας. Με αφορμή λοιπόν τη διδασκαλία των δημοτικών τραγουδιών και των παράλληλων κειμένων, είναι καλό να προσπαθήσει ο διδάσκων να καλλιεργήσει στους μαθητές αισθήματα κατανόησης και συμπάθειας για τους εργαζόμενους στη χώρα μας μετανάστες και να απαλείψει τυχόν προκαταλήψεις και ξενοφοβίες, οι οποίες δεν έχουν θέση σε μια χώρα που ανέδειξε την αγάπη για τον ξένο σε ύψιστη ηθική υποχρέωση (Ξένιος Δίας). Τα τραγούδια της ξενιτιάς φανερώνουν τα αισθήματα αγάπης που συνδέουν τον ξενιτεμένο με την οικογένεια και την πατρίδα του. Εκφράζουν τόσο τη νοσταλγία αυτού που έφυγε όσο και την πίκρα αυτού που έμεινε. Τα ανθολογημένα τραγούδια παρουσιάζουν αυτές τις δύο εκδοχές του πόνου που προκαλεί ο ξενιτεμός του αγαπημένου προσώπου.

Στο πρώτο τραγούδι διακρίνονται δύο νοηματικές ενότητες. Στην πρώτη (στίχοι 1-8), ο Ξενιτεμένος αφηγείται πώς η Ξενιτιά τον πλάνεψε με τις χάρες της και τον κράτησε τριάντα χρόνια κοντά της, και ο ίδιος, αδύναμος να αντισταθεί στη δύναμή της, την παρακαλεί να μην του προκαλέσει αρρώστια. Η περιγραφή των αναγκών που έχει ο άρρωστος προβάλλει έμμεσα το γεγονός ότι ως Ξένος στερήθηκε τη στοργή, την αγάπη και τη φροντίδα μακριά από την πατρίδα του. Στη δεύτερη ενότητα το ποιητικό υποκείμενο είναι ένας ανεξάρτητος αφηγητής ο οποίος περιγράφει το δράμα του άρρωστου Ξενιτεμένου και την κορύφωση της νοσταλγίας του τελευταίου – η νοσταλγία εκφράζεται μέσα από την επιθυμία του για το νερό και τους καρπούς της πατρικής γης (μήλα και σταφύλια). Ίσως πιστεύει ότι αυτά θα είχαν τη δύναμη να τον κρατήσουν στη ζωή. Να επισημανθεί στους μαθητές ότι το νερό και τα φρούτα λειτουργούν ως το μέρος αντί του όλου, δρουν δηλαδή ως σύμβολα της πατρικής γης, της οικογενειακής εστίας και των αγαπημένων προσώπων που έχει ουσιαστικά ανάγκη ο άρρωστος Ξενιτεμένος. Αξίζει να σχολιαστεί επίσης η αντίδραση της γης στον αναστεναγμό του ετοιμοθάνατου Ξενιτεμένου (μπορεί και να συνδεθεί με τον ανάλογο στίχο από το ακριτικό «ο Διγενής ψυχομαχεί κι η γη τότε τρομάσει») και να τονιστεί η αμεσότητα και η ζωντάνια που επιτυγχάνεται με τη διατύπωση από τον ίδιο τον Ξενιτεμένο της τελευταίας του επιθυμίας.

Στο δεύτερο τραγούδι παρουσιάζεται η γυναικεία μορφή που μένει πίσω και βιώνει τα αισθήματα θλίψης και στέρισης που της προκαλεί ο Ξενιτεμός του αγαπημένου προσώπου. Ο διάλογος με τους μαθητές μπορεί να στραφεί, αρχικά, γύρω από την ταυτότητα του ποιητικού υποκειμένου. Είναι η μητέρα ή η σύζυγος που μιλά; Η εικόνα των γυναικών που ταχταρίζουν τα νεογέννητα (στίχοι 11-12) μπορεί να σημαίνει ότι το πρόσωπο που μιλά είναι μια νιόπαντρη γυναίκα της οποίας ο άντρας Ξενιτεύτηκε προτού αποκτήσουν παιδιά. Σε μια παραλλαγή εξάλλου του τραγουδιού η ταυτότητα της γυναίκας δηλώνεται καθαρά στους πρώτους στίχους:

*Τριώ μερώνε νιόνυφη κι άντρας της πάει στα ξένα.
Δώδεκα χρόνους έκαμε στις Ξενιτιάς τα μέρη
κι η δόλια μοιριολόγαε, πικρά μοιριολογάει
«Τι να σου στείλω, ξένε μου, τι να σου προβοδήσω;»*

Το τραγούδι αναπτύσσεται σε δύο στροφικές ενότητες με σχετικά ανεξάρτητο περιεχόμενο. Στην πρώτη (στίχοι 1-8) η γυναίκα εκφράζει την αδυναμία της να προσφέρει δείγματα αγάπης προς τον αγαπημένο της, γιατί η απόσταση από τη μια και η μεγάλη της θλίψη από την άλλη εμποδίζουν την επικοινωνία. Η ενότητα δομείται πάνω στα σχήματα της αντίθεσης (θέση: «να στείλω» / άρση: «σέπεται» κ.λπ.) και της επανάληψης («να στείλω», «αν στείλω» κ.λπ.), που αποτελούν τυπικά γνωρίσματα των δημοτικών τραγουδιών. Στη δεύτερη στροφική ενότητα (στίχοι 9-14) περιγράφεται η συναισθηματική κατάσταση της γυναίκας που μένει πίσω και στερείται όλες τις απλές χαρές της ζωής που η παρουσία του άντρα της θα της πρόσφερε. Ο βουβός και κρατημένος στο

εσωτερικό του σπιτιού πόνος δίνει μια τραγική διάσταση στο κοινωνικό πρόβλημα της αποδημίας.

Ένα βασικό χαρακτηριστικό των δημοτικών τραγουδιών είναι η εκφραστική λιτότητα. Είναι σκόπιμο να επισημανθεί ότι στα εξεταζόμενα τραγούδια η λιτότητα προκύπτει από την απουσία πολλών σχημάτων λόγου ή επιθέτων, από την κυριαρχία των ρηματικών τύπων κ.λπ. Να σχολιαστεί επίσης η εναλλαγή πρωτοπρόσωπης-τριτοπρόσωπης αφήγησης στο πρώτο τραγούδι και η χρήση των άστοχων ερωτημάτων στο δεύτερο ως στοιχείων που δίνουν ζωντάνια, αμεσότητα και γοργούς ρυθμούς στην αφήγηση.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Δωδεκανησιακό τραγούδι: «Τζιβαέρι»

*Η ξενιτιά το χαίρεται, τζιβαέρι μου, το μοσχολούλουδό μου,
εγώ ήμουννα που το 'στειλα, τζιβαέρι μου, με θέλημα δικό μου.
Σιγανά πατώ στη γη, σιγανά και ταπεινά.
Ανάθεμά σε ξενιτιά, τζιβαέρι μου, και συ και το καλό σου
που πήρες το παιδάκι μου, τζιβαέρι μου, και το 'κανες δικό σου.
Σιγανά πατώ στη γη, σιγανά και ταπεινά.*

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Μια διαθεματική προσέγγιση των δύο τραγουδιών της ξενιτιάς θα μπορούσε να εστιαστεί στα θέματα της φιλοξενίας και του ξένου, όπως μας είναι γνωστά από την αρχαιότητα. Σύμφωνα με τη μυθολογία ο Δίας είναι ο προστάτης της φιλοξενίας. Στην *Οδύσσεια* παρατηρούμε το θεσμό και το τυπικό της φιλοξενίας (Ιθάκη, χώρα των Φαιάκων, νησί της Καλυψώς), τη νοσταλγία του ξενιτεμένου Οδυσσέα (ραψωδία ε), καθώς και την πλανεύτρα δύναμη της ξενιτιάς (Χώρα των Λωτοφάγων, Κίρκη, Σειρήνες).
2. Αφιερώστε ένα μέρος της διδακτικής ώρας για να ακούσετε γνωστά λαϊκά τραγούδια με θέμα τους καημούς και τα προβλήματα της ξενιτιάς, π.χ. τραγούδια του Στέλιου Καζαντζίδη, του Γιώργου Νταλάρα κ.ά.

ΠΗΓΗ

«Θέλω να πα στην ξενιτιά», *Το δημοτικό τραγούδι της ξενιτιάς*, επιμέλεια G. Saunier, Ερμής 1990, σ. 69.

«Ξενιτεμένο μου πουλί», Νικολάου Γ. Πολίτη, *Δημοτικά τραγούδια*, Γράμματα 1991, σ. 238.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΤΖΗΣ

Ο Κώστας Χάουζερ στην έρημη χώρα

ΣΤΟΧΟΙ

Να γνωρίσουν οι μαθητές ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα της μεταπολεμικής πεζογραφίας. Να προβληματιστούν για το θέμα της εγκατάστασης οικονομικών μεταναστών και να παρακολουθήσουν ορισμένα κοινωνικά τους βιώματα.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Μετανάστευση

Αποξένωση από την πατρίδα

Απώλεια ταυτότητας

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το επιλεγμένο απόσπασμα συνιστά ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα της ρεαλιστικής γραφής του Δημήτρη Χατζή, η οποία έχει ως επίκεντρό της την παρατήρηση του κοινωνικού περιβάλλοντος. Ο συγγραφέας αναπαριστά πειστικά το λόγο ενός λαϊκού προσώπου που, ως μετανάστης στη Γερμανία, διαπιστώνει την απώλεια της προσωπικής αλλά και της εθνικής του ταυτότητας. Τόσο ο Κώστας όσο και τα περισσότερα πρόσωπα του βιβλίου, είναι απλοϊκά κι αμόρφωτα χωριατόπαιδα μετανάστες στη Γερμανία, τα οποία αισθάνονται σταδιακά ότι χάνουν την προσωπική εθνική τους ταυτότητα. Στο δεύτερο κεφάλαιο του μυθιστορήματος *Το διπλό βιβλίο* ο Χατζής αναπτύσσει το θέμα του ελληνικού παρελθόντος του Κώστα. Καταγόταν από ένα απομονωμένο χωριό του νομού Μαγνησίας, τη Σούρπη. Δεν έμαθε γράμματα και πριν φύγει μετανάστης στη Γερμανία, εργαζόταν σ' ένα μικρό εργαστήριο ξυλείας στο Βόλο. Οι γονείς του πέθαναν και η μοναδική αδερφή του παντρεύτηκε κι έφυγε από το πατρικό τους σπίτι. Στο τρίτο κεφάλαιο του βιβλίου, ο Κώστας, έχοντας χάσει τους δεσμούς με τις ελληνικές καταβολές του, αδυνατεί να προσαρμοστεί στον καινούριο κόσμο. Η φυλετική πανοπερμία, τα μεγάλα πληθυσμιακά μεγέθη και οι ανεξιχνίαστοι για τον ίδιο μηχανισμοί αυτού του κόσμου μεταδίδουν στον Κώστα την αίσθηση ότι η ταπεινή του ύπαρξη εξισώνεται με τις διαστάσεις ενός μικροβίου και τον οδηγούν στη συναισθηματική ανάγκη να συντάξει ο ίδιος το πικρόχολο και αυτοσαρκαστικό επίγραμμα της επιτύμβιας στήλης του. Πίσω από το επιλεγμένο απόσπασμα, το οποίο επικεντρώνεται στο αίσθημα της αποξένωσης του Έλληνα μετανάστη, μπορεί να ανιχνευτεί ο στόχος ολόκληρου του *Διπλού βιβλίου*. Ο στόχος, δηλαδή, να εκφραστεί ο καημός του ρωμαϊκού και η αίσθηση ότι οι δύο μεταπολεμικές γενιές διαψεύστηκαν και ηττήθηκαν: τόσο η πρώτη γενιά, η γενιά του πατέρα του Κώστα, που θυσιάστηκε με την ατελέσφορη ελπίδα ενός καλύτερου και δικαιότερου κόσμου, όσο και η δεύτερη γενιά, η γενιά του Κώστα, που έχασε την ταυτότητά της, αναγκασμένη από τις περι-

στάσεις να αναζητήσει μια καινούρια πατρίδα. Εντέλει ούτε αυτή την πατρίδα βρήκε ούτε στην παλιά μπόρεσε ποτέ ουσιαστικά να επιστρέψει. Με αφορμή αυτό το κείμενο οι μαθητές είναι καλό να συνειδητοποιήσουν τις μεταβολές που συντελέστηκαν στον κοινωνικό χώρο της πατρίδας μας: μια χώρα, οι κάτοικοι της οποίας πριν από μερικές δεκαετίες μετανάστευαν λόγω οικονομικών προβλημάτων, γίνεται τα τελευταία χρόνια κέντρο υποδοχής οικονομικών μεταναστών από άλλες, φτωχότερες, χώρες.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Θανάσης Βαλτινός, *Στοιχεία για τη δεκαετία του '60*, Στιγμή 1989, σ. 44.

4 Απριλίου [1961]. Άνω των 50.000 Ελλήνων εργατών πιστεύεται ότι θα απασχοληθούν εις τας γερμανικάς βιομηχανίας εντός του τρέχοντος έτους. Ήδη υπεργράφη εις την Βόννην η πρώτη ελληνογερμανική σύμβασις, δι' ης προβλέπεται η δυνατότης των επιθυμούντων προς μετάβασιν και εργασίαν εις Δυτικήν Γερμανίαν και καθορίζονται οι όροι και τα κριτήρια της επιλογής τούτων. Η ως άνω σύμβασις, την οποίαν από ελληνικής πλευράς υπέγραψαν ο διπλωματικός υπάλληλος κύριος Τετενές, ο εκπρόσωπος του Υπουργείου Εργασίας κύριος Μαλατέστας και εις υπάλληλος της υπηρεσίας μεταναστεύσεως του Υπουργείου Εσωτερικών, ορίζει μεταξύ των άλλων ότι αι δαπάναι μεταβάσεως θα βαρύνουν την γερμανικήν κυβέρνησιν και τους Γερμανούς εργοδότης. Ακόμη καθορίζει τον τύπον τής μεταξύ εργατών και εργοδότη υπογραφησομένης συλλογικής συμβάσεως καθώς και το θέμα των εξόδων της επιστροφής.

2. Μανόλης Πρατικάκης, «Πάτμιοι εργάτες στο Μπέρκλεϊ», *Το σώμα της γραφής* (1982). *Ποήματα*, τόμ. 1, Ρόπτρον 1991, σ. 170.

*Καταγκόμαστε εκ της νήσου Πάτμιου που ομοιάζει
μακρινόν άστρον της θαλάσσης στο μυαλό μας.
Κι ήρθαμε ως εδώ, πεινασμένοι λοτόμοι διατηρώντας
όσα ίχνη ιταγκένιας επιτρέπει
το αδηφάγο
και φρικώδες Μπέρκλεϊ*

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Το κεφάλαιο από όπου προέρχεται το απόσπασμα έχει τον τίτλο «Ο Κάσπαρ Χάουζερ στην έρημη χώρα». Όπως εξηγεί ο συγγραφέας, «ο Κάσπαρ Χάουζερ ήταν ένα παιδί που βρέθηκε στη Γερμανία, μέσα στο δάσος. Βρέθηκε – δεν ήρθε. Και μεγαλωμένο πια, παλικάρι, δεν ήξερε να μιλήσει καθόλου – καμιάν ανθρώπινη γλώσσα. Όχι πως ήταν βουβό – να μιλήσει δεν ήξερε. Φαινότανε δηλαδή πως είχε ζήσει χωρίς τους ανθρώπους, μακριά τους – δεν είχε μιλήσει με τους ανθρώπους, δεν τους ήξερε. Κανένας δεν έμαθε πώς έζησε τόσα χρόνια, πού κρυβόταν, πώς δεν βρήκε ποτέ τους ανθρώπους» (σ. 87). Σύμφωνα με το απόσπασμα που διαβάσατε,

- ποια κοινά στοιχεία υπάρχουν ανάμεσα στον Κώστα και στον Κάσπαρ Χάουζερ;
2. Υπάρχουν στοιχεία σε όσα λέει ο Κώστας για την κοινωνική πραγματικότητα, έτσι όπως τη βιώνει στη Γερμανία, που μπορείτε να τα συσχετίσετε με τις πρόσφατες συζητήσεις για την «παγκοσμιοποίηση», δηλαδή την ιδέα ενός ενοποιημένου κόσμου που, μέσω των οικονομικών, τεχνολογικών και πολιτιστικών εξελίξεων και αλλαγών, θα υπερβαίνει τα σύνορα των κρατών;
 3. Ποια στοιχεία από το απόσπασμα που διαβάσατε μπορείτε να τα συσχετίσετε με τον προσδιορισμό «έρημη χώρα», που ο συγγραφέας χρησιμοποιεί στον τίτλο του κεφαλαίου;
 4. Διαβάστε προσεκτικά το απόσπασμα από το βιβλίο του Βαλτινού και το ποίημα του Πρατικάκη. Το απόσπασμα του Βαλτινού (υποτίθεται ότι) είναι ένα ρεπορτάζ εφημερίδας, δημοσιευμένο στις 4 Απριλίου 1961, όπου δίνονται πληροφορίες για το μεταναστευτικό ρεύμα των Ελλήνων προς τις γερμανικές βιομηχανίες. Πώς συσχετίζονται τα δύο αυτά κείμενα με το απόσπασμα του Χατζή;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Η λέξη*, τχ. 144, 1998 (με κείμενα των Μ. Δούκα, Χρ. Μηλιώνη, Αγγ. Καστρινάκη κ.ά.).
- Καραπουστόλης Βασίλης, *Η διαχώρητη κοινωνία – Ένας διάλογος της κοινωνιολογίας με τη λογοτεχνία*, Πολύτυπο 1985.
- Μηλιώνης Χριστόφορος, «Δ. Χατζής, *Το διπλό βιβλίο*», *Με το νήμα της Αριάνης*, Σοκόλης 1991, σ. 91-102.
- Παγανός Γιώργος, «Δημήτρης Χατζής», *Η μεταπολεμική πεζογραφία*, τόμ. 8, Σοκόλης 1988, σ. 172-205.
- Ραντόπουλος Δημήτρης, «Η μικρή μας πόλη των ιδεών και το νεοελληνικό μάθημα του Δημήτρη Χατζή», *Κρίσιμη λογοτεχνία*, Καστανιώτης 1986.
- Χαραλαμπίδου Νάντια, «Αφηγηματική τεχνική και ιδεολογία: Οι λογοτεχνικές προσδοκίες της αριστεράς (1945-1955) και η περίπτωση του Δημήτρη Χατζή», *Σπείρα*, τχ. 2, 1991, σ. 112-145.
- Hokwerda Hero, «*Το Διπλό βιβλίο* του Δ. Χατζή και η Ελλάδα», *Φιλολόγος*, τχ. 34, 1983, σ. 276-298.

ΠΗΓΗ

- Δημήτρης Χατζής (1913-1981), «Ο Κάσπαρ Χάουζερ στην έρημη χώρα», *Το διπλό βιβλίο*, Το Ροδακινό 1999, σ. 61-63.

ΗΛΙΑΣ ΒΕΝΕΖΗΣ

*Η επιστροφή του Αντρέα***ΣΤΟΧΟΙ**

Να γνωρίσουν οι μαθητές ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα γραφής του Ηλία Βενέζη, ενός σημαντικού πεζογράφου, ο οποίος αντλεί τα θέματά του κυρίως από την περιοχή του μικρασιατικού ελληνισμού και τις συνέπειες της καταστροφής του 1922. Να ενδιαφερθούν για την ιστορική πραγματικότητα η οποία διαφαίνεται μέσα από το «παραμύθι» που αφηγείται ο Αντρέας στη μητέρα του αδικοχαμένου φίλου του. Να προβληματιστούν για το διαχρονικό ζήτημα των προσφύγων και των «αγνοουμένων».

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Η οδυνηρή εμπειρία της αιχμαλωσίας

Η αγωνία για την τύχη των αγνοουμένων

Ο πόνος της μάνας

Το δράμα του «επιζώντος»

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ – ΠΡΟΤΑΣΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Η καταστροφή της Σμύρνης, με την οποία έκλεισε τον Αύγουστο του 1922 ένα μεγάλο κεφάλαιο της νεότερης ιστορίας, είχε τραγικές συνέπειες για τον ελληνισμό της Μικράς Ασίας. Γύρω στο 1.500.000 πρόσφυγες διέφυγαν με κάθε μέσο στον ελλαδικό χώρο, ενώ χιλιάδες ήταν οι αιχμάλωτοι στο εσωτερικό της Ανατολίας και αμέτρητα τα αθώα θύματα μεταξύ των αμάχων. Οι πρόσφυγες έφεραν αρχικά τεράστια αναστάτωση στο εσωτερικό της χώρας, αργότερα όμως αναδείχτηκαν σε δημιουργικό παράγοντα για την ελληνική οικονομία και κοινωνία. Με την εγκατάστασή τους σε αραιοκατοικημένες περιοχές συνέβαλαν στην ενίσχυση της εθνικής συνοχής, ενώ με την εργατικότητα και τη θέλησή τους για πρόοδο βοήθησαν στην εξέλιξη της γεωργίας και στην ανάπτυξη της βιομηχανίας.

Παράλληλα η Μικρασιατική καταστροφή αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για πολλά και αξιόλογα λογοτεχνικά έργα. Η γενιά του τριάντα, με σημαντικότερους εκπροσώπους το Στράτη Μυριβήλη, το Στράτη Δούκα και τον Ηλία Βενέζη, και μεταπολεμικοί συγγραφείς, όπως η Διδώ Σωτηρίου, συνέτειναν στην ευαισθητοποίηση του αναγνωστικού κοινού απέναντι στην εθνική αυτή δοκιμασία, προσφέροντάς του ταυτόχρονα αισθητική απόλαυση. Η *Ιστορία ενός αιχμαλώτου του Δούκα* (1929), η *Παναγιά η Γοργόνα* του Μυριβήλη (1949), η τριλογία του Βενέζη *Το νούμερο 31328* (1931), *Γαλήνη* (1939) και *Αιολική γη* (1943) μαζί με τα *Ματωμένα χόματα* της Σωτηρίου (1962) είναι τα γνωστότερα και τα πιο αξιόλογα λογοτεχνικά έργα αυτής της θεματικής. Παράλληλα έχουν εκδοθεί και αφηγήσεις ή μαρτυρίες προσώπων, που μπορούν να λειτουργήσουν

επίσης ως λογοτεχνήματα. Εδώ μπορεί να αναφερθεί το έργο *Ο Κοινός λόγος*, στο οποίο συγκεντρώνονται τέτοιου είδους μαρτυρίες (επιμέλεια Έλλη Παπαδημητρίου, Μαρία Στασινοπούλου, Ερμής 2003).

Στο μυθιστόρημα *Γαλήνη* παρακολουθούμε την προσπάθεια των προσφύγων να ριζώσουν σ' ένα μέρος άγνοο, που δε μοιάζει καθόλου με το δικό τους ήμερο και πράσινο τόπο, και να αρχίσουν μια νέα ζωή η γυναίκα και η κόρη του, ο Αντρέας, η θεία Μαρία, ο Γλάρος, ένας τύπος εργατικού ανθρώπου του λαού, δίνονται με ευαισθησία από τον συγγραφέα και συνθέτουν την ανθρωπογεωγραφία του βιβλίου. Το κείμενο που ανθολογήθηκε έχει επιλεγεί επειδή ο Αντρέας, κύριο πρόσωπο αυτού του αποσπάσματος, και ο χαμένος του φίλος Άγγελος είναι δύο πρόσωπα κοντά στην ηλικία των μαθητών. Είναι δύο νέοι που γνώρισαν τον πόλεμο και την αιχμαλωσία ενώ ακόμη φοιτούσαν στο Γυμνάσιο. Το κείμενο αυτό έχει σχετική αυτοτέλεια και προσφέρεται για συγκριτική ανάγνωση με το προηγούμενο βιβλίο του Βενέζη *Το νούμερο 31328*, το οποίο θα μπορούσε να προταθεί ως θέμα συλλογικής εργασίας στην τάξη. Το απόσπασμα προσφέρεται επίσης για προβληματισμό και έρευνα πάνω στο θέμα του επιζώοντος. Ο Οδυσσεύς και ο Τεύκρος είναι δύο ήρωες που προέρχονται από την επική παράδοση και είναι γνωστοί στους μαθητές: η *Οδύσσεια* του Ομήρου αλλά και το ποίημα «Ελένη» του Γιώργου Σεφέρη είναι δύο παραδείγματα, τα οποία θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν από τον καθηγητή ως παράλληλα κείμενα πάνω σε αυτό το θεματικό μοτίβο. Από τη σύγχρονη ιστορία και λογοτεχνία τα ποιήματα «Εδώ...» από τη *Συνέχεια* του Μανόλη Αναγνωστάκη και «Οφειλή» από τη *Μαθητεία* του Τίτου Πατριόκιου, κινούνται επίσης στην ίδια θεματική, κάτω από άλλες μεν ιστορικές συνθήκες, αλλά αποδίδουν συγγενικά συναισθήματα. Επίσης, ο καθηγητής μπορεί κατά τη διδασκαλία αυτού του κειμένου να χρησιμοποιήσει στοιχεία από την τουρκική εισβολή του 1974 στην Κύπρο και το δράμα των αγνοουμένων. Η μάνα του Άγγελου μπορεί να παραλληλιστεί με τις Κύπριες μανάδες των αγνοουμένων και να αναζητηθούν ιστορικά στοιχεία και φωτογραφικό υλικό από αυτήν τη σχετικά πρόσφατη σελίδα της ιστορίας του κυπριακού ελληνισμού. Οι μαθητές μπορούν να διαβάσουν παράλληλα το ποίημα του Κυριάκου Χαραλαμπίδη «Το μήλο». Εξάλλου έχει ενδιαφέρον να αναπτυχθεί ευρύτερη συζήτηση για τη σημασία του παραμυθιού στη ζωή των ανθρώπων. Για το θέμα αυτό υπάρχει προτεινόμενη δραστηριότητα στο βιβλίο της Γ' Γυμνασίου, η οποία αντιπαραβάλλει το παραμύθι με την αλήθεια, με αφορμή το ποίημα «Στο παιδί μου» του Μ. Αναγνωστάκη.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Κυριάκος Χαραλαμπίδης, «Το μήλο», *Θόλος*, Ερμής 1989, σ. 12.

*Παίροντας ένα μήλο απ' το καλάθι
Το μήλο του μαγούλου του παιδιού της
Στο νου της έφερε, που τώρα σαπίζει
Εκεί στη φυλακή.*

*Το καημένο ήτανε δεν ήτανε
Δεκαεφτά χρονώ, δεν πήρε απολυτήριο
Δεν πήγε στο στρατό, δε σκότωσε μια μύγα·
Ευγενικό και ντροπαλό, δειλό, αθώο.*

*Ξανάβαλε το μήλο στο καλάθι
Γιατί θυμήθηκε (της φάνηκε πως είδε)
Κι άλλες μανάδες σαν κι αυτήν επί τουρκοκρατίας.
Για κείνες δε μιλάει κανείς,
Αλλά γι' αυτήν, για χίλιες, δυο χιλιάδες,
Δόξα σοι ο Θεός, παράπονο δεν έχει:*

*Και υπομνήματα κι επίσημες δηλώσεις
Κι επιτροπές και αποστολές ΟΗΕ,
Κρατών και κυβερνήσεων, ομάδων και ατόμων
Και παρατηρητών, ψηφίσματα, δεσμεύσεις,
Συνέδρια, συμπαράσταση, εκθέσεις και ταμεία.*

*Όλα στην τρίχα, τέλεια οργανωμένα,
Μ' αρχείο, μ' αυτοπεποίθηση, με ειδικές αιτούσας –
Το κράτος σαν μητέρα τα φροντίζει.*

Αλλά το μήλο, μήλο στο καλάθι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βίτσι Μάριο, *Η γενιά του '30*, Ερμής 1979, σ. 249-257.

Διαβάζω, τχ. 337, 1994 (γράφουν οι Β. Αθανασόπουλος, Α. Θαλάσση, Μ.Γ. Μερακλής κ.ά.).

Καραντώνης Αντρέας, *Πεζογράφοι και πεζογραφήματα της γενιάς του '30*, Παπαδήμας 1977².

Στεργιόπουλος Κώστας, «Ηλίας Βενέζης», *Η μεσοπολεμική πεζογραφία*, τόμ. 2, Σοκόλης 1992.

ΠΗΓΗ

Ηλίας Βενέζης (1904-1973), *Γαλήνη*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας 2004³⁸, σ. 125-127, 135-139.

ΜΠΕΡΤΟΛΤ ΜΠΡΕΧΤ

Για τον όρο «μετανάστες»

ΣΤΟΧΟΙ

Να γνωρίσουν οι μαθητές τον πολιτικό ποιητικό προβληματισμό του Μπρεχτ. Να προβληματιστούν τόσο για τις πολιτικές διώξεις όσο και για τις δύσκολες συνθήκες ζωής κάθε μετανάστη, αυτοεξόριστου ή πολιτικού πρόσφυγα, και να κατανοήσουν τη μεγάλη σημασία της ιδεολογικής συνέπειας στους κοινωνικούς αγώνες.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Αυτοεξόριστοι και πολιτικοί πρόσφυγες

Πολιτικές διώξεις και αντίσταση στην επιβολή των ισχυρών

Η σημασία της ιδεολογικής συνέπειας και ενότητας στον αγώνα

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Πρόκειται για ένα καθαρά πολιτικό ποίημα που, όπως διαπιστώνουμε από το βιογραφικό σημείωμα του συγγραφέα, πηγάζει από τα πολύχρονα βιώματα του πολιτικά διωκόμενου και αυτοεξόριστου Μπρεχτ. Θα πρέπει εξαρχής να επισημάνουμε στους μαθητές την αρχική ένταση του ποιητή σχετικά με το λαθεμένο χαρακτηρισμό εκείνου και των ομοϊδεατών του, «μετανάστες», την οποία φροντίζει να επεξηγήσει αμέσως στη συνέχεια. Όσοι χαρακτηρίζονται μετανάστες φεύγουν εθελουσίως από την πατρίδα τους σε αναζήτηση καλύτερης ζωής, ενώ εκείνοι έφυγαν κρυφά από τη Γερμανία για να αποφύγουν τις σκληρές πολιτικές διώξεις και να γλιτώσουν τη ζωή τους από τη βία των ναζί. Αντίθετα με τους οικονομικούς και άλλους μετανάστες, που απομακρύνονται από την πατρίδα τους σε αναζήτηση καλύτερης τύχης, εκείνοι επιλέγουν να μείνουν κοντά στα γερμανικά σύνορα με την ελπίδα ότι θα νιώθουν περισσότερο κοντά στην πατρίδα, μετριάζοντας τα βαριά συναισθήματα της εξορίας και της νοσταλγίας και διατηρώντας την εποικινωνία με τον τόπο και τους ανθρώπους τους, με στόχο την πιο άμεση παρέμβαση στις κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις. Επιλέγοντας να μένουν κοντά στα σύνορα παρακολουθούν τα γεγονότα και παραστέκονται όσο μπορούν στη σκληρή πραγματικότητα της πατρίδας τους. Θύματα αλλά και βουβοί μάρτυρες της ναζιστικής θηριωδίας, οι οποίοι, παρά τις πηλές, την ηθική διάψευση και τη χαμηλή τους αυτοεκτίμηση, έχουν αποφασίσει να αγωνιστούν με ιδεολογική συνέπεια και ενότητα στο πλευρό όλων όσοι μάχονται για την επικράτηση της ανθρωπιάς και της κοινωνικής δικαιοσύνης, εναντίον του βάρβαρου ναζιστικού καθεστώτος που επιβλήθηκε στην πατρίδα τους και επιζητεί να δυναστεύσει τον κόσμο.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γιώργος Σεφέρης, «Ο τελευταίος σταθμός» [απόσπασμα], *Ημερολόγιο Καταστροφώματος Β'* (1944). *Ποήματα*, Ίκαρος 1981¹³, σ. 213.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Γιατί η χώρα που δέχτηκε τους πρόσφυγες «σπίτι δε θα 'ναι, μα εξορία»;
2. Για ποιους λόγους οι πρόσφυγες επιδιώκουν να μένουν όσο μπορούν πιο κοντά στα σύνορα;
3. Συγκρίνετε το αίσθημα του πολιτικού πρόσφυγα που δίνει ο Μπρεχτ με την αντίστοιχη κατάσταση που περιγράφει στο ποίημά του ο Σεφέρης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Διαβάζω, τχ. 211, 1989.

Έσολιν Μάρτιν, *Μπρεχτ, η ζωή του και το έργο του*, μτφρ. Φώντας Κονδύλης, Θεωρία 1984.

Μπένγιαμιν Βάλτερ, *Δοκίμια για τον Μπρεχτ*, μτφρ. Νίκος Κολοβός, Πύλη 1972.

Μπρεχτ και Χίτλερ. *Μια θεατρική-ιστορική παραβολή*, σύνθεση και απόδοση Μάριος Πλωρίτης πάνω σε κείμενα του Μπρεχτ και του Χίτλερ, Θεμέλιο 1984.

Μυράτ Δημήτρης, *Ο καλός άνθρωπος του Αουγκσμπουργκ-Μπέρτολτ Μπρεχτ*, Πλειάς 1974.

Ντορτ Μπερνάρ, *Ανάγνωση του Μπρεχτ*, μτφρ. Άννα Φραγκουδάκη, Κέδρος 1975.

Σχετικά με τη λογοτεχνική απόδοση της εμπειρίας της εξορίας μπορείτε να συμβουλευτείτε το ειδικό αφιέρωμα «Κείμενα της εξορίας», του περιοδικού *Το Δέντρο*, τχ. 37-38, 1998 (γράφουν οι συγγραφείς Τ. Γκρίτση-Μιλλιέξ, Μ. Πλωρίτης, Π. Ζάννας κ.ά.).

ΠΗΓΗ

Μπέρτολτ Μπρεχτ, «Για τον όρο “μετανάστες”», *Ποήματα*, μτφρ. Μάριος Πλωρίτης, Θεμέλιο 1977, σ. 67.

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ*Γλυκό του κουταλιού***ΣΤΟΧΟΙ**

Να γνωρίσουν οι μαθητές ένα σύγχρονο ποίημα του σημαντικού Κύπριου ποιητή Κ. Χαραλαμπίδη, το οποίο περιλαμβάνει μέσα του δυο θέματα στενά συναρτημένα με τη νεότερη ιστορική και κοινωνική δοκιμασία της Κύπρου: το πανάρχαιο θέμα του γυρισμού του ξενιτεμένου σε συνδυασμό με τα βιωματικά θέματα του εκπατριισμού και της στέρησης των ατομικών δικαιωμάτων, τα οποία εξακολουθούν να πληγώνουν όσους

Ελληνοκύπριους προέρχονται από τις κατεχόμενες περιοχές και τώρα ζουν στη «μοιρασμένη στα δυο» Κύπρο.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Η ανθρωπίνη διάσταση του κυπριακού εθνικού προβλήματος

Η σημασία του γενέθλιου τόπου και του πατρογονικού σπιτιού

Η εθιμοτυπία της φιλοξενίας

Ο νόστος και το αίσθημα της αποστέρησης των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ – ΠΡΟΤΑΣΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Το ποίημα μεταδίδει το βίωμα ενός ξεριζωμένου από τον τόπο του Κύπριου, ο οποίος επισκέπτεται έπειτα από χρόνια το πατρικό του σπίτι και συναντά την καινούρια μουσουλμάνια του ένοικο. Πολλοί Κύπριοι από το 2003, που άνοιξαν τα σύνορα και δόθηκε η δυνατότητα επικοινωνίας με την κατεχόμενη Κύπρο, βίωσαν αυτήν τη γλυκόπικρη αίσθηση του νόστου που περιγράφει ο ομιλητής του ποιήματος, το 1996 όμως, οπότε χρονολογείται το ποίημα, τη δυνατότητα αυτή την είχαν σπανιότατα και ελάχιστοι Ελληνοκύπριοι. Οι μαθητές δε χρειάζεται να προβληματιστούν αν το βίωμα που περιγράφει ο ομιλητής συνέβη πραγματικά, αρκεί να συναισθανθούν τη δύσκολη κατάσταση που αντιμετώπιζε ο ξεριζωμένος άνθρωπος, το βαθύ αίσθημα της νοσταλγίας και τον πόθο να πραγματοποιήσει, έστω και νοερά, τη συμβολική επιστροφή στο σπίτι που γεννήθηκε. Ο Χαραλαμπίδης σε γενικές γραμμές θα μπορούσαμε να πούμε ότι επαναπραγματεύεται, μέσα στις ιδιόζυγες ιστορικοκοινωνικές συνθήκες που επικρατούν στην Κύπρο, το κοινόχρηστο θέμα της επανόδου του ξενιτεμένου. Ο ποιητής μοιάζει να σκηνοθετεί το πανάρχαιο αυτό και αγαπημένο θέμα της δημοτικής παράδοσης μέσα σε ανοίκειο περιβάλλον, γι' αυτόν το λόγο, αν και το ποίημα διαθέτει αρκετά γνωρίσματα (νόστος, έθιμα φιλοξενίας), δεν πετυχαίνει να ολοκληρώσει το νόστο, καθώς εκ των πραγμάτων απουσιάζει η σκηνή της αναγνώρισης: ο ομιλητής δε συναντά στο σπίτι του κανένα οικείο πρόσωπο· η ξένη ένοικος αναγνωρίζει μεν την ιδιότητά του, δε συμμερίζεται όμως διόλου τα ατομικά δικαιώματα που προκύπτουν από αυτήν (ζωή, ελευθερία, περιουσία). Ο ομιλητής επιμένει ιδιαίτερα στη συναισθηματική του σχέση με το σπίτι του, όπου στο παρελθόν είχε στεγάσει ευτυχισμένες μνήμες της οικογένειας και της παιδικής του ηλικίας. Ο ομιλητής με την επίσκεψή του βρίσκει μπροστά σε μια κρίσιμη εμπειρία αυτογνωσίας («Να ιδώ ποιος είμαι ζύγωσα»), αρκετά κοινή για τους ανθρώπους μέσης ηλικίας. Όντας μπροστά στη σκληρή πραγματικότητα της ξένης κατοχής στον τόπο και στο σπίτι του, ζητά απλώς να πραγματοποιήσει μια συμβολική του επιθυμία, να επισκεφθεί και το εσωτερικό του σπιτιού. Καθώς το αίτημά του γίνεται δεκτό, έρχεται αμέσως αντιμέτωπος με τη ζωντανή μνήμη από το παρελθόν: στην κρεβατοκάμαρα τον υποδέχεται η φωτογραφία της μητέρας του, η οποία μοιάζει να τον περιμένει χρόνια υπομονετικά να την πάρει από τους

ξένους, όπου, αντίθετα με την ωραία Ελένη που έφυγε από την πατρίδα της, απρόσμενα κατέληξε, και να τη μεταφέρει σε πάτρια εδάφη. Ο ομιλητής εύκολα απουπά και παίρνει μαζί του τη φωτογραφία της μάνας του, καθώς η διατήρηση της φωτογραφίας σε περίοπτη θέση για τόσα χρόνια οφειλόταν σε μια παρεξήγηση: η ευσταλής πόζα της έδινε στους καινούριους ενοίκους του σπιτιού την εντύπωση ότι πρόκειται για ηθοποιό. Στο εσωτερικό του σπιτιού του ο ομιλητής αντιλαμβάνεται την κυρίαρχη αντίθεση, που, όσο βρισκόταν στον Κήπο, είχε εν μέρει μόνο βιώσει. Στον Κήπο ξυπνού μνήμες από τον παράδεισο της παιδικής ηλικίας. Το σπίτι του τον υποδέχεται με τη διαχρονική φύση και τους καρπούς της, στο εσωτερικό του σπιτιού είναι όμως ευδιάκριτες οι διαφορές ανάμεσα στο παρελθόν και στο παρόν, την παλιά και τη νέα οικοδέσποινα, τα ελληνικά και τα μουσουλμανικά ήθη, την αίσθηση του μόνιμου και του προσωρινού, των γηγενών Ελλήνων και των επείσακτων πληθυσμών, σχετικά με τους οποίους ο ομιλητής νιώθει ότι είναι κοινωνικά και πολιτισμικά διάφοροι («Σάμπως γνωρίζει...»). Ο ομιλητής βιάζεται να τελειώσει την επίσκεψή του, φοβούμενος απρόβλεπτες αντιδράσεις από την πλευρά της μουσουλμάνας οικοδέσποινας, οι οποίες πιθανόν να τον εμπόδιζαν στο μέλλον να πραγματοποιήσει και άλλες συμβολικές επισκέψεις στο σπίτι που γεννήθηκε. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, η υλοποίηση του νόστου όχι μόνο δεν περιέχει τη σκηνή της αναγνώρισης, αλλά αντίθετα ισοδυναμεί με ακύρωσή της καθώς, με όρους τραγικής ειρωνείας, επαναφέρει τον αφηγητή τόσο στο αρχικό συναίσθημα του ξένου όσο και στην ανάγκη αυτογνωσίας του.

Το κείμενο αξιοποιεί και επαναθέτει, άμεσα και έμμεσα, πολλά στοιχεία της αρχαίας ελληνικής παράδοσης. Δε λείπουν αρκετές ευθείες αναφορές (σημαιολογικές: «σιμά σε λάκκο» ή γλωσσικές: «του ποθητού μου») στο νόστο του Οδυσσέα (βλ. και ερώτηση 3 ή, ενδεικτικά, το στίχο 3), αλλά και σε συμβάντα του Τρωικού πολέμου. Τέλος, δεν πρέπει να αφήσουμε ασχολίαστο και τον τίτλο του ποιήματος, ο οποίος πιθανόν να έχει προβληματίσει τους μαθητές λόγω της μικρής συνάφειάς του με το θέμα του νόστου του ομιλητή. Οι μαθητές θα πρέπει να παρατηρήσουν ότι το ποίημα ενσωματώνει ουσιαστικά ένα πρωτεύον περιγραφικό μέρος (από την οπτική γωνία του ομιλητή, ο οποίος αφηγείται την εμπειρία του σε πρώτο πρόσωπο) και ένα δευτερεύον διαλογικό μέρος (ανάμεσα στον ομιλητή και τη μουσουλμάνα ένοικο του σπιτιού). Στο πρώτο μέρος ο ομιλητής κάνει ενέργειες, εκδηλώνει, με ήπια συγκίνηση, τα συναισθήματά του, αλλά και μεταφέρει στον αναγνώστη τις ενδόμυχες σκέψεις του, τις οποίες δεν τολμά να εκφράσει στην ξένη γυναίκα όχι μόνο εξαιτίας της αμοιβαίας τους καχυποψίας, αλλά, κυρίως, επειδή διαπιστώνει, με αρκετή δόση υποτίμησης τη γλωσσική και πολιτισμική της ετερότητα με αφορμή ένα γλωσσικό ερεθίσμα: η γυναίκα τού πρόσφερε «γλυκό» (στ. 5) και όχι «γλυκό του κουταλιού», έκφραση πολύ προχωρημένη μορφοσυντακτικά, σύμφωνα με το ειρωνικό σχόλιο του ομιλητή.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Κυπριακό τραγούδι, «Ο Καραβάς» στο Θανάσης Ντζούφρας, *Τα τραγούδια μας*, Καστανιώτης 1990³, σ. 151.

*Πορτοκαλιά του Καραβά που κάμνεις πορτοκάλια,
Αν τα πουλείς γοράζω τα του βάρους σου ριάλια. [...]*

*Στον Καραβάν το σπίτι μου, τώρα στην προσφυγιά μου,
Σκέφτομαι τα λεμόνια του τζιαι κάφκετ' η καρδιά μου.*

2. Κωστής Παλαμάς, «Το σπίτι που γεννήθηκα», *Τα μονότροπα* (1917). Απαντα, τόμ. 7, Μπίρης, 1972³, σ. 252.

*Το σπίτι που γεννήθηκα κι ας το πατούν οι ξένοι,
στοιχείο είναι και με προσκαλεί ψυχή και με προσμένει.*

*Το σπίτι που γεννήθηκα ίδιο στην ίδια στρόατα
στα μάτια μου όλο υψώνεται και μ' όλα του τα νιάτα.*

*Το σπίτι, ας του νοθέψανε το σχήμα και το χρώμα
και ανόθευτο και αγάλαστο, και με προσμένει ακόμα.*

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Γιατί ο αφηγητής δίνει ιδιαίτερη σημασία στην επαφή του με το πατρικό του σπίτι;
2. Σε αρκετά σημεία του ποιήματος διαφαίνεται ο παραλληλισμός του αφηγητή με τον ομηρικό Οδυσσέα. Βρείτε τα σημεία και εξηγήστε τη σημασία του παραλληλισμού.
3. Αφού διαβάσετε τους στίχους 153-227 από τη ραψωδία λ της *Οδύσσειας*, συγκρίνετέ τους με την πρώτη στροφή του ποιήματος.
4. Συγκρίνετε τα συναισθήματα που τρέφουν για το πατρικό τους σπίτι ο Κ. Χαραλαμπίδης και ο ανώνυμος Κύπριος, με την αντίστοιχη αντίδραση του Κ. Παλαμά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βοσκός Ανδρέας, «Ομηρικά πρότυπα στην ποίηση του Κυριάκου Χαραλαμπίδη», *Lapithos. Chypre et l'Europe*, Editions Praxandre, Actes 1998, σ. 286-303.
- Η λέξη*, τχ. 163, 2001.
- Θέματα Λογοτεχνίας*, τχ. 12, 1999 (με κείμενα του Χρ. Αλεξίου και της Ε. Σταυροπούλου).
- Μπλάνας Γιώργος, «Η μεγαλοψυχία της συνεχούς δοκιμασίας: Κ. Χ., *Δοκίμιον*», *Ποίηση*, τχ. 17, 2001, σ. 295-298.
- Παπαγεωργίου Κώστας Γ., «Κυριάκος Χαραλαμπίδης», *Η δεύτερη μεταπολεμική γενιά*, Σοκόλης 2002, σ. 500-515.
- Χαραλαμπίδης Κυριάκος, «Η δοκιμασία, “δοκίμιον” της τέχνης», *Ελευθεροτυπία*, 25.5.2000.

ΠΗΓΗ

Κυριάκος Χαραλαμπίδης (1940), «Γλυκό του κουταλιού», *Δοκίμια*, Άγρα 2000, σ. 185-186.

ΘΑΝΑΣΗΣ ΒΑΛΤΙΝΟΣ*Δύο γράμματα της Χαράς***ΣΤΟΧΟΙ**

Να παρακολουθήσουν οι μαθητές μέσα από τις επιστολές των μεταναστών, που αναπαράγει συναισθηματικά και υφολογικά ο συγγραφέας, τον ιδιαίτερο τρόπο με τον οποίο τα μέλη της οικογένειας της Χαράς βιώνουν την ξενιτιά και τη νοσταλγία για την πατρίδα και τα αγαπημένα τους πρόσωπα.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Η αλληλογραφία ως μέσο ανθρώπινης επικοινωνίας

Οι οικογενειακοί δεσμοί και η νοσταλγία της πατρίδας

Κοινά χαρακτηριστικά της ζωής των μεταναστών και ατομικές ιδιαιτερότητες στον τρόπο που βιώνουν και αντιδρούν συναισθηματικά στις διάφορες καταστάσεις

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ – ΠΡΟΤΑΣΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Το κείμενο του Βαλτινού έχει πειραματικό χαρακτήρα και συντίθεται σε μεγάλο βαθμό από ασύνδετα μεταξύ τους κείμενα. Ο Βαλτινός χαρακτηρίζει «μυθιστόρημα» αυτό το βιβλίο του, μολονότι είναι έκδηλο ότι δε διαθέτει τα αντιπροσωπευτικά γνωρίσματα μιας μυθιστορηματικής υπόθεσης με δραματικά πρόσωπα, δράση και πλοκή. Ο συγγραφέας συνθέτει με τη μέθοδο του αφηγηματικού κολάζ ετερόκλητα κείμενα, τα οποία αναφέρονται κυρίως στη συναισθηματική ζωή των προσώπων και πλαισιώνονται με πολλά εξωλογοτεχνικά δεδομένα, που αποδίδουν την ιστορική συγκυρία, τις κοινωνικές αντιδράσεις και τη συλλογική ψυχολογία της δεκαετίας του '60. Τα αποσπάσματα που επιλέξαμε δε δείχνουν τόσο το μοντερνιστικό χαρακτήρα του κειμένου (κάτι τέτοιο θα δυσκόλευε και θα προκαλούσε αναπάντητα ερωτήματα στους μαθητές της Β' Γυμνασίου). Πρόκειται για επιστολές που εκφράζουν την ανθρώπινη ανάγκη για επικοινωνία και επαφή με τα αγαπημένα πρόσωπα, τις οποίες αναπαράγει ο συγγραφέας μιμούμενος πιστά τη γλώσσα, την ψυχολογία και το συναίσθημα των υποθετικών αποστολέων, και ιδιαίτερα της Χαράς, μητέρας της ελληνικής οικογένειας των μεταναστών. Το είδος και το ύφος των επιστολών αυτών πιστεύουμε ότι είναι οικείο στους μαθητές, αν και η αλληλογραφία δεν αποτελεί πλέον πολύ συχνό μέσο επικοινωνίας στην τεχνοκρατούμενη εποχή μας.

Κύριο μέλημα του εκπαιδευτικού θα πρέπει αρχικά να είναι η γενική αναφορά του στα βασικά γνωρίσματα της ελληνικής κοινωνίας στη δεκαετία του '60: το φαινόμενο και τις συνέπειες της μαζικής μετανάστευσης με κύριο σκοπό την εύρεση εργασίας, τα συντηρητικά ήθη και τις παραδοσιακές αντιλήψεις σχετικά με το ρόλο της γυναίκας (οικοκυρά), τους στενούς οικογενειακούς δεσμούς και την ανάγκη της ανθρώπινης επικοινωνίας, τη συχνή αλληλογραφία, που αναπλήρωνε την έλλειψη σωματικής επαφής με την πατρίδα και τα αγαπημένα πρόσωπα κ.ά. Αφού δοθούν αυτές οι απαραίτητες πληροφορίες, εύκολα οι μαθητές θα κατανοήσουν τον επικοινωνιακό λόγο της Χαράς και θα σχηματίσουν μια πλήρη εικόνα για τον ανθρώπινο τύπο της, ο οποίος είναι μάλλον κοινός και ανταποκρίνεται στο μέσο όρο της γυναίκας της εποχής. Οι μαθητές φυσικά δε θα πρέπει να λησμονούν ότι τα γράμματα της Χαράς στα αδέρφια της δεν κρύβουν τη μεγάλη ψυχολογική πίεση που νιώθει η μετανάστρια οικοκυρά, η οποία, εξαιτίας της εσώκλειστης ζωής αλλά και της αρνητικής ψυχολογικής διάθεσης που εμφανίζει, έχει, μάλλον σοβαρά («Ο γιατρός μου έδωσε ηρεμιστικά αλλά δε με βοηθάν και πολύ»), προβλήματα προσαρμογής στο Γιοχάνεσμπουργκ. Η ίδια πάντως αναφέρει κάποιες προσδοκίες της για βελτίωση της θέσης της με την ένταξή της στην εργασία, καθώς μαθαίνει να χειρίζεται τα μηχανήματα στο γραφείο του άντρα της. Σε αντίθεση με τη Χαρά που εξαρτά την καθημερινή της επιβίωση («Για μένα τώρα εδώ ένα γράμμα είναι μεγάλη υπόθεση») από τα υποκατάστατα της πατρίδας (περιοδικά, μήνες, αλληλογραφία, έντονο οικογενειακό ενδιαφέρον), τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας δείχνουν μεγάλη προσαρμοστικότητα στη χώρα υποδοχής, πλήρη αποδοχή της νέας κατάστασης και εναρμόνιση με το περιβάλλον. Πιο χαρακτηριστικό δείγμα αυτής της οικείωσης είναι η χρήση του αγγλοπρεπούς Jerry από πλευράς του Γεράσιμου. Μεγάλη προσαρμοστικότητα δείχνουν επίσης οι δύο μικρές κόρες της Χαράς, γεγονός που την ανησυχεί και την προβληματίζει αρκετά, γιατί φοβάται μήπως εξασθενήσει πολύ τη συναισθηματική τους σχέση με την πατρίδα, μήπως ξεχάσουν τα ελληνικά, μήπως τους λείπει η ηθική διαπαιδαγώγηση γύρω από την εθνική ιστορία, τα ήθη και τις παραδοσιακές ελληνικές αξίες. Έτσι τα διάφορα άγχη της Ελληνίδας μητέρας λειτουργούν καταλυτικά στην κοινωνική και ατομική ψυχολογία της, τη γεμίζουν με ποικιλόμορφες ενοχές και ευθύνες απέναντι στα πρόσωπα του στενού (Νότιος Αφρική) και του οικείου (Ελλάδα) οικογενειακού της περιγύρου και επιβαρύνουν την ψυχολογία της, όπως παρακολουθούμε μέσα από τα δύο γράμματά της. Ο καθηγητής θα πρέπει να οδηγήσει τους μαθητές, να αντιληφθούν τις ανησυχίες της Χαράς συσχετίζοντας τη στάση της με τη γενικότερη νοοτροπία που επικράτησε –και σε μεγάλο βαθμό επικρατεί– στις ελληνικές και άλλες κοινωνότητες που λειτούργησαν –και λειτουργούν– στη διασπορά (οι στενοί δεσμοί με τα μέλη της κοινότητας, ενδογαμίες, διατήρηση της παράδοσης, διαφύλαξη της εθνικής ταυτότητας κ.ά.). Η νοοτροπία αυτή εμφανίζεται από τη μια μεριά να έχει ζωτική σημασία για την ύπαρξη της κοινότητας, από την άλλη όμως απομονώνει αρκετά τα μέλη της και τους στερεί τη δυνατότητα μιας δημιουργικής, απελευθερωμένης από

στερεότυπες αντιλήψεις, πολιτισμικής σύνθεσης ανάμεσα στον εθνικό και στον ξένο τρόπο ζωής. Ο καθηγητής θα πρέπει εξίσου να αναδείξει την προσαρμοστικότητα και την ευελιξία των υπόλοιπων μελών της οικογένειας, τα οποία, ίσως σε μεγαλύτερο βαθμό απ' ό,τι η Χαρά, εκφράζουν το μέσο όρο του ελληνικού μεταναστευτικού ρεύματος, η ύπαρξη του οποίου και θετικές συνέπειες είχε για την Ελλάδα αλλά και ενίσχυσε σημαντικά την οικονομική και κοινωνική θέση μεγάλου μέρους του ελληνισμού της διασποράς (από τα αρχαία χρόνια ως τη δεκαετία του '60). Καλό θα ήταν επίσης ο καθηγητής, επικαλούμενος σύγχρονα κυρίως παραδείγματα, να κατευθύνει τη συζήτηση με τους μαθητές στην έννοια της πολυπολιτισμικής κοινωνίας και στη διαχρονική της σημασία τόσο για την ιστορική τύχη του ελληνισμού όσο και για τη σύγχρονή μας κοινωνική πραγματικότητα, με αναφορά στην αντιστροφή των ρόλων για τους Έλληνες: η Ελλάδα ήταν παραδοσιακά χώρα μεταναστών, τα τελευταία όμως χρόνια δέχεται μετανάστες και όλοι οι μαθητές διαθέτουν κάποια εμπειρία από αυτή την αντιστροφή...

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Δημοτικό, «Θέλω να πα στην ξενιτιά», *Το δημοτικό τραγούδι της ξενιτιάς*, επιμέλεια G. Saunier, Ερμής 1990, σ. 69.

ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Απευθυνθείτε στους γονείς σας ή άλλους μεγαλύτερους γνωστούς ή φίλους σας και ρωτήστε τους για το ρόλο που έπαιξε η αλληλογραφία την παλαιότερη εποχή. Εξετάστε επίσης γιατί ορισμένοι άνθρωποι εξακολουθούν να προτιμούν ή, αντίθετα, έχουν εγκαταλείψει αυτό τον τρόπο επικοινωνίας με τους συγγενείς και τους φίλους τους. Θα είχε ενδιαφέρον να οργανώσετε μια επίσκεψη στο Ταχυδρομικό και Φιλοτελικό Μουσείο (Πλατεία Σταδίου 5, τηλ. 210 7519066).

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

Αντί, τχ. 294, 1985, σ. 36-40· *Διαβάζω*, τχ. 116, 1985, σ. 66-72· *Η λέξη*, τχ. 71, 1988, σ. 57-59.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αράγης Γιώργος, «Θ. Βαλτινού: Στοιχεία για τη δεκαετία του '60. Ειδολογικά γνωρίσματα», *Γράμματα και τέχνες*, τχ. 62, 1991, σ. 35-36.
- Αριστηνός Γιώργος, «Στοιχεία για την περίπτωση του Θανάση Βαλτινού», *Αντί*, 26.1.1990.
- Δασκαλόπουλος Δημήτρης, «Θανάσης Βαλτινός», *Η μεταπολεμική πεζογραφία*, τόμ. 2, Σοκόλης 1988, σ. 298-341.
- Παρίσης Νικήτας, «Αναφορά στο έργο του Θ. Βαλτινού. Αναζήτηση του αφηγηματικού ήθους», *Η λέξη*, τχ. 71, 1988, σ. 6-13.

Στασινοπούλου Μαρία, «Κοινωνικό ψηφιδωτό των χρόνων του '60», *Εντευκτήριο* [Θεσ/νίκης], Οκτώβριος 1989.

Τσακνιάς Σπύρος, «Θ. Βαλτινός, *Στοιχεία για τη δεκαετία του '60*», Πρόσωπα και μάσκες, Νεφέλη 2000, σ. 13-16.

ΠΗΓΗ

Θανάσης Βαλτινός (1932), *Στοιχεία για τη δεκαετία του '60*, Στιγμή 1989, σ. 328-330, 347-348.

ΑΛΚΗ ΖΕΗ

Αναμνήσεις της Κωνσταντίνας από τη Γερμανία

ΣΤΟΧΟΙ

Να γνωρίσουν οι μαθητές ένα εφηβικό, και όχι μόνο, μυθιστόρημα της Άλκης Ζέη και να προβληματιστούν για τις δυσκολίες προσαρμογής που αντιμετωπίζουν κάποια παιδιά της ηλικίας τους, τα οποία ζουν μακριά από την πατρίδα ή τους γονείς τους. Να παρακολουθήσουν, μέσα από το βλέμμα της μικρής αφηγήτριας, διάφορες εκδοχές της πολυπολιτισμικής κοινωνίας στη μαθητική ζωή.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Όμορφες στιγμές της οικογενειακής και της μαθητικής ζωής

Η διαφορετικότητα και η πολυπολιτισμική σύνθεση του γερμανικού σχολείου

Η κοινωνικοποίηση της αφηγήτριας και η προσαρμογή της στην ξένη χώρα

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το επιλεγμένο απόσπασμα από το μυθιστόρημα *Η Κωνσταντίνα και οι αράχνες της* απευθύνεται κατεξοχήν στα παιδιά της γυμνασιακής ηλικίας, όχι μόνο εξαιτίας της ομόλογης ηλικίας που έχει η αφηγήτρια αλλά και γιατί συνδέεται άμεσα με βιώματα και εμπειρίες της σχολικής ζωής. Τα βιώματα αυτά πιστεύουμε ότι θα προκαλέσουν άμεσα το ενδιαφέρον των μαθητών, οι οποίοι μπορούν εύκολα να παρακινηθούν και να διαβάσουν από μόνοι τους παράλληλα τα κείμενα των παλιών συμμαθητριών, Ζέη και Σαρή («Και πάλι στο σχολείο...»), με σκοπό να εντοπίσουν ομοιότητες και διαφορές στη σχολική ζωή που περιγράφουν· μπορούν επίσης να συγκρίνουν την παλαιότερη σχολική ζωή με τις δικές τους σημερινές εμπειρίες. Το περιβάλλον του γερμανικού σχολείου, όπως το περιγράφει η έφηβη αφηγήτρια, αξίζει να σχολιαστεί ιδιαίτερα, με βάση τόσο τα λεγόμενα όσο και τα υπονοούμενά της για την εκπαιδευτική μεθοδολογία και τις αρχές του («Το γερμανικό σχολείο δεν αστειεύεται»), ισχυρισμοί που σε μεγάλο βαθμό απορρέουν από τον προβληματισμό που εκφράζει η δασκάλα

μητέρα της. Έχει ενδιαφέρον επίσης να σχολιαστεί η πολυπολιτισμική σύνθεση της σχολικής τάξης, η οποία διευκολύνει την ένταξη των νέων μαθητών και επηρεάζει θετικά την ομαλή τους κοινωνικοποίηση (αποδοχή της διαφορετικότητας, σύνθεση ιδεών και τρόπων ζωής, έμπρακτη καλλιέργεια του αλληλοσεβασμού και της δημοκρατικής συνείδησης).

Σε αυτό το απόσπασμα ωστόσο κυρίαρχο ρόλο έχει η μνήμη, μέσω της οποίας η αφηγήτρια ανακαλεί περασμένες εμπειρίες από την παραμονή και τα μαθητικά της χρόνια στη Γερμανία, όπου έζησε για επτά χρόνια μαζί με τους γονείς της. Μέσω της ανάμνησης ξαναζεί ευτυχισμένες οικογενειακές στιγμές και αναλογίζεται με καμάρι τη σημαντική επαγγελματική και κοινωνική αναγνώριση που είχε η μητέρα της στην ξένη χώρα. Η αφηγήτρια δεν κρύβει την περηφάνια και το θαυμασμό της για τη δασκάλα μητέρα της. Είναι επιπλέον χαρούμενη γιατί στην ξένη χώρα έχει αποκατασταθεί πλήρως η εξέχουσα θέση της μητέρας στην οικογένεια, την οποία είχε επιχειρήσει στο παρελθόν να πλήξει η αντιπαθητική, όπως την παρουσιάζει, γιαγιά της (Φάρμουρ). Ορισμένες έμμεσες αναφορές σε ιδεολογικές αντιπαραθέσεις, που είχαν διχάσει στο παρελθόν τις δύο οικογένειες πριν ακόμη γνωριστούν και συνδεθούν οι γονείς της Κωνσταντίας, φαίνεται ότι δικαιολογούν αυτές τις εντάσεις, οι οποίες ήταν πολύ συνηθισμένες τη μεταπολεμική εποχή, σταθερό χρονικό πλαίσιο στα περισσότερα βιβλία της Ζέη. Η αγάπη των γονιών της στάθηκε όμως δυνατή και επιβλήθηκε, δίνοντας στην Κωνσταντίνα τη χαρά της ύπαρξης, της οικογενειακής στοργής και της αγάπης.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Μαρία Πυλιώτου, *Τα δέντρα που τρέχουν...*, Καστανιώτης 1987.
2. Μαρούλα Κλιάφα, *Δύσκολοι καιροί για μικρούς πρίγκιπες*, Καστανιώτης 1992.

ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Βρείτε στοιχεία για τα διάφορα εκπαιδευτικά συστήματα που ακολουθούν οι χώρες της Ευρώπης και συγκρίνετε τη λειτουργία των συστημάτων αυτών με τις συνθήκες που επικρατούν στην ελληνική εκπαίδευση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Διαβάζω, τχ. 447, Ιανουάριος 2004.

Ithaca, τχ. 31, 2003.

Πατρίκιος Τίτος, «Η Άλκη και οι αράχνες της», *Διαβάζω*, ό.π., σ. 84-85.

ΠΗΓΗ

Άλκη Ζέη (1925), *Η Κωνσταντίνα και οι αράχνες της*, Κέδρος 2002, σ. 22-29.

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΣΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

1. Συνδυαστική ανάγνωση

Με αφορμή τις διάφορες ιστορικές συγκυρίες στις οποίες αναφέρονται τα κείμενα της ενότητας, μπορεί να εξεταστεί η σύνδεση της λογοτεχνίας με τα ιστορικά γεγονότα και τα σύγχρονά τους κοινωνικά προβλήματα, όπως, π.χ., η σύνθεση και ο ρόλος της οικογένειας. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η συνεξέταση του ποιήματος του Χαραλαμπίδη με το πεζό του Μηλιώνη («Εθνική ζωή»), μέσω της οποίας αναδεικνύονται τόσο η ιδιαιτερότητα του κυπριακού προβλήματος όσο και η περίπλοκη και δύσκολη συναισθηματική κατάσταση που βιώνουν οι εκπαιδευμένοι.

2. Κριτική στάση-Έρευνα

Οι μαθητές θα πρέπει να προβληματιστούν σχετικά με το θέμα της μετανάστευσης, εξετάζοντας τους ποικίλους λόγους που οδήγησαν παλαιότερα, και εξακολουθούν να οδηγούν σήμερα, το άτομο ή την ομάδα στον εκπατρισμό. Μπορούν επίσης να ερευνήσουν το ρόλο που έχει παίξει το φαινόμενο της μετανάστευσης στην τοπική τους κοινωνία ή να εξετάσουν σύγχρονες εκφάνσεις του μεταναστευτικού ρεύματος στην Ελλάδα ή στην περιοχή τους. Μια ανάλαφρη εκδοχή αυτού του φαινομένου εσωτερικής μετανάστευσης συναντάμε στην επιστολή του Ξενοπούλου («Θρησκευτική ζωή»).

3. Σύγκριση

Ο καθηγητής μπορεί να επιδιώξει συγκριτική ανάγνωση των κειμένων της ενότητας που αφορούν την καθημερινή ζωή και την κοινωνική κατάσταση των μεταναστών (Χατζής, Βαλτινός, Ζέη), με σκοπό το συσχετισμό διαφορετικών κοινωνικών ρόλων και βιωμάτων του μετανάστη. Σύγχρονα λογοτεχνικά κείμενα με αυτήν τη θεματολογία περιέχει η συλλογική έκδοση *Ο δρόμος για την Ομόνοια*, Καστανιώτης 2005.

4. Χρήση εποπτικού υλικού

Οι μαθητές μπορούν να συγκεντρώσουν φωτογραφικό ή άλλο υλικό σχετικά, π.χ., με το ελληνικό μεταναστευτικό ρεύμα στη δεκαετία του '60 ή με τη δοκιμασία του μικρασιατικού ελληνισμού (1922).

ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ

ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ ΜΑΒΙΛΗΣ

Καλλιπάτειρα

ΣΤΟΧΟΣ

Να μελετήσουν οι μαθητές ένα γνωστό σονέτο του Μαβίλη, με γνώμονα την εξύμνηση των ευγενικών ιδεωδών που υπηρετούσε η τέλεση των αρχαίων Ολυμπιακών Αγώνων.

ΘΕΜΑΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ

Η τέλεση των αρχαίων Ολυμπιακών Αγώνων και ο αποκλεισμός των γυναικών

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Πηγή έμπνευσης του σονέτου «Καλλιπάτειρα» είναι η ελληνική αρχαιότητα και συγκεκριμένα το ιστορικό ανέκδοτο σύμφωνα με το οποίο η Ροδίτισσα αρχόντισσα Καλλιπάτειρα, μητέρα του ολυμπιονίκη Διαγόρα και συγγενής άλλων πέντε ολυμπιονικών, παρακολούθησε στο στάδιο της Ολυμπίας γυμνικούς αγώνες αντρών, κατά παράβαση του νόμου που απαγόρευε την παρουσία γυναικών στον αθλητικό χώρο. Με αφορμή την εξαίρεση που έκαναν οι ελληνοδίκες για την Καλλιπάτειρα, μπορούμε να σχολιάσουμε τα ήθη της αρχαίας αντροκρατικής κοινωνίας και να αναφερθούμε στη σημερινή, σημαντική, σχέση της γυναίκας με τον αθλητισμό και τις αθλητικές εκδηλώσεις. Στο μεγαλύτερο μέρος του σονέτου, που έχει διαλογική μορφή, εκτίθενται τα επιχειρήματα με τα οποία η Καλλιπάτειρα κατόρθωσε να πείσει τους ελληνοδίκες να της επιτρέψουν να παρακολουθήσει τους αγώνες. Το σονέτο λειτουργεί έτσι σαν έμμεσος ύμνος στη φήμη και στο κύρος των Ολυμπιακών Αγώνων, στην αδέσμευτη θέληση του ανθρώπου, αλλά και στην ιερότητα και στη δύναμη της ποίησης που δοξάζει τους εκλεκτούς, σύμφωνα με τις επινίκιες ωδές του Πινδάρου. Οι φιλοσοφικές αντιλήψεις της ποίησης του Μαβίλη διαμορφώθηκαν από τη βαθιά γνώση της γερμανικής φιλοσοφίας (Καντ, Φίχτε, Σοπενάουερ και Νίτσε), καθώς και της ινδικής και ιδίως της βουδιστικής φιλοσοφίας. Η μία όψη αυτών των πεποιθήσεων, που εκφράζεται και στην «Καλλιπάτειρα», περιλαμβάνει τον ιδανισμό της τέχνης (την πίστη δηλαδή ότι η τέχνη είναι υψηλό ιδανικό, στο οποίο ο καλλιτέχνης πρέπει να αφιερώνεται ολόψυχα), τη θεμελίωση κάθε πράξης σε σταθερές ηθικές αξίες και τη βαθιά αγάπη προς την πατρίδα (η άλλη όψη είναι η ριζικά απαισιόδοξη έως πεισιθάνατη θεώρηση της ανθρώπινης ζωής).

Όπως τα περισσότερα ποιήματα του Μαβίλη, έτσι και το «Καλλιπάτειρα» έχει τη μορφή σονέτου. Το σονέτο είναι ποίημα σταθερής μορφής με τεράστια διάδοση στις μεγάλες ευρωπαϊκές λογοτεχνίες. Αποτελείται από 14 μετρικά ομοειδείς στίχους, που κατανομούνται σε δύο τετράστιχες και δύο τριστιχες στροφές, με συγκεκριμένα σχήματα ομοιοκαταληξίας. Ο Μαβίλης ειδικεύτηκε στη σονετογραφία και θεωρείται όχι μόνο ανανεωτής της, αλλά και ο συστηματικότερος και καλύτερος Έλληνας σονετο-

γράφος. Οι μορφολογικοί περιορισμοί του σονέτου όχι μόνο δεν εμποδίζουν την ανάπτυξη της ποιητικής φαντασίας του Μαβίλη, αλλά του επιτρέπουν να αναδείξει την ικανότητά του για τελειοποίηση της μορφής, ιδίως στον εντεκασύλλαβο στίχο, στον οποίο είναι γραμμένα τα περισσότερα σονέτα του. Παράλληλα, το ποίημα είναι έκφραση γνήσιων και πηγαίων αισθημάτων και στηρίζεται σε στέρεο ηθικό και φιλοσοφικό υπόβαθρο.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Κωστής Παλαμάς, «Ολυμπιακός Ύμνος» στα Κ.Ν.Α. της Α΄ Γυμνασίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Άγρας Τέλλος, «Τρία σονέτα του Μαβίλη», *Κριτικά*, τόμ. 2, Ερμής 1981, σ. 60-63.

Αλισανδράτος Γεώργιος, «Εισαγωγή» στο Λορέντζος Μαβίλης, *Τα Ποιήματα*, Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη 1990, σ. 9-48.

Κουλουφάκος Κώστας, «Καλλιπάτειρα», *Κείμενα και αναλύσεις*, τόμ. 2, Διογένης 1980⁴, σ. 143-145.

Μπουμπουλίδης Φαίδων, *Λορέντζος Μαβίλης, 1860-1912*, 1954.

Πολλά στοιχεία για την ανοδική πορεία του ελληνικού αθλητισμού θα βρείτε στον τόμο που επιμελήθηκε ο Πέτρος Λινάρδος, *Από το όραμα στην πράξη*, Υπουργείο Πολιτισμού – Γενική Γραμματεία Ολυμπιακών Αγώνων 2000.

ΠΗΓΗ

Λορέντζος Μαβίλης (1860-1912), «Καλλιπάτειρα» (1895), *Τα Ποιήματα*, Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη 1990, σ. 70.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΜΙΓΓΑΣ

Η τρίπλα των ονείρων

ΣΤΟΧΟΣ

Να αναφερθούμε στο πιο δημοφιλές άθλημα, το ποδόσφαιρο, μέσα από μια γλυκόπικρη ανθρώπινη ιστορία.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Η προσωπική ιστορία και η παρακμιακή κατάσταση του Αρούκατου

Το ποδόσφαιρο ως αθλητική δραστηριότητα και η ανταπόκριση του ευρέος κοινού (φίλαθλοι και ερασιτέχνες ποδοσφαιριστές) σε αυτό

Η συναισθηματική συμμετοχή στο άθλημα

Η συμβολική πραγματοποίηση ενός ονείρου του Αρούκατου μέσα από την τρίπλα του Μπλάνκο

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το διήγημα του Μίγγα είναι ένα στιγμιότυπο της σύγχρονης ζωής, με ήρωα το Μίμη Αρούκατο, έναν ερασιτέχνη ποδοσφαιριστή, προερχόμενο από λαϊκό κοινωνικό περιβάλλον. Όλες οι ελπίδες του Αρούκατου για επιτυχία στη ζωή και κοινωνική καταξίωση επενδύονται, ήδη από τη νεανική του ηλικία και σ' όλη τη διάρκεια της άδοξης ποδοσφαιρικής του καριέρας, σε μία τρίπλα δικής του επιπόνησης, την οποία όμως δεν κατόρθωσε ποτέ να πραγματοποιήσει. Για τον Αρούκατο η στιγμή της δικαίωσης έρχεται, χρόνια μετά το τέλος της αθλητικής του καριέρας, όταν βλέπει στην τηλεόραση ένα Μεξικανό ποδοσφαιριστή, τον Μπλάνκο, να πραγματοποιεί τη δική του τρίπλα. Η χαρά του Αρούκατου είναι τόσο μεγάλη ώστε πανηγυρίζει έξαλλος. Μέσα από την αφήγηση αυτού του χιουμοριστικού αλλά, στο βάθος, θλιβερού περιστατικού, στο διήγημα του Μίγγα σχολιάζεται η κοινωνική διάσταση του ποδοσφαίρου: η τεράστια κοινωνική του απήχηση που υπερβαίνει τα εθνικά σύνορα και παρασύρει εκατομμύρια ανθρώπους στη λατρεία της «υτρογγυλής θεάς», η δυνατότητά του να καθιστά κάποιους παίκτες λαϊκά ινδάλματα από τη μια στιγμή στην άλλη, κυρίως όμως η λειτουργία του ως χρηματιστηρίου ονείρων για μια καλύτερη ζωή. Σε αυτό το χρηματιστήριο επένδυσε ολόκληρη τη ζωή του, μην έχοντας άλλη επιλογή, ο ερασιτέχνης ποδοσφαιριστής Μίμης Αρούκατος. Στην πραγματική ζωή έπαιξε και έχασε. Η τύχη όμως του χάρισε την ψευδαίσθηση της δικής του επιτυχίας, μέσα από το ποδοσφαιρικό κατόρθωμα κάποιου άλλου, ενός μακρινού Μεξικανού. Οι έξαλλοι πανηγυρισμοί του Αρούκατου δείχνουν ότι φαντασιακά ταυτίζεται με τον άλλο ποδοσφαιριστή, μπαίνει στο ρόλο εκείνου και πανηγυρίζει, έστω και στο όνειρο, για ό,τι δεν κατάφερε στην αποτυχημένη του ζωή.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Νίκος Καρούζος, «Αγχώδης εμπειρία», *Πενθήματα* (1969). *Τα ποιήματα*, τόμ. 1, Ίκαρος 1993, σ. 245-246.
2. Γιώργος Μαρκόπουλος, «Ωδή στον παίκτη της Α.Ε.Κ. και της Εθνικής Χρήστο Αρδίζογλου» [απόσπασμα], *Η ιστορία του ξένου και της λυπημένης*, Υάκινθος 1987, σ. 15-17.

*Θα υμνήσω και εγώ
με τη φτωχή την πένα μου
τον μοναχικό πλην όμως φιλότιμο χαρακτήρα
του παίκτη της Α.Ε.Κ. και της Εθνικής
Χρήστου Αρδίζογλου.*

Θα υμνήσω

*Γιατί το παιδί αυτό
από τις ταπεινές τις γειτονιές του Περισσού
προερχόμενο.*

*Της Ριζονπόλεως και της Σαφράμπολης.
Ήταν το μόνο από πολλούς άλλους
που παρά την υπεροψία της νεότητάς του
εκράτησεν ενός λεπτού στα μυστικά σιγή
για τους αποχωρήσαντες βετεράνους
που δεν επέτυχαν πολύτιμο γκολ
σε κρίσιμη στιγμή
απορρίπτοντας έτσι ακόμη και τον θάνατο
μια και αγνόησε όλους αυτούς τους αθλητές
που τώρα βρίσκονται στο χώμα.*

Θα υμνήσω.

*Γιατί το παιδί αυτό
κατεβαίνοντας – όπως προείπα –
από τους καλύτερους αέρηδες,
ήταν το μόνο
που πάντα με εύστοφες κινήσεις
επιτύχανε την εκπόρθηση
της αντίπαλης εστίας
σε ξένα γήπεδα προπάντων
κάνοντας έτσι να ακουστεί ανά την υφήλιο
το όνομα της μικρής πατρίδας μας
ενώ συνάμα εκάριζε
λέγω εκάριζε με την πράξη του αυτή
μια ολοφώτεινη νύχτα Χριστουγέννων
στους άστεγους της πλατείας Ομονοίας
παρά το ότι ετούτο
εστοίχιζε εις τον ίδιον αρκετά
τον έκλεινε μόνο σε ένα σπίτι
αγρόμι τρομαγμένο
που έβλεπε το κορμί του
ακρωτήριο, ερημικό ακρωτήριο.*

ΕΥΡΥΤΕΡΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Έχει μεγάλο ενδιαφέρον να μελετήσετε το ποίημα του Γ. Μαρκόπουλου, με σκοπό να εξηγήσετε πώς αντιλαμβάνεται ο ποιητής την κοινωνική προσφορά του ποδοσφαιριστή Χρήστου Αρδίζογλου. Συγκρίνετε το ποίημα του Μαρκόπουλου με το διήγημα του Μίγγα, με βάση την οπτική γωνία από την οποία παρουσιάζουν το ποδόσφαιρο οι δύο συγγραφείς.
2. Δείτε την ινδική κινηματογραφική ταινία *Κάν' το όπως ο Μπέκαμ* και σχολιάστε πώς παρουσιάζεται σε αυτήν η σύνδεση του ποδοσφαίρου με τη ζωή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βαγενάς Νάσος, «Ποδόσφαιρο και λογοτεχνία», *Σημειώσεις από το τέλος του αιώνα*, Κέδρος 1999, σ. 132-137.
- Δανιήλ Χρήστος, «Τα δύσκολα χρόνια εκεί έξω, κείμενα για τη μνήμη και το όνειρο» [Βιβλιοκρισία], *Νέα Εστία*, τχ. 1762, 2003, σ. 937-940.
- Καρακώτιας Κώστας, [Βιβλιοκρισία], εφ. *Προοπτική*, 21.2.2004.

ΠΗΓΗ

- Δημήτρης Μίγγας, «Η τρίπλα των ονείρων», *Της Σαλονίκης μοναχά...*, Μεταίχμιο 2003, σ. 173-175.

ΟΥΜΠΕΡΤΟ ΣΑΜΠΑ*Τοπική ομάδα***ΣΤΟΧΟΣ**

Να διαβάσουν οι μαθητές ένα ένθερμο ποίημα που έγραψε ο Σάμπα για την ποδοσφαιρική ομάδα της πατρίδας του.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

- Τα αισθήματα του ποιητή για την τοπική ποδοσφαιρική ομάδα**
- Η χαρά και η δόξα του αθλήματος**
- Η κοινωνική προσφορά του ποδοσφαίρου**

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Οι μαθητές, και περισσότερο τα αγόρια, πιστεύουμε ότι θα ενδιαφερθούν πολύ για αυτό το κείμενο, καθώς σε μεγάλο βαθμό αναφέρεται και εκφράζει οικεία συναισθήματα και προσωπικές τους συγκινήσεις, ιδιαίτερα έντονες μετά την επιτυχία της Εθνικής μας Ομάδας Ποδοσφαίρου (2004: Κατάκτηση του Ευρωπαϊκού Κυπέλλου).

Αυτό το ποίημα διαθέτει πλούσια γκάμα εκφραστικών τρόπων. Ο ποιητής λειτουργεί κυρίως ως μονάδα ενταγμένη μέσα στο πλήθος των οπαδών της τοπικής ομάδας («Ανάμεσα στο πλήθος κι εγώ σας χαιρετώ»), εκδηλώνει όμως διαφορετικά τη συναισθηματική του αντίδραση («αλλιώςτικά από τους πολλούς/εξίσου συγκινημένος»). Δεν αρκείται δηλαδή στην παθιασμένη και εκδηλωτική σχέση, που έχουν οι οπαδοί με την ομάδα τους – η οποία συχνά παρεκτρέπεται σε εκδηλώσεις φανατισμού και χουλιγκανισμού –, αλλά έχει διαμορφώσει την προσωπική του συναισθηματική σχέση με συγκεκριμένο σκεπτικό και με σαφή ποιητική πρόθεση. Το σκεπτικό του είναι ότι αγαπά και σέβεται την τοπική ομάδα όχι μόνο λόγω της κοινής καταγωγής και των επιτυχιών της, αλλά κυρίως επειδή οι παίκτες της διαθέτουν τόσο τα εξωτε-

ρικά θετικά χαρακτηριστικά (νιάτα, θέρμη και γρηγοράδα) όσο και υψηλή συνοχή με τη μητέρα-ομάδα: αγωνιστικό πνεύμα, συνεργασία και ευγενική άμιλλα. Χάρη σε αυτά τα γνωρίσματά της η ομάδα θριαμβεύει στα γήπεδα και κατακτά τις καρδιές των οπαδών της, οι οποίοι ξεπερνούν τα καθημερινά τους προβλήματα απολαμβάνοντας τη λαμπερή εμφάνιση της ομάδας τους. Από την άλλη μεριά η ποιητική πρόθεση του Σάμπα είναι ευδιάκριτη. Κατά κάποιον τρόπο συνεχίζει την παράδοση των αρχαίων ποιητών που υμνούσαν τις αθλητικές επιτυχίες, όπως, π.χ., ο Πίνδαρος με τους γνωστούς *Ολυμπιονίκους* του. Η εισαγωγή (δύο πρώτες στροφές) του ποιήματος έχει υψηλό ρητορικό ύφος, ο ποιητής προβάλλει το εγώ του ενταγμένο ανάμεσα στους οπαδούς, προκειμένου να απευθύνει πανηγυρικό χαιρετισμό στην ομάδα. Ο εγκωμιαστικός τόνος παραμένει υψηλός και στο υπόλοιπο ποίημα (με κορύφωση τους τελευταίους στίχους της τρίτης στροφής), καθώς το κύριο μέλημα του ποιητή είναι να μνημειώσει τη δόξα και να αναδείξει τη μεγάλη κοινωνική απήχηση της ομάδας. Στο τέλος εξάλλου του ποιήματος ο ποιητής δεν παραλείπει να αιτιολογήσει την προσωπική του στάση, το ύφος και το ήθος του κειμένου του, δηλώνοντας ευθαρσώς ότι η λατρεία του προς την ομάδα είναι δικαιολογημένη «για όλα τούτα» που αυτή προσφέρει στο κοινό της.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Στο αφιερωμένο στο ποδόσφαιρο τεύχος του *Δέντρον* (τχ. 133-134, Απρίλιος-Ιούνιος 2004) θα βρείτε 28 πολύ ενδιαφέροντα λογοτεχνικά, δοκιμακά κείμενα και συνεντεύξεις ξένων συγγραφέων, πρόσφορα για τη διδακτική πράξη και βοηθητικά για την ανάθεση εργασιών στους μαθητές.

ΠΗΓΗ

Ουμπέρτο Σάμπα, «Τοπική ομάδα», μτφρ. Ν. Αλιφέρης, *Το Δέντρο*, ό.π., σ. 95.

ΝΙΚΟΣ ΧΟΥΛΙΑΡΑΣ

Η εσχάτη των ποιμών

ΣΤΟΧΟΣ

Να διαβάσουν οι μαθητές ένα διήγημα του Ν. Χουλιαρά και να παρακολουθήσουν την ψυχική ένταση του μικρού ήρωά του, ο οποίος, αν και παθιασμένος με το ποδόσφαιρο, αποκλείεται από τα καλοκαιρινά ντέρμπι.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Τα «διεθνή» καλοκαιρινά ματς στην Αντίπαρο

Ο μικρός Δαμιανός, το πάθος του για το ποδόσφαιρο και η επιθυμία του να συμμετάσχει στην τοπική ομάδα, με σκοπό τη νίκη των Ελλήνων

Η πικρή αίσθηση της απόρριψης, τα απωθημένα και η εκτόνωση-εκδίκηση του Δαμιανού

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το διήγημα εξιστορεί με χιούμορ, ειρωνεία και ρεαλισμό την ψυχική δοκιμασία του Δαμιανού, ο οποίος αποκλείεται, λόγω της μικρής ηλικίας του, από τους ποδοσφαιρικούς αγώνες και βιώνει έντονα το συναίσθημα της απόρριψης, της αδικίας, αλλά και του πληγωμένου του πατριωτισμού.

Η τριτοπρόσωπη αφήγηση και η γλώσσα του διηγήματος είναι απλή και άμεση, σχεδόν προφορική, χάρη στην ευρεία χρήση καθημερινού λεξιλογίου και ποδοσφαιρικής ορολογίας. Το διήγημα χωρίζεται σε εμφανείς ενότητες, καθώς ο Χουλιαράς έχει προβλέψει τα σχετικά ενδιάμεσα κενά. Ο συγγραφέας δίνει αρχικά εισαγωγικές πληροφορίες για τον ανθρώπινο τύπο και τη λαχτάρα του μικρού Δαμιανού να παίξει στα «διεθνή» ματς του νησιού του, το οποίο το καλοκαίρι μετατρέπεται σε κοσμοπολίτικο κέντρο διερχόμενων Βορειοευρωπαίων τουριστών. Η λαχτάρα του μικρού να εκπροσωπήσει, ως ντόπιος και φανατικός του αθλήματος, την ελληνική ομάδα είναι ένα είδος προσωπικού στοιχήματος για την καταξίωσή του στα μάτια των μεγάλων και των ξένων. Ακολουθεί η περιγραφή του συνηθισμένου τρόπου διεξαγωγής των καλοκαιρινών ματς, τα οποία έχουν εντελώς ερασιτεχνικό, χαλαρό και ψυχαγωγικό χαρακτήρα και προσφέρονται ως παιδιά των ενήλικων τουριστών που επιλέγουν την Αντίπαρο, για να αποβάλουν το άγχος και το στρες της πιεσμένης αστικής τους ζωής. Ο Δαμιανός όμως, που κάθε μέρα παρακολουθεί τα ματς, δε συμμερίζεται καθόλου αυτή την ανάγκη εκτόνωσης των μεγάλων, βλέπει αλλιώς τα πράγματα και αντιμετωπίζει το παιχνίδι με σοβαρότητα, θεωρώντας ότι μπορεί να αναδείξει αυτόν και την ομάδα του. Οι μεγάλοι φυσικά δεν τον παίρνουν στα σοβαρά και δε συμμερίζονται την αγωνία του να συμμετάσχει στον αγώνα. Έτσι διογκώνονται μέσα του τα αισθήματα της απόρριψης, τα απωθημένα και η ανάγκη του για προβολή. Αποφασίζει λοιπόν να δώσει μια μοναχική, φαντασιακή λύση στα απωθημένα του φορώντας την κίτρινη φανέλα της ξένης ομάδας και εκδικούμενος τους συμπατριώτες του, που δεν τον πίστεψαν. Η άγρια χαρά αλλά και η μοναξιά της εκδίκησης του, η οποία δηλώνεται ήδη από τον τίτλο ως «η εσχάτη των ποινών», υπογραμμίζουν την υπονομευτική του αντίδραση απέναντι στην ελληνική ομάδα. Ο συγγραφέας επιλέγει να συνδέσει αυτήν τη στάση και τη χρονική στιγμή του Δαμιανού με τον επίσης μοναχικό περίπατο της Σιλόννας, μιας μικρής Ρουμάννας που δουλεύει στο νησί. Δαμιανός και Σιλόννα, ντόπιος και μικρή εργαζόμενη μετανάστρια, αποστασιοποιημένοι από την κοσμοπολίτικη ζωή της καλοκαιρινής Αντίπαρου, αντιπροσωπεύουν μια δική τους παιδική, προσωπική και κοινωνική, εκδοχή της ζωής.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Νίκος Εγγονόπουλος, «Τα γκολ-ποστ» [απόσπασμα], *Στην κοιλάδα με τους ροδώνες* (1978), Ίκαρος 1992.

<i>Ένα σας λέω:</i>	<i>πανέτοιμοι</i>
<i>όλοι να τρέξουμε αμέσως</i>	<i>το μάτι εδώ εκεί</i>
<i>στα γκολ-ποστ</i>	<i>να γρηγορούμε</i>
<i>παιδιά!</i>	
<i>στα γκολ-ποστ!</i>	<i>μην αρχινίσουνε να πέφτουνε</i>
<i>άγρυπνοι</i>	<i>τα τέρατα βροχή</i>
<i>-ακοίμητη φρουρά</i>	<i>και ηττηθούμε</i>

2. Ρούλα Κακλαμανάκη, «Ποδοσφαιρικοί αγώνες», *Λίγο πριν, λίγο μετά*, Καστανιώτης 1999.

*Από παιδί τού άρεσε να κάνει την μπάλα σκαμνάκι.
Έχοντας μάθει τους χειρισμούς μιας τέλειαις ισορροπίας
Μπορούσε να κάνει οτιδήποτε.*

*Καθισμένος εκεί, χρησιμοποιώντας κάθε μύριο
Τον σώματος και τον πνεύματός του
Με τις ανάλογες κινήσεις γεννούσε πλήθος λέξεων
Και, αν όχι ποιήματα, έργα –ούτως ειπείν αιωνιότητας–
Οπωσδήποτε ανθρώπους κατ' εικόνα και ομοίωσή του.
Καμιά φορά και θεούς.*

*Όλα ήταν αληθινά με μόνη εξαίρεση τα φτερά.
Αυτά που φυτρώνουν στα γήπεδα των ποδοσφαιρικών αγώνων
Και βγαίνουν από τους αστραγάλους των ποδιών
Για να εξαφανίσουν από προσώπου γης τα παιδικά όνειρα
Και να δώσουν το πρώτο λάκτισμα στην ύποπτη αθωότητα των αγγέλων.*

ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Διαβάστε τα ανθολογημένα και προτεινόμενα παράλληλα κείμενα της ενότητας και διαλέξτε εκείνο που σας αρέσει περισσότερο. Εξηγήστε γιατί το επιλέξατε και προσδιορίστε το λογοτεχνικό πρόσωπο που σας κίνησε περισσότερο την προσοχή.

ΠΗΓΗ

Νίκος Χουλιαράς, «Η εσχάτη των ποιών», *Μια μέρα πριν δυο μέρες μετά*, Νεφέλη 1998, σ. 109-118.

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΣΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ**1. Παράλληλα κείμενα**

Ειδικά οι ποδοσφαιρόφιλοι μαθητές μπορούν να διαβάσουν τα προτεινόμενα παράλληλα κείμενα και το σχετικό αφιέρωμα του περιοδικού *Το Δέντρο*. Εκτός από την κοινωνική προσφορά και την έξαρση που προσφέρει το άθλημα μπορούν να χαρούν τα απολαυστικά ποιήματα-παρωδίες του Κ.Φ. Φαβάκη [= Μίμης Σουλιώτης], *Ποήματα εν παρόδω* (1974).

2. Δημιουργία κριτικής στάσης

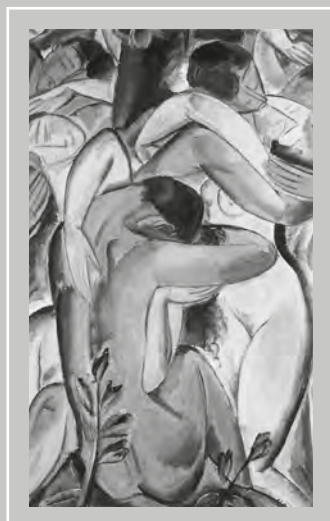
Οι μαθητές θα προβληματιστούν θετικά για την απήχηση του αθλητισμού σε ατομικό και συλλογικό, τοπικό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο.

3. Ευρύτερες δραστηριότητες

Οι μαθητές μπορούν να συγκεντρώσουν στοιχεία σχετικά με την ανοδική πορεία του ελληνικού αθλητισμού, μελετώντας, π.χ., τις επιδόσεις των Ελλήνων αθλητών ανά άθλημα ή τη σχέση των Ελληνίδων με τον αθλητισμό.

Η ΑΓΑΠΗ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΣΥΝΑΝΘΡΩΠΟΥΣ ΜΑΣ

• ΟΙ ΦΙΛΙΚΟΙ ΔΕΣΜΟΙ • Η ΑΓΑΠΗ

ΝΙΚΟΣ ΚΑΡΟΥΖΟΣ

Τα πουλιά δέλεαρ του Θεού

ΣΤΟΧΟΣ

Να απολαύσουν οι μαθητές ένα ποίημα που υμνεί την αγάπη ως βασική αναγκαιότητα και κυρίαρχο αίσθημα στη ζωή του ανθρώπου.

ΘΕΜΑΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ

Η συναισθηματική αξία και η δύναμη της αγάπης

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το ποίημα εντάσσεται στην πρώτη ποιητική συλλογή του Ν. Καρούζου, η οποία χαρακτηρίζεται από τολμηρή, συγγενική με τον υπερρεαλισμό, εικονοποιία, υψηλούς τόνους, λυρική διάθεση και έντονη συναισθηματική φόρτιση (αγάπη, έρωτας, ανθρωπινή επικοινωνία και αναζήτηση του Θεού, υπαρξιακή αγωνία κ.ά.). Η αγάπη λειτουργεί ως κύριος στόχος και στήριγμα κάθε ελπίδας στη ζωή του ποιητή, ο οποίος εμφανίζεται εδώ να εκφράζει, μέσα από τον εμπνευσμένο ποιητικό του λόγο, ένα πανανθρώπινο αίτημα (χρήση α' πληθυντικού προσώπου). Διαβάζοντας προσεκτικά το ποίημα και αναζητώντας σχολαστικά τους πιθανούς αποδέκτες του, παρατηρούμε ότι, παρά τη μικρή έκτασή του, κατακλύζεται από γραμματικά πρόσωπα. Παρατηρούμε αρχικά εξάρτηση του γ' με το α' πληθυντικό πρόσωπο, βασικότερο όμως ρόλο παίζει η εναλλαγή του β' με το γ' ενικό, η οποία έχει σημείο αναφοράς της το κατεξοχήν συλλογικό υποκείμενο του ποιήματος (α' πληθυντικό). Στο μεγαλύτερο μέρος του το ποίημα αποτελεί, αρχικά ευθεία και στη συνέχεια έμμεση, αναφορά στην αγάπη, η οποία έχει λυτρωτική διάσταση. Ο ζωτικός ρόλος της διαχρονικής και πανανθρώπινης αγάπης στη ζωή μας καταπολεμά την ανασφάλεια και το ψυχικό κενό που δυναστεύει το σύγχρονο άνθρωπο. Το ποίημα συνδυάζει το προτρεπτικό με το αποφαστικό, κάποτε ρητορικό, ύφος, ενώ σε αρκετά σημεία ενσωματώνει θρησκευτικούς, χριστιανικούς υπαινιγμούς (τροχοί: έμμεση αναφορά στο μαρτύριο και στη δοκιμασία της πίστης· κανών· αμπάρι του κορμιού: διάκριση ψυχής και σώματος· οι άγγελοι και η χώρα τους κ.ά.).

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Απόστολος Παύλος, [Η αγάπη], «Α' Προς Κορινθίους Επιστολή», κεφάλαιο 13, στίχοι 1-13.

Αν μπορώ να λαλώ όλες τις γλώσσες των ανθρώπων, ακόμα και των αγγέλων, αλλά δεν έχω αγάπη για τους άλλους, οι λόγοι μου ακούγονται σαν ήχος χάλκινης καμπάνας ή σαν κυμβάλου αλαλαγμός. Κι αν έχω της προφητείας το χάρισμα κι όλα κατέχω τα μυστήρια κι όλη τη γνώση, κι αν έχω

ακόμα όλη την πίστη έτσι που να μετακινώ βουνά, αλλά δεν έχω αγάπη, είμαι ένα τίποτα. Κι αν ακόμα μοιράσω στους φτωχούς όλα μου τα υπάρχοντα, κι αν παραδώσω στη φωτιά το σώμα μου να καεί, αλλά δεν έχω αγάπη, σε τίποτα δε μ' ωφελεί.

Εκείνος που αγαπάει έχει μακροθυμία, έχει και καλοσύνη· εκείνος που αγαπάει δε ζηλοφθονεί· εκείνος που αγαπάει δεν κομπάζει ούτε περηφανεύεται· είναι ευπρεπής, δεν είναι εγωιστής ούτε ευερέθιστος· ξεχνάει το κακό που του έχουν κάνει. Δε χαίρεται για το στραβό που γίνεται, αλλά μετέχει στη χαρά για το σωστό. Εκείνος που αγαπάει όλα τα ανέχεται σε όλα εμπιστεύεται, για όλα ελπίζει, όλα τα υπομένει.

Ποτέ η αγάπη δε θα πάψει να υπάρχει.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Για τον Νίκο Καρούζο, επιστημονικό συμπόσιο, Ίκαρος 1996.

Η λέξη, τχ. 88-89, 1989, σ. 885-891 (με κείμενα των Τ. Πατριτίου, Αλ. Ζήρα κ.ά.).

*Τσιάτσικας Θησέας, «Πρώτη προσέγγιση στην ποίηση του Ν.Δ. Καρούζου», *Θαλλώ* [Χανίων], τχ. 3, 1991, σ. 122-141.*

ΠΗΓΗ

*Νίκος Καρούζος (1926-1990), «Τα πουλιά δέλεαρ του θεού, 2», *Ποήματα* (1961). *Τα ποιήματα*, τόμ. 1, Ίκαρος 1993, σ. 17.*

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΑΓΚΛΗΣ

Γιατί;

ΣΤΟΧΟΙ

Να γνωρίσουν οι μαθητές το ανθρωποκεντρικό έργο του Γιάννη Μαγκλή. Να λάβουν το φιλειρηνικό μήνυμα του διηγήματος και να προβληματιστούν για τον παραλογισμό του πολέμου.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Πόλεμος και απάνθρωπη βία

Θύτες και θύματα, νικητές και ηττημένοι

Ειρήνη και ανθρωπισμός vs πόλεμος και θηριωδία

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το διήγημα αποτελεί μια ηχηρή διαμαρτυρία του συγγραφέα απέναντι στον παραλογισμό του πολέμου και, ταυτόχρονα, μια φιλειρηνική έκκληση προς όλους τους λαούς, ανεξάρτητα από εθνικότητα, γλώσσα, πολιτισμό. Είναι φυσικό, επομένως, η ερμηνευ-

τική προσέγγιση του έργου να εστιαστεί κυρίως στο περιεχόμενο και στα μηνύματά του και λιγότερο στους αφηγηματικούς τρόπους και στα εκφραστικά μέσα. Αρχικά καλό είναι να παρατηρήσουν οι μαθητές ότι στο αφηγηματικό περιεχόμενο δεν υπάρχουν τοπικοί, χρονικοί ή ονομαστικοί δείκτες, ώστε να μπορούμε να προσδιορίσουμε το πότε, πού και ανάμεσα σε ποιους συμβαίνουν τα διαδραματιζόμενα. Αυτή είναι προφανώς μια επιλογή του συγγραφέα, ο οποίος επιζητεί να δείξει ότι σε έναν πόλεμο δε μετράει ποιος έχει το δίκιο και ποιος το άδικο, αλλά το γεγονός ότι οι εμπόλεμοι χάνουν την ανθρωπιά τους και γίνονται εναλλάξ αθώα θύματα και σκληροί θύτες. Πάνω ακριβώς σε αυτή την απουσία δεικτών αναπτύσσεται ο λογοτεχνικός μύθος, του οποίου το χαρακτηριστικό γνώρισμα είναι οι συνεχείς ανατροπές. Ο νέος στρατιώτης τη μια στιγμή προκαλεί τη συμπάθεια του αναγνώστη, αφού παρουσιάζεται ως θύμα ενός πολέμου που τον έχει εξαχρειώσει, τον κρατά μακριά από αγαπημένα πρόσωπα και δεν τον αφήνει να απολαύσει «την όμορφη ζωή του ανθρώπου», την άλλη στιγμή όμως προκαλεί την απέχθεια του αναγνώστη, αφού γίνεται ο ίδιος ανάλγητος εκτελεστής ενός συνανθρώπου του. Στη συνέχεια ο εκτελεστής στρατιώτης μετατρέπεται σε τραγικό θύμα, καθώς μετανιώνει φρικτά και συντριβεται ο ίδιος από την πράξη του. Η τελευταία εικόνα του στρατιώτη-θύτη να κρατά στην αγκαλιά του και να ζητά συγχώρεση από το στρατιώτη-θύμα σφραγίζει δραματικά την ιστορία και δίνει σαφέστατο αντιπολεμικό μήνυμα. Οι μαθητές μπορούν παράλληλα να επισημάνουν τις όμορφες εικόνες της φύσης στην αρχή του διηγήματος, όταν ο νέος στρατιώτης ξαναγίνεται άνθρωπος που απολαμβάνει τη ζωή. Ακόμα θα πρέπει να παρατηρήσουν ότι ο συγγραφέας βάζει τις ίδιες σκέψεις και τα ίδια λόγια στους δυο στρατιώτες, θέλοντας να δείξει ότι, παρά τις διαφορές τους, όλοι οι άνθρωποι έχουν κοινές ανάγκες, συναισθήματα, αγωνίες και πόνους. Η επαναλαμβανόμενη προσφώνηση «αδερφέ μου», άλλωστε, δίνει το μήνυμα της συναδέλφωσης και της ανθρωπίνης αλληλεγγύης. Γενικά το κείμενο προσφέρεται για ελεύθερο διάλογο ανάμεσα στους μαθητές, οι οποίοι έχουν ακούσει για πολέμους σε διάφορα σημεία της γης, έχουν δει στην τηλεόραση εικόνες πολεμικής βίας, νεκρούς και πληγωμένους κάθε ηλικίας. Μπορεί να λειτουργήσει λοιπόν ως αφορμή για κοινωνικό προβληματισμό και ευαισθητοποίηση, ώστε να αναπτύξουν και οι ίδιοι αισθήματα αλληλεγγύης και ανθρωπισμού.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Στράτης Μυριβήλης, *Η ζωή εν τάφω* [απόσπασμα], Βιβλιοπωλείον της Εστίας 1999.

Ήταν ένας λόφος άλικος από τις παπαρούνες. Ξεκουραζόταν ένα ρούσικο σύνταγμα, που τραβούσε κι αυτό για το μέτωπο. Εκεί μας σταματήσανε κι εμάς. Είχε νερό μπόλικο και πρασινάδα εκεί δίπλα. Στήσαμε πυραμίδες τα όπλα και φάγαμε κοντά τους. Μας σίμωσαν κάτι μεγαλόσωμα παλικάρια με τριανταφυλλιά μάγουλα, με χοντρές

μπότες και μπλουζες παιδιάτικες δίχως κουμπιά. Τα πηλήγιά τους είχαν κεραμίδι στενούτσικο.

– Γκιρτζ.

– Γκιρτζ;

– Κριστιάν;

– Κριστιάν.

– Ορτοντόξ;

– Ορτοντόξ.

Μας δεχτήκανε με χαρές σχεδόν παιδιάτικες. Γελούσανε, κι εμείς γελούσαμε, μας χάριζαν κονσέρβες, σουγιάδες. Με τα μεγάλα τους χέρια μάς χτυπούσανε στην πλάτη. Τραβούσανε και μας δείχναν από την τραχηλιά τους χρυσά, σεντεφένια σταυρουδάκια και φυλαχτάρια κρεμασμένα με αλυσιδίτσες. Σταυροκοπιόντανε με τον ορθόδοξο τρόπο.

– Κριστιάν! Κριστιάν!

Φάγαμε μαζί, κουβεντιάσαμε ώρες δίχως να καταλαβαίνει γρι ο ένας απ' τη γλώσσα τ' αλλουνού. Όμως συνεννοηθήκαμε περίφημα. Η αγάπη κι η όχτρα έχουν διεθνή γλώσσα.

2. Αντώνης Σαμαράκης, «Το ποτάμι», *Ζητείται ελπίς* (1962), Ελευθερουδάκης 1983², σ. 21-25.

ΕΥΡΥΤΕΡΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Ποιες ομοιότητες και διαφορές με το διήγημα του Μαγκλή έχει το απόσπασμα από το μυθιστόρημα του Μυριβήλη ή το διήγημα του Σαμαράκη;
2. Οργανώστε στην τάξη σας μια εκδήλωση εναντίον του πολέμου, συγκεντρώνοντας αντιπολεμικά κείμενα, εικονογραφικό υλικό και τραγούδια. Μπορείτε να βρείτε πολύ πλούσιο υλικό στο έργο μουσικοσυνθετών όπως ο Μάνος Λοΐζος, ο Μίκης Θεοδωράκης κ.ά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γκότοβος Θανάσης Ν., *Η μεσοπολεμική πεζογραφία*, τόμ. 5, Σοκόλης 1992, σ. 280-321.
- Καραντώνης Αντρέας, *Πεζογράφοι και πεζογραφήματα της γενιάς του '30*, Παπαδήμας 1977, σ. 327-338.
- Σαχίνης Απόστολος, *Πεζογράφοι του καιρού μας*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας 1967, σ. 199-200.
- Χατζίνης Γιάννης, «Αντώνη Σαμαράκη, *Ζητείται ελπίς*» [Βιβλιοκρισία], *Νέα Εστία*, 1.12.1956.

ΠΗΓΗ

- Γιάννης Μαγκλής (1909), «Γιατί;», *Δεν υπάρχουν αμαρτωλοί* (1956), Δωρικός 1977⁴.

Μ. ΚΑΡΑΓΑΤΣΗΣ

*Η κυρία Νίτσα***ΣΤΟΧΟΣ**

Να απολαύσουν οι μαθητές ένα διήγημα του σημαντικού μεσοπολεμικού συγγραφέα Μ. Καραγάτση, το οποίο πιστεύουμε ότι θα προκαλέσει το ενδιαφέρον τους όχι μόνο επειδή διαθέτει χιούμορ και έχει επίκεντρο τη μαθητική ζωή, αλλά και γιατί θίγει ένα θέμα που, συνειδητά ή ασυνείδητα, απασχολεί τους εφήβους: το θέμα της πρώτης αγάπης και του πλατωνικού έρωτα.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Τα πρώτα ερωτικά σκιρτήματα

Η μαθητική ζωή της εποχής και η σχολική τάξη

Ο ρόλος της δασκάλας ως μητρικού και ερωτικού υποκατάστατου

Η ώριμη αποτίμηση της πρώτης αγάπης και η απομυθοποίηση

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Με οικείο, εξομολογητικό τόνο ο Καραγάτσης εισάγει τον αναγνώστη στην υπόθεση του διηγήματος, δηλώνοντας τον αυτοβιογραφικό χαρακτήρα της εξιστόρησης που θα επακολουθήσει στο κύριο μέρος του διηγήματος. Ο εικοσάχρονος συγγραφέας ανατρέχει στα μαθητικά του χρόνια, όταν φοιτούσε στην τρίτη δημοτικού, και εξιστορεί, με τη μέθοδο της αναδρομικής αφήγησης, τον πλατωνικό του έρωτα για τη δασκάλα του. Στο κύριο μέρος της αφήγησης ενσωματώνονται διάσπαρτες αναφορές και περιγραφές της αγαπημένης δασκάλας –που εκ των υστέρων παρομοιάζεται με ζωγραφικούς πίνακες ρομαντικής τεχνοτροπίας–, η λεπταίσθητη μορφή της οποίας αποτυπώνεται μέσα από την εξιδανικευτική ματιά ενός μικρού μαθητή. Η αναδρομή στο παρελθόν είναι εστιασμένη στη σχολική πραγματικότητα. Ο αφηγητής από τη μια μεριά αποδίδει πραγματικές καταστάσεις (περιγραφή της τάξης, παιχνίδια, σκασιαρχείο, μάθημα κ.ά.) και από την άλλη εμποτίζει τις αναμνήσεις του με στοχαστική, ερμηνευτική ή αυτοειρωνική, διάθεση, η οποία λειτουργεί στο κείμενο ως εσωτερικός μονόλογος («Θα μου πείτε, πώς θυμάμαι ύστερα από τόσα χρόνια...») και αποτελεί μέρος της συνεχόμενης διαλογικής σχέσης του συγγραφέα με τον αναγνώστη, σύμφωνα με τις τεχνικές προδιαγραφές της αφήγησης που έθεσε ο συγγραφέας στην εισαγωγή του διηγήματος. Μέσα από αυτές τις παρεκβάσεις διακρίνουμε τα βασικά γνωρίσματα του συγγραφικού έργου του Καραγάτση (κοσμοπολιτισμός, αισθητική καλλιέργεια, ψυχαναλυτική οπτική, αφηγηματικές τεχνικές, χιούμορ και αυτοαναφορικότητα, διακειμενικότητα κ.ά.). Ευδιάκριτος είναι επίσης ο ψυχαναλυτικός χαρακτήρας της αυτοανάλυσής του, η οποία έχει σκοπό να ανατάμει τα αισθήματα, τις μύχιες σκέψεις, ακόμα και τους φανταστικούς διαλόγους του μικρού μαθητή με την πλατωνική ερωμένη του. Μέσα από τη συνεχή ανάλυση

των αυθόρμητων αντιδράσεων του παιδιού (αγάπη, αντιζηλία, παράπονο, φθόνος) που, μετά το γάμο της κυρίας Νίτσας με το λοχαγό, γνώρισε την ερωτική απογοήτευση, σε συνδυασμό με τη δραματική διάψευση της εκπαίδευσης (από «ιεροτελεστία» έγινε μαρτύριο, εξαιτίας της άσχημης γεροντοκόρης δασκάλας), σκιαγραφείται ο αφηγητής ο οποίος, με χιούμορ και απομυθοποιητική διάθεση, επαναξιολογεί τα περασμένα πάθη του. Στο τελευταίο μέρος του διηγήματος η μορφή της κυρίας Νίτσας και ο πλατωνικός έρωτας του παλιού της μαθητή αποκαθίστανται στις πραγματικές τους διαστάσεις. Ο αφηγητής έχει πλέον απομυθοποιήσει το πρώτο ερωτικό του σκίρτημα, αντιμετωπίζει με τρυφερότητα αλλά και (αυτο)ειρωνεία το παλιό συμβάν, βρίσκεται μάλιστα στην ευχάριστη θέση να βιώνει την αντιστροφή των ρόλων του ιδίου σε σχέση με το αλλοτινό πρότυπο της δασκάλας του: εκείνη είναι απλώς μια ευτυχισμένη σύζυγος συνταγματάρχη και μητέρα, όμως ο παλιός μαθητής της βρίσκεται τώρα σε πλεονεκτική θέση· είναι νεότερος (στο παρελθόν η μικρή του ηλικία ήταν γι' αυτόν μειονέκτημα στη σχέση του με την κα Νίτσα) και μεγαλύτερος, δηλαδή αναγνωρισμένος πια συγγραφέας. Σε αυτό το σημείο ο Καραγάτσης βέβαια υπερβάλλει, καθώς το διήγημα αυτό είναι νεανικό. Σπεύδει να εκφράσει όμως τη συγγραφική φιλοδοξία του, η οποία σύντομα επαληθεύτηκε με την ανάδειξή του σε σημαντικό πεζογράφο του μεσοπολέμου. Κλείνοντας πονηρά το μάτι στον αναγνώστη του, με τον οποίο επιδίωξε και διατήρησε άριστη επικοινωνία, ο αφηγητής εκμυστηρεύεται εντέλει την κατάληξη της πρώτης, πλατωνικής, αγάπης του...

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λιλίκα Νάκου, «Η κυρία Ντορεμί» (1955), *Η μεσοπολεμική πεζογραφία*, τόμ. 6, Σοκόλης 1993, σ. 215-220.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Εντοπίστε τα σημεία όπου ο συγγραφέας αναφέρεται στην ηλικιακή διαφορά ανάμεσα σε αυτόν και τη δασκάλα του. Πώς αντιμετωπίζει κάθε φορά τη διαφορά τους;
2. Πώς δικαιολογεί ο συγγραφέας το γεγονός ότι θυμάται πολύ καλά τα συμβάντα της παιδικής του ηλικίας;
3. Διαβάστε τον ορισμό του διηγήματος στο *Λεξικό λογοτεχνικών όρων* και ελέγξτε αν το διήγημά μας διαθέτει τα απαραίτητα χαρακτηριστικά αυτού του λογοτεχνικού είδους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Διαβάζω, τχ. 258, 1991.
Η λέξη, τχ. 44, 1985.

Καραντώνης Αντρέας, *Πεζογράφοι και πεζογραφήματα της γενιάς του '30*, Παπαδήμας 1977, σ. 139-156.

Μπερλής Άρης, *Η μεσοπολεμική πεζογραφία*, τόμ. 4, Σοκόλης 1996, σ. 262-345.

Νέα Εστία, τχ. 1729, 2000.

Τετράδια Ευθύνης, τχ. 14, 1981.

ΠΗΓΗ

Μ. Καραγάτσης (1908-1960), «Η κυρία Νίτσα», *Ανέκδοτα νεανικά κείμενα*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας 1985, σ. 31-38.

ΖΩΡΖ ΣΑΡΗ

Και πάλι στο σχολείο...

ΣΤΟΧΟΙ

Να γνωρίσουν οι μαθητές ένα εφηβικό, αυτοβιογραφικό, μυθιστόρημα της Ζωρζ Σαρή. Να συσχετίσουν την ατμόσφαιρα που επικρατούσε στην εκπαίδευση την παλαιότερη εποχή με τις δικές τους εφηβικές και σχολικές εμπειρίες.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Η επιστροφή στο σχολείο μετά τις θερινές διακοπές

Χαρακτήρες κοριτσιών και φιλίες

Κοινωνικές συνθήκες και παιδαγωγικές αντιλήψεις

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το κείμενο δεν παρουσιάζει ερμηνευτικά προβλήματα, η υπόθεση και η αφηγηματική τεχνική του είναι οικεία στους μαθητές της Β΄ τάξης. Μια τάξη συμμαθητριών συναντιούνται στο σχολείο μετά τις διακοπές, συζητούν τις καλοκαιρινές εμπειρίες τους και ανταλλάσσουν τα μικρά μυστικά της εφηβείας. Κυριαρχεί μια ατμόσφαιρα κεφιού, χαράς και νεανικότητας, που αναδύεται μέσα από τους ζωντανούς διαλόγους των κοριτσιών, σχετικά με τις φιλίες, τους χαρακτήρες και τα ενδιαφέροντά τους. Τα πρόσωπα της αφήγησης διαθέτουν σκηνική παρουσία, επειδή η υπόθεση στηρίζεται στο διάλογο, έτσι το κείμενο έχει θεατρικό χαρακτήρα και προσφέρεται για δραματοποίηση. Πίσω, ωστόσο, από τις αθώες κουβέντες των κοριτσιών μπορεί ο αναγνώστης να «διαβάσει» τις διαφορετικές συνθήκες ζωής καθεμιάς, να πληροφορηθεί για τις κοινωνικές ιδέες, τις προκαταλήψεις και τα ταμπού της εποχής. Αντίστοιχα η παιδαγωγική στάση της διευθύντριας και της φιλολόγου μπορούν να σχολιαστούν αναλυτικά από τους μαθητές.

Ως προς τις αφηγηματικές τεχνικές, έχουμε τριτοπρόσωπη αφήγηση με μηδενική εστίαση (δεν υπάρχει οπτική γωνία). Ο αφηγητής ανήκει στον τύπο του παντογνώστη, που εισδύει ακόμα και στην ψυχή των ηρώων. Σε ένα τουλάχιστον σημείο όμως οι

μαθητές μπορούν να παρατηρήσουν ότι παρεμβαίνει στην αφήγηση η συγγραφέας Ζωρζ Σαρή, η οποία αποχαιρετά «το Ποζελάκι», την πραγματική της φίλη, τραγουδίστρια Ποζέλι. Η διδασκαλία αυτού του κειμένου είναι απλή και διασκεδαστική υπόθεση τόσο για τον καθηγητή όσο και για τους μαθητές. Επίσης το θέμα του συμπίπτει με εμπειρίες και βιώματα των μαθητών, οι οποίοι, κατά την έναρξη κάθε σχολικής χρονιάς, συμπεριφέρονται με ανάλογο τρόπο και χαρακτηρίζονται από συναισθηματική διάθεση παρόμοια με εκείνη των παλιών συμμαθητριών του αποσπάσματος.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Ευγενία Φακίνου, *Αστραδενή*, Κέδρος 1989¹².
2. Οδυσσέας Ελύτης, «Το “Τετράδιον της Μαθητρίας”», *Τα ρω του έρωτα* (1972), Ύψιλον 1986.

*Κοιμάμαι κι ονειρεύομαι προβλήματα
όλα τα πυθαγόρεια θεωρήματα
τα θαύματα της τριγωνομετρίας
μέσα στο μπλε «Τετράδιον της Μαθητρίας»*

*Απ' την αρχή την Κάθοδο των Αχαιών
τις μάχες των Ελλήνων κατά των Περσών
να μάθω για τον πόλεμο της Τροίας
μέσα στο μπλε «Τετράδιον της Μαθητρίας»*

*Των αγοριών τα κεφαλαία ονόματα
και τα γυμνά σχεδιασμένα σώματα
παλιόλογα και λόγια της λατρείας
μέσα στο μπλε «Τετράδιον της Μαθητρίας».*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Κατσίκη-Γκίβαλου Άντα, «Ζωρζ Σαρή, *Νινέτ*», *Το θαυμαστό ταξίδι*, Πατάκης 1995, σ. 148-151.

Συνέντευξη της Ζωρζ Σαρή, *Η Λέσχη των Εκπαιδευτικών*, τχ. 11, 1995, σ. 3-6.

ΠΗΓΗ

Ζωρζ Σαρή (1925), «Και πάλι στο σχολείο...», *Ε.Π.*, Πατάκης 1995, σ. 119-122.

ΑΝΤΟΥΑΝ ΝΤΕ ΣΑΙΝΤ-ΕΞΥΠΕΡΥ

*Ο μικρός πρίγκιπας και η αλεπού***ΣΤΟΧΟΣ**

Να κατανοήσουν οι μαθητές την αξία της φιλίας και των ανθρώπινων σχέσεων μέσα από το συμβολικό αυτό παραμύθι.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Η σημασία της προσωπικής επαφής με τους ανθρώπους και τα πράγματα

Το «ημέρωμα»: η καλλιέργεια μιας συναισθηματικής σχέσης

Η κοινωνικοποίηση και η συναισθηματική ωρίμανση του παιδιού

Οι συμβολισμοί που κρύβονται πίσω από τους αφηγηματικούς ρόλους

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το συμβολικό αυτό παραμύθι γράφτηκε το 1940 στην Αμερική, όπου είχε καταφύγει ο Εξυπερύ μετά την υποταγή της Γαλλίας στη Γερμανία. Το περιεχόμενό του αποτελεί ένα μήνυμα στη δοκιμαζόμενη πατρίδα του, μακριά από την οποία νιώθει εξόριστος και χαμένος, όπως ο μικρός πρίγκιπας μακριά από τον πλανήτη του.

Τόσο ο καθηγητής όσο και οι μαθητές γνωρίζουν ότι το κείμενο είναι ένα συμβολικό παραμύθι, με όλα τα πλεονεκτήματα που αυτό συνεπάγεται για την αναγνωστική τους ανταπόκριση. Τόσο οι παραμυθιακοί ρόλοι (πρίγκιπας, τριαντάφυλλα, αλεπού) όσο και οι συμβολισμοί που αυτοί υποκρύπτουν (βαθμιαία πορεία του ανθρώπου προς τη γνώση μέσω της κοινωνικοποίησης / μετάβαση από τον κόσμο του παιδιού στην πραγματική ζωή, στις σχέσεις και στις υποχρεώσεις του ενήλικου) γίνονται εύκολα κατανοητοί από τους μαθητές. Ο καθηγητής καλό θα ήταν να επιμείνει περισσότερο στη διαδικασία του «ημερώματος», της μύησης δηλαδή τόσο στους κανόνες όσο και στην ομορφιά της κοινωνικής ζωής, προετοιμάζοντας το έδαφος για μια χρήσιμη ανταλλαγή απόψεων ανάμεσα στους μαθητές, σχετικά με τα θέματα της φιλίας, των ανθρώπινων σχέσεων, αλλά και του σεβασμού της διαφορετικότητας στο κοινωνικό μας περιβάλλον.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Τόλης Νικηφόρου, «Έζησα χρόνια και δεν έμαθα», *Γαλάζιο βαθύ σαν αντίο*, Νέα Πορεία 1999.

Έζησα χρόνια, διάβασα, ταξίδεψα, όμως ποτέ δεν έμαθα ποιος είμαι, τι είναι ο δρόμος και πού βγάζει. Ίσως τα μάτια μου να θάμπωσαν ίχνη ζωής κρυσταλλωμένα στις σελίδες, κάτω απ' το φως όσα κοιτούσα και δεν έβλεπα, εκείνοι που πολύ αγάπησα, ανίδεοι σαν εμένα. Έζησα χρόνια και δεν πήρα απάντηση γι' αυτό που αστράφτει μέσα μου,

αυτό που μου 'δωσε πνοή και με σκοτώνει. Έζησα χρόνια και δεν έμαθα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Διαβάζω, τχ. 330, 1994 (γράφουν οι Ειρ. Παπασπυρίδου, Π.Α. Σιμόν, Α. Μισελάν κ.ά.).

ΠΗΓΗ

Αντουάν ντε Σαιντ-Εξυπερύ, *Ο μικρός πρόγκιπας*, μτφρ. Στρατής Τσίρκας, Ηριδανός 1983, σ. 68-72.

ΙΒΑΝ ΓΚΟΛ

Μαλαισιακά τραγούδια

ΣΤΟΧΟΣ

Να απολαύσουν οι μαθητές ένα λιτό ερωτικό ποίημα, έξοχο δείγμα ποιητικής αλλά και μεταφραστικής τέχνης.

ΘΕΜΑΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ

Το αίσθημα της γλυκιάς ψυχοσωματικής προσμονής του ερωτικού συντρόφου

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Οι μαθητές μπορούν άμεσα να απολαύσουν αυτό το λεπταίσθητο ερωτικό ποίημα και, αν έχουν γνωρίσει το ερωτικό συναίσθημα, μπορούν εξίσου άμεσα να αισθανθούν την ερωτική συγκίνηση, την ψυχική αναστάτωση και την ανυπομονησία, που διακατέχουν το πρόσωπο του ποιήματος λίγο πριν από τη συνάντηση με την/τον αγαπημένη/ο.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γιάννης Ρίτσος, «Φως», *Ασκήσεις* (1960). *Ανθολογία Γιάννη Ρίτσου*, επιλογή Χρύσα Προκοπάκη, Κέδρος 2000, σ. 122.

*Ένα κλαδάκι μυγδαλιάς
μπρος στο παράθυρο,
ένα κλαδάκι μοναχά
σου κρύβει το μισό χωριό.*

*Ο έρωτας με την παλάμη του
σου κρύβει όλο τον κόσμο.*

Μένει το φως μονάχα.

ΣΥΓΚΡΙΣΗ

Συγκρίνετε την εκδήλωση της ερωτικής αγάπης στα ποιήματα του Γκολ και του Ρίτσου. Αναφερθείτε επίσης στο ρόλο που έχει η φύση στα τρία ποιήματα.

ΠΗΓΗ

Ιβάν Γκολ, *Μαλαισιακά τραγούδια*, 4, μτφρ. Ε.Χ. Γονατάς, Στιγμή 1988, σ. 10.

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΣΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

1. Σύνδεση με την εφηβική ηλικία και τη σχολική ζωή

Τα περισσότερα κείμενα της ενότητας συνδέονται με βιώματα και συναισθηματικές καταστάσεις της εφηβικής ηλικίας, σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο. Είναι σκόπιμο λοιπόν να επιλέξουμε αρχικά τα οικεία αυτά κείμενα και στη συνέχεια να επεκταθούμε σε ευρύτερες έννοιες και εκδηλώσεις αγάπης και ανθρωπισμού.

2. Σύγκριση και ευρύτερη συζήτηση

Με αφορμή το αντιπολεμικό κείμενο του Μαγκλή μπορεί να προκύψει ευρύτερος προβληματισμός σχετικά με το κοινωνικό αγαθό της ειρήνης, τα ανθρωπιστικά αισθήματα ακόμα και μέσα στην αγριότητα του πολέμου κ.ά.

Η ΒΙΟΠΑΛΗ • ΤΟ ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Κ.Π. ΚΑΒΑΦΗΣ

Θερμοπύλες

ΣΤΟΧΟΣ

Να γνωρίσουν οι μαθητές ένα ποίημα του Καβάφη, με επίκεντρο τη διαχρονική συμβολική σημασία που έχουν οι «Θερμοπύλες» για κάθε άνθρωπο ο οποίος, παρά τις δυσκολίες, μένει πιστός στις αξίες και υπερασπίζεται τα ιδανικά του.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Τιμή σε αυτούς που αγωνίστηκαν και πέθαναν ηρωικά

Το ήθος και η υψηλή συναίσθηση του χρέους

Η σθεναρή αντίσταση παρά την πλήρη επίγνωση για τις μοιραίες εξελίξεις

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Οι μαθητές γνωρίζουν την ιστορική σημασία της μάχης των Θερμοπυλών και μπορούν να αντιληφθούν ικανοποιητικά τη συνάφεια του καβαφικού ποιήματος με τα αρχαία επιγράμματα που τιμούν τους ηρωικούς μαχητές. Η ανάγνωση του προτεινόμενου παράλληλου κειμένου δίνει μια πληρέστερη εικόνα για αυτή την πτυχή της καβαφικής θεματικής και ποίησης, η οποία μπορεί να γίνει αντικείμενο σύντομης πραγματεύσης στην τάξη (η ειδική σχέση του Καβάφη με την ιστορία), σε συσχετισμό με το προτεινόμενο παράλληλο κείμενο. Ο καθηγητής θα πρέπει να επικεντρώσει το ενδιαφέρον των μαθητών του στις υψηλές ηθικές αξίες που εκφράζουν οι μαχητές («τιμή», «χρέος», «δίκαιοι κ' ίσοι», «γενναίοι») σε συνδυασμό με την ανθρώπινη φύση τους («λύπη κ' ευσπλαχνία», «αλήθεια ομιλούντες», «προβλέπουν»). Οι απλοί αυτοί άνθρωποι, που έχουν διαπαιδαγωγηθεί με τα σπαρτιατικά ιδεώδη της γενναιότητας και της φιλοπατρίας, αγαπούν τη ζωή και εμφορούνται από ανθρώπινα συναισθήματα: γνωρίζουν την αλήθεια, εκτιμούν τις δύσκολες περιστάσεις και προβλέπουν την έκβαση της άνιστης μάχης. Με πλήρη επίγνωση επιλέγουν να θυσιαστούν ταυτίζοντας στο εξής το όνομά τους με τη συμβολική σημασία που δηλώνει ο τόπος «Θερμοπύλες» για όλους τους ανθρώπους που μένουν πιστοί στις αξίες τους και, παρά τα εμπόδια και την προδοσία, επιμένουν να αγωνίζονται για να τις διαφυλάξουν.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Κ.Π. Καβάφης, «Υπέρ της Αχαιϊκής Συμπολιτείας πολεμήσαντες» (1922), *Ποιήματα*, τόμ. 2, Ίκαρος 1983¹⁵ σ. 31.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Δάλλας Γιάννης, *Καβάφης και ιστορία*, Ερμής 1986.

Σαββίδης Γ.Π., *Μικρά καβαφικά*, τόμ. 1, Ερμής 1985.

ΠΗΓΗ

Κ.Π. Καβάφης, «Θερμοπύλες», *Ποήματα*, τόμ. 1, Ίκαρος 1983¹⁵, σ. 103.

ΕΛΛΗ ΑΛΕΞΙΟΥ

Όμως ο μπαμπάς δεν ερχόταν

ΣΤΟΧΟΙ

Να ευαισθητοποιηθούν οι μαθητές για τα προβλήματα της φτώχειας και της στέρησης που αντιμετώπιζαν και αντιμετώπιζον κάποιοι συνάνθρωποί μας. Να εκτιμήσουν την ψυχική δύναμη των ανθρώπων που υπομένουν, χωρίς να λυγίζουν μπροστά στις δυσκολίες τους.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Η μονογονεϊκή οικογένεια και οι δύσκολες συνθήκες της μεταπολεμικής εποχής

Το πρόβλημα της επιβίωσης

Παιδική αθωότητα και σκληρή πραγματικότητα

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το διήγημα έχει γραφτεί στα 1954 και σκιαγραφεί τις οδυνηρές συνέπειες του Εμφυλίου στην καθημερινή οικογενειακή ζωή. Η μάνα του διηγήματος παλεύει μόνη της για να επιβιώσει με τα δυο μικρά παιδιά της, καθώς ο άντρας της είναι εξόριστος. Η άθλια οικονομική της κατάσταση παίρνει τραγικές διαστάσεις όταν φτάνουν οι γιορτές των Χριστουγέννων. Στο βαρύ κλίμα της στέρησης και στον υπεράνθρωπο αγώνα της να αντεπεξέλθει στις δυσκολίες προστίθενται οι ανικανοποίητες επιθυμίες των παιδιών για χαρά και παιχνίδι. Τα παιδιά, ακόμα και σε συνθήκες δυσβάστακτες για τους μεγάλους, διατηρούν μια αισιόδοξη και χαρούμενη διάθεση, η οποία στο διήγημα εκφράζεται με την επιθυμία τους να αποκτήσουν το πολυπόθητο παιχνίδι της βιτρίνας, το τρενάκι. Η συγγραφέας αναπαράγει τις εικόνες από το παραμύθι του Άντερσεν «Το κοριτσάκι με τα σπύρα», χωρίς βέβαια το τραγικό τέλος εκείνου. Απλώς το όνειρο των παιδιών για μια χαρούμενη ζωή ταυτίζεται με τα εκθέματα της λαμπερής βιτρίνας. Οι μαθητές μπορούν να σχολιάσουν την ωριμότητα που δείχνουν οι διάλογοι των παιδιών, η οποία δικαιολογείται μεν από τις σκληρές εμπειρίες που έχουν βιώσει, αλλά προκύπτει και από την πρόθεση της συγγραφέα Έλλης Αλεξίου να συγκινήσει και να θίξει σύγχρονά της κοινωνικά προβλήματα. Ας μην ξεχνάμε ότι και η ίδια πέρασε μεγάλο μέρος της ζωής της εκπατρισμένη στη Ρουμανία (1949-1962). Καλό είναι επίσης να επισημανθεί ότι η φράση «ο μπαμπάς δεν ερχόταν» (και οι λοιπές συναφείς εκφράσεις) λειτουργεί ως αφηγηματικό μοτίβο (leitmotiv) που

προωθεί τη δράση και δημιουργεί δραματική ένταση στην αφήγηση. Ως προς τη μορφή, μπορεί να επισημανθεί η χρήση του διαλόγου, που δίνει θεατρική διάσταση στην αφήγηση και προβάλλει τους χαρακτήρες ανάγλυφους και φυσικούς.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, «Πατέρα στο σπίτι!», *Άπαντα*, τόμ. 3, Δόμος 1984, σ. 89-94.

ΕΥΡΥΤΕΡΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Συνεχίστε το διήγημα ή γράψτε ένα άλλο, περιγράφοντας τα επόμενα Χριστούγεννα των παιδιών, που τα περνούν μαζί με τον πατέρα τους. Δώστε τον τίτλο «Ο μπαμπάς ήρθε!».
2. Δείτε την κινηματογραφική ταινία του Εμίρ Κουστουρίτσα *Ο μπαμπάς λείπει ταξίδι για δουλειές*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλεξίου Έλλη, *Μελετήματα*, επιμέλεια Θ. Πυλαρινός, Βιβλιοθήκη Τράπεζας Αττικής 2003.

Παναγιωτόπουλος Ι.Μ., *Τα πρόσωπα και τα κείμενα*, Αετός 1943, σ. 136-143.

Παπαγεωργίου Κώστας, *Η μεσοπολεμική πεζογραφία*, τόμ. 2, Σοκόλης 1996, σ. 168-217.

ΠΗΓΗ

Έλλη Αλεξίου (1894-1988), «Όμως ο μπαμπάς δεν ερχόταν», *Προσοχή συνάνθρωποι* (1978), Καστανιώτης 1988³, σ. 95-100.

ΔΗΜΗΤΡΑ Χ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Για ένα παιδί που κοιμάται

ΣΤΟΧΟΣ

Να έρθουν σε επαφή οι μαθητές με ένα κείμενο που αναφέρεται στη σύγχρονη μας πραγματικότητα και έχει ως επίκεντρο τις σκληρές συνθήκες ζωής και τον καθημερινό αγώνα που δίνει ένας μικρός μετανάστης για να επιβιώσει.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Ο καθημερινός αγώνας για επιβίωση

Η ξενιτιά, η ορφάνια και η κοινωνική περιθωριοποίηση του μικρού παιδιού

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ο τίτλος «Για ένα παιδί που κοιμάται» δε μας προϋδεάζει αρχικά για το θέμα του ποιήματος. Ο τίτλος λειτουργεί κάπως παραπλανητικά (θα ταίριαζε ίσως σε νανούρισμα ή σε ένα λυρικό ποίημα), ενώ έχει στην πραγματικότητα κυριολεκτική σημασία: όλη η ποιητική περιγραφή μοιάζει να παραστέκει, σιωπηλά αλλά στοργικά, τη μοναχική νύχτα και τον ύπνο του παιδιού στο μηχανοστάσιο του εργοστασίου. Το μικρό παιδί που όλη τη μέρα «δουλεύει στα φανάρια» είναι, δυστυχώς, μια εικόνα της σύγχρονης πραγματικότητας. Τα αίτια του δυσάρεστου αυτού φαινομένου είναι πολλά και συνδέονται κυρίως με την οικονομική εκμετάλλευση ασθενών κοινωνικών ομάδων, όπως οι ανήλικοι και οι μετανάστες ή το χαμηλό βιοτικό επίπεδο ορισμένων μειονοτήτων, όπως οι τσιγγάνοι. Το παιδί, σύμφωνα με τα στοιχεία του ποιήματος, ανήκει στην κατηγορία των μεταναστών και εμφανίζεται εντελώς «ξεριζωμένο» από τον τόπο και τους οικείους του, πλήρως απογυμνωμένο από κάθε ανθρώπινη παρουσία και συναισθηματική κάλυψη. Η μοναχική μορφή του, ανάμεσα στα χιλιάδες αυτοκίνητα και την κίνηση της λεωφόρου, στηρίζεται μόνο στο ένστικτο της αυτοσυντήρησης και στη βιοπάλη για την εξασφάλιση του επιούσιου και των απαιτούμενων χρημάτων για τη νυχτερινή του στέγαση στο εργοστάσιο, συντροφιά με τις αναθυμιάσεις του ατμού των μηχανών.

Το ποίημα οργανώνεται σε δύο αφηγηματικούς χρόνους (παρόν-παρελθόν), οι οποίοι, αν και διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους, έχουν σχεδόν κοινές επιπτώσεις στη στερημένη ζωή του παιδιού, η κατάσταση του οποίου φαίνεται ότι διαρκώς χειροτερεύει καθώς η οικογένειά του πιθανόν απορραφίζεται. Στο μεγαλύτερο μέρος του το ποίημα αναφέρεται στο παρόν του μικρού βιοπαλαιστή, που εκτυλίσσεται καθημερινά σε μια λεωφόρο μεγάλης ελληνικής πόλης: καθαρίζει τα τζάμια των αυτοκινήτων για να εξασφαλίσει μερικά κέρματα, εισπράττει όμως και την «εύλογη αγανάκτηση» των οδηγών. Η υπόμνηση του παρελθόντος δεν παύει να υπάρχει στο παρόν, ακόμα και στα ξένα ρούχα που φοράει το παιδί: ξεκουράζεται σκεπασμένος με το παλτό του αδερφού του ή θυμάται το γυναικείο μαντίλι με το οποίο τον προστάτευε η μάνα του, για να μην κρυολογήσει. Το παρελθόν του όμως κυρίως συνδέεται με τη μακρινή μήμη (όχι τη νοσταλγία) του τόπου του και τις πρώτες ενθυμήσεις της ελληνικής γλώσσας, οι οποίες προφανώς οφείλονται στην ελληνική ρίζα του από τα ρωσικά παράλια του Εύξεινου Πόντου. Το άλλοτε και το τώρα μοιραία λειτουργούν συγκριτικά και η ποιήτρια επιλέγει να τα συνδέσει ειδικότερα με την αίσθηση της ελληνικής γλώσσας: η ελληνική λαλιά της διασποράς, που πρωτοάκουσε το παιδί από τον (στερημένο επίσης) δάσκαλό του, απέχει τόσο πολύ από το γλωσσικό ίνδαλμα του Οδυσσέα Ελύτη («σαν βότσαλα γυαλιστερά μεγάλης θάλασσας») και την πολιτισμική επιβολή της κοινής ελληνικής, που προώθησε ως τα βάθη της Ασίας ο Μέγας Αλέξανδρος. Η παιδική οπτασία της ελληνικής γλώσσας και μητρόπολης συντροφείται καθημερινά μες στη σκληρή πραγματικότητα της βιοπάλης, της κοινωνικής αποξένωσης και της περιθωριοποίησής του.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Σωτήρης Δημητρίου, «Σαν τα χελιδόνια, λέλε μου», *Η φλέβα του λαϊμού*, Πατάκης 1998.

ΕΥΡΥΤΕΡΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Τα στατιστικά στοιχεία δείχνουν ότι πολλά παιδιά της ηλικίας σας (16%) όχι μόνο δεν απολαμβάνουν τα αγαθά της παιδείας, αλλά είναι αναγκασμένα να ζουν κάτω από δύσκολες συνθήκες. Σε ποιες κοινωνικές ομάδες πιστεύετε ότι εμφανίζονται εντονότερα αυτά τα προβλήματα και γιατί;
2. Οργανώστε μια έρευνα για τις διαστάσεις που έχει σήμερα αυτό το πρόβλημα στην περιοχή σας, με στόχο να καταγράψετε το ποσοστό των παιδιών που βιοπαλεύουν, αλλά και να προτείνετε τρόπους αντιμετώπισης του προβλήματος.
3. Διαβάστε συγκριτικά τα διηγήματα του Τ. Καλούτσα («Προβλήματα της σύγχρονης ζωής») και του Σ. Δημητρίου, με σκοπό να εξετάσετε πώς παρουσιάζεται η δύσκολη ζωή των παιδιών σε κάθε κείμενο.
4. Αξιοποιήστε το υλικό του βιβλίου *Ε φίλε. Εξομολογήσεις παιδιών που ζουν στην Ελλάδα ως μετανάστες, πρόσφυγες ή παλινοστούντες*, Κέδρος 2004, με πολλούς επικοινωνιακούς τρόπους (μαρτυρία, σύγκριση κ.ά.) στη διδασκαλία του ποιήματος.

ΠΗΓΗ

Δήμητρα Χ. Χριστοδούλου (1953), «Για ένα παιδί που κοιμάται», *Το κυπαρίσσι των εργατικών*, Καστανιώτης 1995.

ΑΝΩΝΥΜΟΣ***Το τραγούδι του Γιανγκ*****ΣΤΟΧΟΣ**

Το ποίημα αναδεικνύει το αίσθημα ανεξαρτησίας που αποκτά ο εργαζόμενος μέσα από τη δουλειά του.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Στο ανώνυμο αυτό ποίημα αξίζει να προσεχτεί η άμεση σχέση του ανθρώπου που εργάζεται χειρωνακτικά με τη γη και το προϊόν της εργασίας του. Η σχέση αυτή χαρακτηρίζει κυρίως την παραδοσιακή κοινωνία, ενώ τη σημερινή εποχή έχει ελαχιστοποιηθεί ή σχεδόν εκλείπει. Ο καθηγητής μπορεί να συζητήσει με τους μαθητές τις θετικές και τις αρνητικές συνέπειες της στενής εξάρτησης του ανθρώπου από τη φύση, επιμένοντας περισσότερο στην ειδική σχέση που διαμορφώνει ο άνθρωπος με το προϊόν της εργασίας του και στην ψυχική ικανοποίηση που αντλεί από αυτό. Ο Κινέζος γεωργός, αν και εργάζεται όλη την ημέρα, φαίνεται να έχει μεγάλα αποθέματα σωματικής δύναμης και ψυχικής υγείας. Νιώθει αυτοδύναμος χάρη στην εργασία του και καμαρώνει

για την ελευθερία και την ανεξαρτησία που, κατά την άποψή του και ανάλογα με την ιστορική συγκυρία, απολαμβάνει, αφηφώντας τη δύναμη του μεγάλου αυτοκράτορα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Σκαρτσής Σ.Λ., *Κινέζοι ποιητές*, Καστανιώτης 1990.

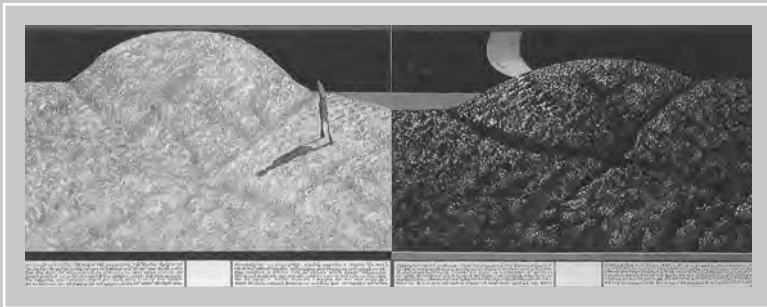
Τσακνιά Αμαλία, *Κινέζικη ποίηση*, Πλέθρον 1982.

ΠΗΓΗ

Ανώνυμος, «Το τραγούδι του Γιανγκ», μτφρ. Κ. Βάρναλης, *Κινέζικα τραγούδια*, Λωτός 1992, σ. 27.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΖΩΗΣ

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΣ

Τι έπαιξα στο Λαύριο

ΣΤΟΧΟΙ

Να γνωρίσουν οι μαθητές ένα τραγούδι με σύγχρονο κοινωνικό προβληματισμό. Να σχολιάσουν το περιεχόμενό του αλλά και τη σχέση του καλλιτέχνη με το κοινό του.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Η υποβαθμισμένη περιοχή του Λαυρίου

Η ευθύνη του καλλιτέχνη απέναντι στα κοινωνικά προβλήματα

Η αμήχανη σιωπή του τραγουδοποιού

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το κείμενο αυτό αναδεικνύει άμεσα τους εκπαιδευτικούς στόχους τόσο της απολαυστικής διδασκαλίας στο μάθημα της λογοτεχνίας όσο και της κοινωνικής ευαισθητοποίησης και συναισθηματικής συμμετοχής των μαθητών. Επιλέγοντας να μην ονομάσει ούτε να αναφερθεί ειδικά στα διάφορα προβλήματα που θίγει, το τραγούδι του Σαββόπουλου προσφέρεται για ελεύθερη πραγματέυση και ενεργοποίηση των μαθητών, οι οποίοι προσδοκούμε ότι, ξεκινώντας από τη διαθεματική δραστηριότητα, θα εντοπίσουν εύκολα τόσο τα προβλήματα των κατοίκων του Λαυρίου (υποβαθμισμένη πόλη, αυξημένη ανεργία κ.ά.) όσο και την αμήχανη σιωπή, αλλά και το αίσθημα κοινωνικής συννεοχής που εκφράζει ο Σαββόπουλος. Μπορεί επίσης να σχολιαστεί ο διαφορετικός τρόπος που αντιλαμβάνονται ή αντιμετωπίζουν τα προβλήματα τα παιδιά και οι μεγάλοι. Ο φόβος που νιώθουν οι μεγάλοι εξαιτίας της επίγνωσης των προβλημάτων είναι ορατός, αλλά δεν μπορεί να δικαιολογηθεί πλήρως μπροστά στα ερευνητικά βλέμματα των παιδιών. Οι μεγάλοι αισθάνονται ότι ζουν «μέσα σε ένα όνειρο που τρίζει», νιώθουν δηλαδή να τους βαραίνει τόσο το συλλογικό αίσθημα ανασφάλειας όσο και οι προσωπικές τους ευθύνες απέναντι στους νεότερους που εξαρτώνται από αυτούς και, με την ύπαρξή τους, ορίζουν το χρόνο δικαιώνοντας το βαθύτερο νόημα της ζωής («ο χρόνος ο αληθινός»).

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Μανόλης Αναγνωστάκης, «Στο παιδί μου», στα Κ.Ν.Α. της Γ΄ Γυμνασίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Καράμπελας Δημήτρης, *Διονύσης Σαββόπουλος*, Μετάχμιο 2003.

Σαββόπουλος, *Δέκα χρόνια κομμάτια* [Συνεντεύξεις], Κακουλίδης 1982.

ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Δείτε το ντοκιμαντέρ *Αγέλαστος πέτρα* (2001) του Φίλιππου Κουτσαυτή, το οποίο παρακολουθεί τον αστικό και κοινωνικό μετασχηματισμό της Ελευσίνας και συζητήστε για τις υποβαθμισμένες περιοχές και τις δυνατότητες οικονομικής ανάπτυξης και κοινωνικής τους ανάδειξης.

ΠΗΓΗ

Δ. Σαββόπουλος (1944), *Η σούμα, 1963-2003*, Ιανός 2003, σ. 245.

ΜΑΡΙΑ ΙΟΡΔΑΝΙΔΟΥ

Στην εποχή του τσιμέντου και της πολυκατοικίας

ΣΤΟΧΟΣ

Να απολαύσουν οι μαθητές την άμεση και ζωντανή γραφή της Ιορδανίδου, η οποία αναπαριστά εδώ προβλήματα του αστικού τρόπου ζωής.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Η ζωή, οι άνθρωποι και τα διαμερίσματα σε μια σύγχρονη τσιμεντούπολη
Προβλήματα από τη συγκατοίκηση πολλών οικογενειών στις σύγχρονες πολυκατοικίες
Εργαζόμενες μητέρες με παιδιά. Οι δυσκολίες στην ανατροφή και στη διαπαιδαγώγηση

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το απόσπασμα προέρχεται από το μυθιστόρημα *Η αυλή μας* της Ιορδανίδου, στο οποίο η συγγραφέας περιγράφει σκηνές από τη ζωή στη σύγχρονη τσιμεντούπολη. Το κείμενο είναι απολύτως προσπελάσιμο από τους μαθητές, δεν παρουσιάζει νοηματικές δυσκολίες και προσφέρεται ιδιαίτερα για ελεύθερη συζήτηση μέσα στην τάξη, η οποία μπορεί να εστιαστεί στα παρακάτω θέματα: κατασκευή των διαμερισμάτων και ομοιόμορφος τρόπος ζωής των ενοίκων· οι κάτοικοι, και κυρίως η νοικοκυρά, έχασε το δικαίωμα να δημιουργήσει τη γωνιά της (αξίζει να σχολιαστεί ότι η Ιορδανίδου προέρχεται από την Κωνσταντινούπολη, όπου η νοικοκυρά του σπιτιού είναι η αδιαφιλονίκητη «βασιλίτσα» του οίκου της). Αυτή η ισοπεδωτική ομοιομορφία, σε συνδυασμό και με το φόβο, που εμπνέει η ανωνυμία της συγκατοίκησης στην πολυκατοικία, οδηγούν τους ανθρώπους στην αποξένωση και στην εσωστρέφεια. Οι Έλληνες «έχασαν τη ρωμοσύνη τους», δηλαδή τις παραδοσιακές αρετές της φιλίας, της φιλοξενίας, της ευγένειας, της αλληλεγγύης. Η Ιορδανίδου αναφέρεται κυρίως σε μερικά χαρακτηριστικά προβλήματα της ζωής στις πολυκατοικίες, όπως η ενόχληση από τους θορύβους και τις συζητήσεις στα διπλανά διαμερίσματα. Η προσωπική ζωή των ενοίκων

συχνά απασχολεί και το γείτονα, ο οποίος κατά κάποιο τρόπο παρακολουθεί ή συμπάσχει άθελά του. Στο τελευταίο μέρος του αποσπάσματος η αφηγήτρια αναφέρεται στο διπλανό διαμέρισμα, όπου ζει ένα εργαζόμενο ζευγάρι με τη μικρή του κόρη. Η υστερική συμπεριφορά της μητέρας και οι νευρικές αντιδράσεις του παιδιού προβληματίζουν έντονα την αφηγήτρια, η οποία παρεμβαίνει δυναμικά για να προστατέψει το παιδί από τη βιαιότητα της μητέρας. Η φράση «έχουν την αξιοπρέπειά τους και τα παιδιά» συνοψίζει τις θέσεις της Ιορδανίδου για τα δικαιώματα και τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Ως προς τη μορφή, μπορεί να επισημανθεί η εναλλαγή αφηγηματικών και διαλογικών μερών, η αμεσότητα του προφορικού λόγου και η χρήση καθημερινού λεξιλογίου. Η παράγραφος που αρχίζει με τη φράση «Αλλάζουν οι καιροί, αλλάζουν και οι άνθρωποι», προσφέρεται ιδιαίτερα για να κατανοήσουν οι μαθητές τη δομή της παραγράφου (θεματική πρόταση – σχόλια – κατακλείδα).

ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Αν ζείτε σε πολυκατοικία, πάρτε συνέντευξη από τους ενοίκους, για να καταγράψετε τα προβλήματα που προκύπτουν από τη συγκατοίκηση πολλών οικογενειών. Αν μένετε σε μονοκατοικία, γράψτε ποια πλεονεκτήματα αλλά και ποια μειονεκτήματα έχει η έλλειψη συγκατοίκων.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Νίκος Χουλιαράς, «Οι φίλοι μου στην πόλη», *Στο σπίτι του εχθρού μου*, Νεφέλη 1995, σ. 65-68.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αφρουδάκης Άγγελος, *Η μεσοπολεμική πεζογραφία*, τόμ. 4, Σοκόλης 1996, σ. 82-125.

ΠΗΓΗ

Μαρία Ιορδανίδου (1897-1988), *Η αυλή μας* (1981), Βιβλιοπωλείον της Εστίας 2003¹⁸, σ. 11-15.

ΜΕΝΗΣ ΚΟΥΜΑΝΤΑΡΕΑΣ

Γραφείον ευρέσεως εργασίας

ΣΤΟΧΟΣ

Να έρθουν οι μαθητές σε επαφή με καίρια κοινωνικά προβλήματα: τη δυσκολία που έχουν οι νέοι να βρουν εργασία, την ανεργία και την αδυναμία πλήρους κοινωνικής ένταξης.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

**Η ανάγκη των νέων να βρουν εργασία και να πετύχουν πλήρη κοινωνική ένταξη
Ο απρόσωπος χαρακτήρας της υπαλληλικής ζωής
Προβλήματα προσαρμογής, αποφυγή των κοινωνικών συμβάσεων και αυθόρμητες
νεανικές αντιδράσεις**

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Από τους αντιπροσωπευτικότερους πεζογράφους της δεύτερης μεταπολεμικής γενιάς, ο Μένης Κουμανταρέας εισήγαγε μια ενδιαφέρουσα ρεαλιστική οπτική, με αντικείμενο την τρέχουσα κοινωνική ζωή και τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι νέοι της εποχής του. Η πρώτη συλλογή διηγημάτων του *Τα μηχανάκια* επικεντρώνεται στις αρνητικές συνθήκες ζωής και στα, κοινωνικά και ιδεολογικά, αδιέξοδα των νέων στην Αθήνα της δεκαετίας του 1950. Τα αδιέξοδα αυτά οδηγούν τις περισσότερες φορές τους ήρωές του σε κοινωνική απομόνωση, υπαρξιακή αποξένωση, παθητικότητα και εξάρτηση από τις μηχανές. Στο απόσπασμα ο Αναστάσης ξυπνά με ασυνήθιστα καλή διάθεση και αποφασιστικότητα. Έχει αποφασίσει να δουλέψει και να αναλάβει ενεργό κοινωνικό ρόλο. Όπως και τα περισσότερα λογοτεχνικά πρόσωπα του Κουμανταρέα, ο Αναστάσης είναι ένας νέος που προέρχεται από τα λαϊκά κοινωνικά στρώματα της πόλης, ο οποίος, σε κάποια φάση της ζωής του, προσπαθεί να εναρμονιστεί με τον αστικό τρόπο ζωής. Η ατμόσφαιρα όμως στο Γραφείο Ευρέσεως Εργασίας, όπου απευθύνθηκε ο Αναστάσης, είναι πνιγηρή και αποκαρδιωτική. Τόσο τα αντικειμενικά προβλήματα της εποχής, η οικονομική καχεξία και η αυξημένη ανεργία, που ώθησε πολλούς νέους στη μετανάστευση, όσο και η δυσάρεστη αντιμετώπιση της υπαλλήλου, δημιουργούν ασφυκτικό κλοιό γύρω από το νέο, ο οποίος καταλαμβάνεται από πανικό και αντιδρά σπασμωδικά, εγκαταλείποντας αμέσως το γραφείο μέσω του οποίου πίστευε ότι θα εξασφάλιζε εργασία και θα βελτίωνε την κοινωνική θέση του.

Στην προσέγγιση αυτού του κειμένου θα πρέπει να δοθούν στους μαθητές τα κατάλληλα ερεθίσματα ώστε να προβληματιστούν γύρω από την ψυχολογία και την κοινωνική στάση του Αναστάση, με σκοπό αφενός να αντιληφθούν τη δύσκολη θέση στην οποία βρέθηκε και αφετέρου να προτείνουν άλλους τρόπους αντιμετώπισης, πέραν της παθητικότητας και της άρνησης, στο κοινωνικό πρόβλημα της ανεργίας, που απασχολεί έντονα και τη δική μας εποχή. Ο καθηγητής θα πρέπει επίσης να σχολιάσει αρκετά στοιχεία της θεματικής και της λογοτεχνικής γραφής που εισάγει ο Κουμανταρέας: την εικόνα των νέων, το αστικό περιβάλλον, τη ρεαλιστική, με μεγάλο βαθμό προφορικότητας, γλώσσα. Το κείμενο εμπλουτίζεται επίσης με παρομοιώσεις που αντλούνται κατά κύριο λόγο από την αστική καθημερινότητα της μεταπολεμικής εποχής, όπως π.χ. η μοντερνιστική εικόνα των «σκουπιδιαρηδων αγγέλων» που δροσίζουν το πρόσωπο της πολιτείας.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Σχολιάστε το περιστατικό με το παιδί και τον εισπράκτορα.
2. Γιατί ο Αναστάσης έφυγε τόσο απότομα από το Γραφείο Εργασίας;

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Αντώνης Σαμαράκης, «Ζητείται ελπίς», στα Κ.Ν.Λ. της Γ' Γυμνασίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βαρίκας Βάσος, *Συγγραφείς και κείμενα*, τόμ. 1, Ερμής 1975, σ. 81-82.

Η λέξη, τχ. 54, 1986 (με κείμενα των Σπ. Τσακνιά, Λ. Πάλμερ κ.ά).

Καρβέλης Τάκης, *Η μεταπολεμική πεζογραφία*, τόμ. 4, Σοκόλης 1989, σ. 268-343.

Κοτζιάς Αλέξανδρος, *Μεταπολεμικοί πεζογράφοι*, Κέδρος 1982, σ. 251-264.

Ραυτόπουλος Δημήτρης, [Βιβλιοκρισία], *Επιθεώρηση Τέχνης*, τχ. 96, 1962, σ. 774-776.

Σαχίνης Απόστολος, *Μεσοπολεμικοί και μεταπολεμικοί πεζογράφοι*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας 1985, σ. 141-145.

ΠΗΓΗ

Μένης Κουμανταρέας (1931), *Τα μηχανάκια* (1962), Κέδρος 1999¹², σ. 35-39.

ΤΑΣΟΣ ΚΑΛΟΥΤΣΑΣ

Με το λεωφορείο

ΣΤΟΧΟΙ

Να ευαισθητοποιηθούν οι μαθητές απέναντι στη σύγχρονη πραγματικότητα των προσφύγων και των οικονομικών μεταναστών, προσεγγίζοντας την ιδιαίτερη περίπτωση των Ελληνοποντίων.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Η ταυτότητα του αφηγητή και η επιστροφή του με το λεωφορείο

Η κοινωνική σύνθεση των επιβατών και η γενική αίσθηση μέσα στο λεωφορείο

Εκδηλώσεις κοινωνικού ρατσισμού (αρνητική πλευρά του φαινομένου)

Η κοινωνική φυσιογνωμία των προσφύγων και η θέση τους μέσα στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα (θετική πλευρά του φαινομένου)

Η ανθρωπινή διάσταση του προβλήματος της προσφυγιάς και της κοινωνικής περιθωριοποίησης

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το διήγημα προσφέρεται για συζήτηση με τους μαθητές σχετικά με τη σύγχρονη αντιμετώπιση των προσφύγων, τις δυσκολίες κοινωνικής τους ένταξης και τις εκδηλώσεις

ρατσισμού. Οι πρόσφυγες εδώ είναι ομοεθνείς (Ελληνοπόντιοι), οπότε η συζήτηση δε θα συμπεριλάβει το φαινόμενο της ξеноφοβίας που, επίσης, διογκώνεται στην εποχή μας. Οι μαθητές είναι καλό εξαρχής να κατανοήσουν την ιδιόμορφη περίπτωση της προσφυγιάς που περιγράφεται στο διήγημα: οι Ελληνοπόντιοι που εγκαταστάθηκαν στα υποβαθμισμένα παράκτια προάστια της Θεσσαλονίκης αποτελούν έναν «καινούριο κόσμο», τη «νέα φτωχολογιά», όπως παρατηρεί ο συγγραφέας, για τη σημερινή, ευημερούσα, όψη της πόλης. Οι άνθρωποι αυτοί εκπατρίστηκαν αφενός εξ ανάγκης από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης (οικονομική μετανάστευση), επαναπατρίστηκαν αφετέρου στην Ελλάδα ως ομογενείς της διασποράς, διαθέτουν επομένως μια ατομική και μια συλλογική ταυτότητα που μπορεί να τους εξασφαλίσει σχετικά ομαλή ένταξη στην ελληνική κοινωνία.

Το αστικό λεωφορείο της γραμμής, που επιλέγει ο συγγραφέας τόσο ως χώρο παρατήρησης της κοινωνικής ψυχολογίας όσο και ως μέσο προβληματισμού σχετικά με την υπάρχουσα κατάσταση και τις διαφαινόμενες κοινωνικές μεταβολές, δίνει στον αφηγητή μια καλή ευκαιρία για ρεαλιστική αποτύπωση της κατάστασης. Αξιοπρόσεκτη, αλλά αρκετά αναληθοφανής, είναι η επιλογή του προσώπου του αφηγητή: ο κύριος Μ. είναι αστυνομικός διευθυντής των ΜΑΤ, των ειδικά εκπαιδευμένων αστυνομικών δυνάμεων, που συνδέονται κυρίως με τη χρήση βίας, καθώς αποστολή τους είναι η αποκατάσταση της τάξης. Η επιλογή αυτού του δημόσιου προσώπου, σε ανεξάρτητο ρόλο από την επαγγελματική του ιδιότητα (με το αιτιολογικό ότι βρίσκεται σε καλοκαιρινή άδεια, ο αστυνομικός έχει το προφίλ ενός συνηθισμένου μεσοαστού), είναι πολλαπλά σημαίνουσα, καθώς ο συγγραφέας με ποικίλους (και όχι πάντα πειστικούς) τρόπους θέτει τον αφηγητή του μπροστά στην ανθρώπινη διάσταση του προβλήματος, τον προβληματίζει θετικά και προσδιορίζει γενικότερα την καλοπροαίρετη και αισιόδοξη στάση του. Ο αφηγητής παρουσιάζει με χιούμορ την επιβίβαση και τη διαδρομή του με το μέσο μαζικής μεταφοράς, ενώ συγχρόνως η επαφή του με το λαϊκό αυτό κόσμο αποτελεί γι' αυτόν μια σπάνια ευκαιρία για υποκειμενική παρατήρηση. Έτσι μεγάλο μέρος του διηγήματος εστιάζεται στην περιγραφή των ανθρώπων και των σκηνών που διαδραματίζονται μέσα στο λεωφορείο ή, στο τέλος, στη συνομιλία με το γέροντα. Το ενδιάμεσο μεγάλο μέρος του διηγήματος («Από πού είχαν ξεφυτρώσει...» ως «...θ' άρχιζε δίαιτα») συγκροτείται από μια σειρά προσωπικούς διαλογισμούς και εσωτερικές σκέψεις του αφηγητή, οι οποίες αφενός μας δίνουν μια ευρύτερη εποπτεία του κοινωνικού φαινομένου, αφετέρου συγκεκριμενοποιούν περισσότερο τις προσωπικές απόψεις και τη στάση ζωής του αφηγητή, ο οποίος διακρίνεται κυρίως για την καλοπροαίρετη, διαλλακτική και αυτοκριτική στάση του απέναντι στις σύγχρονες κοινωνικές εξελίξεις. Η νηφάλια αποτίμηση των πραγμάτων από πλευράς του αφηγητή στηρίζεται εξάλλου, σε μεγάλο βαθμό, στην ιστορική γνώση και στη βαθιά πεποίθηση για τη δημιουργική δύναμη του ελληνισμού, ο οποίος, σε παλαιότερες και δύσκολες εποχές, όχι μόνο κατάφερε να αντέξει τα δεινά της Μικρασιατικής καταστροφής, αλλά και δικαίωσε την εκτίμηση του Ελευθέριου Βενιζέλου, που χαρακτήρισε τους πρόσφυγες «υπέροχο ανθρώπινο υλικό».

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Δήμητρα Χριστοδούλου, «Για ένα παιδί του κοιμάται» στα Κ.Ν.Λ. της Β΄ Γυμνασίου.
2. Ηλίας Βενέζης, *Γαλήνη* (1939), Βιβλιοπωλείον της Εστίας 1999³⁵, *Αιολική γη* (1943), Βιβλιοπωλείον της Εστίας 2002⁴⁹.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Μεγάλο μέρος του διηγήματος περιέχει τις εσωτερικές σκέψεις και τους συλλογισμούς του αφηγητή. Εντοπίστε τα σημεία αυτά και γράψτε με δικά σας λόγια τα προβλήματα που τον απασχολούν, όση ώρα επιβαίνει στο λεωφορείο.
2. Ποια σημασία δίνει ο αφηγητής στις έννοιες «αυτός ο καινούριος κόσμος», «η νέα φτωχολογιά», «υπέροχο ανθρώπινο υλικό»;
3. Ποια διάθεση έχει γενικότερα ο αφηγητής απέναντι στους πρόσφυγες; Εντοπίστε στο κείμενο τα σημεία όπου εκφέρει προσωπικές απόψεις για το θέμα και προσπαθήστε να αποδώσετε τον προβληματισμό και τα συναισθήματα του αφηγητή.
4. Τα παραπάνω μυθιστορήματα του Ηλία Βενέξη (παράλληλα κείμενα) πραγματεύονται αντίστοιχα προβλήματα των Ελλήνων προσφύγων μετά τη μικρασιατική καταστροφή. Εξετάστε ποια προβλήματα αντιμετώπισαν εκείνοι οι πρόσφυγες κατά την εγκατάστασή τους στην Ελλάδα και συγκρίνετε τις δοκιμασίες που έζησαν, με τις δυσκολίες της σημερινής πραγματικότητας, που περιγράφει ο Τ. Καλούτσας.

ΠΗΓΗ

Τάσος Καλούτσας (1948), «Με το λεωφορείο», *Το καινούριο αμάξι*, Νεφέλη 1995, σελ. 224-235.

ΤΙΤΟΣ ΠΑΤΡΙΚΙΟΣ

Ιστορία του λαβύρινθου

ΣΤΟΧΟΣ

Να γνωρίσουν οι μαθητές ένα αρχαίοθεμο ποίημα με σύγχρονες συμβολικές και κοινωνικές προεκτάσεις.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Το αρχαίοθεμο μυθολογικό ποίημα

Ο μυθικός λαβύρινθος και η νεότερη συμβολική σημασία του (μυθικοί και ιστορικοκοινωνικοί μετασχηματισμοί)

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ο μύθος του λαβύρινθου έχει την αφετηρία του στα δαιδαλώδη ανάκτορα της Κνωσού, όπου συγκροούστηκε η θετική δράση (Θησέας) με την υποχθόνια δύναμη (Μινώταυρος). Ο Θησέας, με τη βοήθεια του μίτου της Αριάδνης, σύντριψε το θηρίο και τα βάρβαρα έθιμα των ανθρωποθυσιών, συνδέοντας το όνομά του με την κατανίκηση της αγριότητας. Έκτοτε η λέξη λαβύρινθος παραπέμπει σε περιπλεγμένες καταστάσεις, οι οποίες περιορίζουν και παγιδεύουν το άτομο, ελαχιστοποιώντας τα περιθώρια διαφυγής του. Αφού κατανοήσουν το μυθικό και το συμβολικό υπόβαθρο του ποιήματος, οι μαθητές θα κληθούν να εντοπίσουν τις διάφορες όψεις της σημερινής επιβίωσης του μύθου, που αποτελούν το σκηνικό χώρο στο ποίημα του Πατρίκιου: από τα ερείπια, της βάρβαρης και λιγότερο γνωστής πλευράς, του μινωικού πολιτισμού ως τα νέα υλικά, θύτες και θύματα, για τις σύγχρονες «σκοτεινές κατασκευές» και «προσομοιώσεις λαβυρίνθων», οι οποίες υποκαπτούν τη ζωή και οδηγούν σε υπαρξιακά αδιέξοδα τους σημερινούς νέους. Με αυτόν το χειρισμό του ο αρχαίος μύθος εμφανίζει μια ιστορική συνέχεια και αποκτά επικαιρότητα, χάρη στη μυθική μέθοδο με την οποία επεξεργάστηκε και έγραψε το ποίημα ο Πατρίκιος. Η μυθική μέθοδος είναι μια μοντέρνα ποιητική τεχνική που εισήγαγαν οι Αγγλοσάξονες ποιητές Τ. Σ. Έλιοτ και Έζρα Πάουντ, την οποία αξιοποίησε πολύ, σε συνδυασμό με τη σύγχρονή του ιστορική πραγματικότητα, ο Γιώργος Σεφέρης σε αρχαιόθεμα ποιήματά του («Μυκήνες», «Σαντορίνη» κ.ά.). Ο Πατρίκιος ανασημαιοδοτεί την έννοια του λαβύρινθου στη χαοτική εποχή μας, δείχνοντας παράλληλα τις εξαρτήσεις αυτών των νέων δεδομένων από το «παλιό δράμα», κατά τη σεφερική έκφραση. Ο μεταπολεμικός ποιητής συσχετίζει το λαβύρινθο με τους, πολλούς και μεταμφιεσμένους, κινδύνους που παραμονεύουν πίσω από τις λέξεις, τις εικόνες και τη λάμψη της τεχνοκρατικής εποχής μας. Οι κίνδυνοι αυτοί απειλούν περισσότερο τους νέους, οι οποίοι, με την αυθορμησία που τους διακρίνει, είναι η πιο ευάλωτη κοινωνική ομάδα που, διαχρονικά και συγχρονικά, προσφέρεται βορά στον απειλητικό Μινώταυρο. Οι μαθητές, αφού κατανοήσουν τη λειτουργία της μυθικής μεθόδου, καλό θα ήταν να στρέψουν την προσοχή τους στον ιστορικοκοινωνικά μετασηματισμένο λαβύρινθο της σημερινής εποχής, ο οποίος, αν και συνδέεται με μυθολογικά σημεία και τέρατα, διαθέτει εντελώς σύγχρονο περίγραμμα και τα δραματικά του πρόσωπα-θύματα συναριθμούνται ανάμεσα στους νέους της εποχής μας.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Κώστας Βάρναλης, «Ορέστης» στα Κ.Ν.Α. της Γ΄ Γυμνασίου.
2. Ζωή Καρέλλη, «Νεότητα δύσκολων χρόνων» [απόσπασμα], *Της μοναξιάς και της έπαρσης* (1951). *Τα ποιήματα*, τόμ. 1, Οι εκδόσεις των φίλων 1973, σ. 210.

*Τι θα κάνουν οι νεώτατοι, οι ωραίοι,
με την τραγική εφηβεία,
ραγισμένο κρύσταλλο της ψυχής,*

*αφανισμένο λουλούδι, άγουρο χαλασμένο καρπό,
κίτρινο της αυγής χρώμα μελαγχολικό;
Αρχίζει μέρα συννεφιασμένη,
μ' αδιέξοδον ουρανό, βαρύ, φορτωμένο
καταιγίδες φανερές κι ύπουλες.*

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Δείτε την κινηματογραφική ταινία του Eric Goustafson *Ο κόσμος της σοφίας* (μεταφορά από το ομώνυμο βιβλίο) και συζητήστε με τους συμμαθητές σας σχετικά με τα ποικίλα ενδιαφέροντα και τις πολλές δυνατότητες που μπορούν να αξιοποιήσουν οι σύγχρονοι νέοι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Η λέξη, τχ. 49, 1985.

Μαρωνίτης Δ.Ν., *Ποιητική και πολιτική ηθική*, Κέδρος 1976.

ΠΗΓΗ

Τίτος Πατρίκιος (1928), «Ιστορία του λαβύρινθου», *Η πύλη των λέόντων*, Διάττων 2002, σ. 67.

ΕΝΤΙΤΑ ΜΟΡΡΙΣ

Τα λουλούδια της Χιροσίμα

ΣΤΟΧΟΙ

Να ενημερωθούν οι μαθητές για το πυρηνικό ολοκαύτωμα της Χιροσίμα και για τις ανεξέλεγκτες συνέπειες που έχει η πυρηνική ακτινοβολία στα έμβια όντα. Να προβληματιστούν για τις καταστροφικές συνέπειες του πολέμου και να συνειδητοποιήσουν ότι κάθε άνθρωπος οφείλει να αγωνίζεται για την ειρήνη στη γη.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

- Οι καταστροφικές συνέπειες της ατομικής βόμβας**
- Ο ανθρώπινος πόνος: νεκροί, τραυματίες και επιζώντες**
- Τα ανθρώπινα συναισθήματα και η σημασία της ιστορικής μνήμης**
- Το ιστορικό γεγονός ως παράδειγμα προς αποφυγή**
- Η ηθική υποχρέωση κάθε ανθρώπου να προασπίζει την ειρήνη**

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το απόσπασμα είναι εύληπτο, αρκεί οι μαθητές να συνδέσουν τα πρόσωπα με την

ιστορική περιπέτεια της Ιαπωνίας και να παρακολουθήσουν πιο στενά την οικογενειακή τους δοκιμασία. Χωρίζεται σε τρεις αφηγηματικές σκηνές οι οποίες κατά σειρά διαδραματίζονται: στο νοσοκομειακό θάλαμο όπου νοσηλεύεται ο άντρας της Γιούκα, Φούμιο· στο γραφείο του γιατρού Ντομότο· στο δρόμο. Το πρώτο μισό διαδραματίζεται μέσα στο νοσοκομείο, όπου φθίνουν καθημερινά τα ανθρώπινα θύματα πλάι στα φρικτά παραμορφωμένα πειραματόζωα των γιατρών, που μελετούν την επίδραση της ραδιενέργειας. Ο Φούμιο αργοπεθαίνει στο νοσοκομείο, η γυναίκα του Γιούκα προσπαθεί να παραμείνει ψύχραιμη, αντλώντας δύναμη από την ιστορική δοκιμασία και τις ευθύνες που έχει απέναντι στα, νεκρά και ζωντανά, πρόσωπα της οικογένειας και, πιο πολύ, στη μικρή της αδερφή Οχάτσου, η οποία δεν μπορεί να ξεπεράσει τα ψυχικά της τραύματα από τις μνήμες του ολοκαυτώματος. Ο Σαμ-σαν ήταν ένας ανυποψίαστος Αμερικανός, αλλά η επίσκεψή του στη Χιροσίμα τον έφερε αντιμέτωπο με την καταστροφή, τον προβλημάτισε και τον ευαισθητοποίησε.

Το δεύτερο μισό του κειμένου εκτυλίσσεται στο δρόμο. Η Οχάτσου φεύγει ταραγμένη από το νοσοκομείο και πηγαίνει στη δουλειά της. Η Γιούκα και ο Σαμ κατεβαίνουν στην όχθη του ποταμού, όπου το βλέμμα του Σαμ εντοπίζει τα λουλούδια που αφήνει κάθε πρωί η Οχάτσου εις μνήμην της μητέρας της και των άλλων θυμάτων της τραγωδίας. Αν και η Γιούκα δεν επιθυμεί να μιλήσει για το θέμα με τον Αμερικανό, ξεπερνά την αμηχανία της και του εξιστορεί την περιπέτεια της οικογένειάς τους και τις τελευταίες στιγμές της μητέρας. Η συγκινημένη της αφήγηση έχει σπαρακτικό τόνο και είναι στο μεγαλύτερό της μέρος αυτοαναφορική. Λίγο την ενδιαφέρουν δηλαδή οι αντιδράσεις του συνομιλητή της, καθώς σε όλη τη διάρκεια της συνομιλίας τους την απασχολεί περισσότερο η νοερή ανάκληση της χαμένης μητέρας, η ευθεία αναφορά προς την οποία δίνει τον τόνο στην αφήγηση, όπως γίνεται πλήρως αντιληπτό στον τελικό μονόλογο της Γιούκα, που επισφραγίζεται με τον όρκο της: να αφιερωθεί στον αγώνα για την ειρήνη, ώστε όλοι οι επιζώντες να συντηρήσουν τη μνήμη της φρικιαστικής καταστροφής και να αποφύγει η ανθρωπότητα ανάλογο μελλοντικό κίνδυνο. Συγχρόνως, η τρυφερή αφοσίωση της κόρης προς τη μητέρα εγείρει εναγώνια ερωτηματικά: αποτελεί αυτή η στάση την ηθική δικαίωση των νεκρών· μπορεί να λειτουργήσει παραμυθητικά για τους αθώους που γνώρισαν τη φρικαλεότητα και σφράγισε την ύπαρξή τους το οδυνηρό βίωμα των επιζώντων;

Η στωική αντιμετώπιση, η ήρεμη αποφασιστικότητα και ο σιωπηλός πόνος της αφηγήτριας Γιούκα θα ήταν καλό να αντιπαρατεθούν με άλλες αντιδράσεις ατόμων ή κοινωνικών ομάδων που διαμαρτυρήθηκαν για τον ατομικό πόλεμο. Ενδεικτικά αναφέρουμε το παράλληλο κείμενο του Νικηφόρου Βρεττάκου, ο οποίος ταυτίζεται στο κείμενό του με τα θύματα της Χιροσίμα και καυτηριάζει την ενοχή του Αμερικανού πιλότου που έριξε από το αεροπλάνο του την καταστροφική βόμβα.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Νικηφόρος Βρεττάκος, «Στον Ρόμπερτ Οπενχάιμερ» (1954) [απόσπασμα], *Τα ποιήματα*, τόμ. 1, Τρία φύλλα 1981, σ. 232.

*Προσέξτε με, όχι, είμαι αυτός που επέζησε, φίλε Οπενχάιμερ!
Τα χείλη μου και τα πόδια μου τα 'χω ξεθάψει απ' τη Χιροσίμα.
Τα χείλη μου γίνηκαν σκόνη και πέσανε.
Μόνο το στόμα μου έμεινε ν' ανοιγοκλείνει.
Τ' άσπρο μου σαν ασβεστωμένο πρόσωπο,
δε μπορεί πια να κλάψει, να γελάσει, να 'χει ένα όνομα.
Δεν μπορεί πια Ρόμπερτ! Κοίταξέ με καλύτερα.*

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποια πρόσωπα εμφανίζονται στο απόσπασμα, ποια ιδιότητα και ποιος ρόλος αντιστοιχεί στο καθένα από αυτά;
2. Παρακολουθήστε και καταγράψτε αναλυτικά τις αντιδράσεις της Οχάτσου. Πώς δικαιολογείται η ψυχική της αναστάτωση;
3. Πώς αντιμετώπισε η οικογένεια της Γιούκα τη δοκιμασία; Ποιοι κατάφεραν να επιζήσουν και πώς αντιμετωπίζουν τα δραματικά βιώματα της καταστροφής;
4. Το μυθιστόρημα της Εντίτα Μόρρις έχει επιλεγεί για τις σχολικές βιβλιοθήκες. Αν το βρείτε, διαβάστε το και εξηγήστε γιατί αυτό το βιβλίο παραμένει επίκαιρο και αξιανάγνωστο στην εποχή μας.

ΕΥΡΥΤΕΡΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Δείτε την κινηματογραφική ταινία *Χιροσίμα αγάπη μου* του Αλαίν Ρενέ και συζητήστε γενικότερα για τις αρνητικές επιπτώσεις που έχει η χρήση της πυρηνικής ενέργειας.
2. Στο ειδικό αφιέρωμα του περιοδικού *Το Δέντρο*, τχ. 53-54, 1990, σ. 130-133, για τη σχέση του συγγραφέα με την πόλη, περιλαμβάνεται ένα ενδιαφέρον κείμενο του Νίκου Κάσδαγλη, ο οποίος περιηγείται στην Πλατεία Ειρήνης στη Χιροσίμα. Εξετάστε πώς αντιμετωπίζει ο συγγραφέας τις ιστορικές μνήμες της πόλης.

ΠΗΓΗ

Εντίτα Μόρρις, *Τα λουλούδια της Χιροσίμα*, μτφρ. Νικηφόρος Βρεττάκος, Θεμέλιο 1994, σ. 125-129.

ΤΟΛΗΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ

Όταν πεθαίνει ένα παιδί

ΣΤΟΧΟΣ

Να ευαισθητοποιηθούν οι μαθητές για το υπαρκτό πρόβλημα της πείνας.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Το πρόβλημα της πείνας και οι θάνατοι των παιδιών

Η άνιση κατανομή του πλούτου και ο τραυματισμένος ανθρωπισμός της σύγχρονης εποχής

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ο ελεγειακός τόνος σε συνδυασμό με τις λυρικές πένθιμες εικόνες αποδίδουν το στοχαστικό πνεύμα αλλά και την επικριτική διάθεση του ποιήματος απέναντι στο υπαρκτό πρόβλημα της πείνας. Αυτός ο κοινωνικός προβληματισμός, τα θέματα και η ποιητική γλώσσα αποτελούν αντιπροσωπευτικά γνωρίσματα της ποίησης του Τόλη Νικηφόρου. Η εναρκτήρια στροφή διαφοροποιείται αισθητά από το υπόλοιπο ποίημα, καθώς τόσο γλωσσικά (με την επιλογή εξεζητημένων λέξεων που αναφέρονται πλαγίως ή επικαλύπτουν το πρόβλημα) όσο και ιδεολογικά δεν κρύβει την ειρωνική και αιχμηρή της διάθεση απέναντι στους ισχυρούς των δυτικών κοινωνιών, που ευθύνονται για τη μεγάλη κοινωνική ανισότητα, αλλά και σε όσους περιορίζονται στα λόγια και στον οίκτο ή αποστασιοποιούνται («όπως θα τόνιζε και κάποιος διανοητής») απέναντι στους ανθρώπους που λιμοκτονούν. Η δεύτερη στροφή έχει περισσότερο ρεαλιστικό χαρακτήρα, σχεδόν απεικονίζει την εικόνα του καταδικασμένου σε θάνατο παιδιού, και εισάγει την έννοια της κοινωνικής ευθύνης, υπενθυμίζοντας τη συχνότητα και την (συμβολική) εγγύτητα των θανάτων («κάθε δευτερόλεπτο/στο κατώφλι του σπιτιού μου»). Η ειρωνεία των καταστάσεων παραμένει και δηλώνεται με το στίχο «σε χώρες που ονομάζονται εξωτικές». Το υπόλοιπο ποίημα έχει λυρική μελαγχολική διάθεση, η οποία συνδυάζεται με τον ηθικό αποτροπιασμό μπροστά στη μοιραία επανάληψη των τραγικών συμβάντων, που αναδεικνύουν τις τρομαχτικές διαστάσεις του προβλήματος, αλλά και με το έλλειμμα ανθρωπισμού και πολιτισμού, που χαρακτηρίζει την υλικοτεχνικά προηγμένη εποχή μας.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Βισουάβα Σιμπόρσκα, «Στη δύση του αιώνα», μτφρ. Βασίλης Καραβίτης, *Μια ποιητική διαδρομή*, Σοκόλης 2003, σ. 121-122.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ζήρας Αλέξης, *Η δεύτερη μεταπολεμική γενιά*, Σοκόλης 2002, σ. 576-583.

ΠΗΓΗ

Τόλης Νικηφόρου (1938), «Όταν πεθαίνει ένα παιδί», *Την κοκκινόμαυρη ανεμίζοντας της ουτοπίας* (1997). *Ποήματα 1966-2002*, Νέα Πορεία, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 230.

ΜΙΧΑΗΛΗΣ ΓΚΑΝΑΣ***Στα καμένα*****ΣΤΟΧΟΙ**

Να διαβάσουν και να τραγουδήσουν οι μαθητές στίχους, πάντα επίκαιρους, για το σεβασμό και την υπεράσπιση της φύσης. Να προβληματιστούν για διάφορα αρνητικά συμπτώματα της εποχής μας που δημιουργεί ο αστικός τρόπος ζωής, και να αναζητήσουν διεξόδους από την κρίση.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Ο κίνδυνος των πυρκαγιών και οι αρνητικές συνέπειες από την έλλειψη πράσινου και χώρων αναψυχής, στο φυσικό και στο κοινωνικό περιβάλλον

Η κοινωνική αποξένωση και η απομόνωση του αστού στον ιδιωτικό του χώρο και στην εικονική πραγματικότητα που δημιουργεί η τηλεόραση

Τρόποι αντίστασης και διαφυγής από την παθητικότητα και την κοινωνική απαξίωση που μαστίζει την εποχή μας

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Καλό θα ήταν να ξεκινήσουμε τη διδασκαλία με την ακρόαση του τραγουδιού, ώστε να αξιοποιήσουμε την αποδεδειγμένα θετική ανταπόκριση των μαθητών στα μουσικά ερεθίσματα. Η συναισθηματική ανταπόκριση των μαθητών σ' αυτούς τους στίχους θα δημιουργήσει ερωτηματικά, προτάσεις και ζωηρό διάλογο. Ο διάλογος αυτός καλό θα ήταν να ξεκινήσει από το συνδυασμό του δεύτερου ενικού και πρώτου πληθυντικού προσώπου στο τραγούδι («Έλα να πάμε») και της προσωπικής στάσης που εκδηλώνει ο ποιητής. Τα αφηγηματικά αυτά χαρακτηριστικά μπορούν να σχολιαστούν σε σχέση με τα παραδοσιακά στιχουργικά μέσα (ομοιοκαταληξία, ρυθμός, γλώσσα, εικόνες) που χρησιμοποιεί ο ποιητής, τα οποία είναι γενικά παραδεκτό ότι έχουν μεγάλη ανταπόκριση στο κοινό κάθε εποχής. Οι μαθητές αξίζει να εστιάσουν το ενδιαφέρον τους στα κοινωνικά προβλήματα που, με ανάλαφρο αλλά καιρίο τρόπο, θίγει ο Γκανάς, καταγράφοντας τις αρνητικές συνέπειες του κάθε προβλήματος στη δική τους, ατομική και κοινωνική ζωή. Μεγάλο ενδιαφέρον έχει επίσης να ελέγξουμε τις αντιδράσεις

των μαθητών μας απέναντι στον εναλλακτικό τρόπο ζωής που προτείνει ο ποιητής και ειδικότερα απέναντι σε αγαπητά τους «επικοινωνιακά» μέσα, όπως η τηλεόραση. Έχει σημασία οι μαθητές να προσδιορίσουν με ακρίβεια τις θέσεις και την πρόταση του ποιητή (άρνηση της κοινωνικής απομόνωσης και παθητικότητας· αναθεώρηση του αστικού τρόπου ζωής και καταπολέμηση της εσωστρέφειας· ανασύνταξη των κοινωνικών δυνάμεων, με σκοπό την υπεράσπιση της φύσης, των ανθρωπινων δικαιωμάτων και των κοινωνικών αξιών) και να τοποθετηθούν απέναντι σε αυτά τα ζωτικής σημασίας προβλήματα, με λόγια και με έργα.

ΕΥΡΥΤΕΡΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Συγκεντρώστε τραγούδια με επίκαιρο κοινωνικό προβληματισμό γύρω από προβλήματα της καθημερινής μας ζωής και ακούστε τα στο μάθημα της Μουσικής.
2. Περισσότερες πληροφορίες για τα δάση θα βρείτε στην ιστοσελίδα <http://www.forestinfo.org>.

ΠΗΓΗ

Μιχάλης Γκανάς (1944), «Στα καμένα», *Στίχοι*, Μελάνι 2002, σ. 29-30.

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΣΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

1. Ιστορική-κοινωνική προσέγγιση

Με αφορμή τις διάφορες ιστορικές συγκυρίες στις οποίες αναφέρονται τα κείμενα της ενότητας, μπορεί να εξεταστεί η σύνδεση της λογοτεχνίας με την εποχή και τα σύγχρονα προβλήματά της (πυρηνικός πόλεμος, πείνα, ανεργία, μόλυνση και καταστροφή του περιβάλλοντος, άγχος και ψυχολογική πίεση κ.ά.). Καλό θα ήταν μάλιστα να γίνει συσχετισμός των προβλημάτων αυτών με τις ευρύτερες κοινωνικές τους συνέπειες, πολλές από τις οποίες βιώνουμε καθημερινά στη σημερινή εποχή.

2. Κριτική στάση-Έρευνα

Οι μαθητές θα πρέπει να προβληματιστούν, εξετάζοντας τους ποικίλους λόγους που οδήγησαν παλαιότερα, και εξακολουθούν να οδηγούν σήμερα, στη γένεση των αρνητικών φαινομένων που θίγουν τα κείμενα. Μπορούν, π.χ., να ερευνήσουν πώς επιδρά το υποβαθμισμένο (φυσικό, κοινωνικό, εργασιακό) περιβάλλον μιας περιοχής στη ζωή των κατοίκων της ή να μελετήσουν ειδικότερα τις διαστάσεις που έχει λάβει το πρόβλημα της παιδικής θνησιμότητας στις υπανάπτυκτες χώρες του πλανήτη κ.ά.

3. Ενεργοποίηση των μαθητών γύρω από τις ευρύτερες δραστηριότητες

Ο καθηγητής, ανάλογα με τη φυσιογνωμία, τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα και τις ευαισθησίες των μαθητών, μπορεί να οργανώσει την τάξη, τα τμήματα ή και ολόκληρη τη σχολική μονάδα (σε μικρά σχολεία) σε ευρύτερες δραστηριότητες. Δυο από τις πιο ενδιαφέρουσες, και σχετικά εύκολα υλοποιήσιμες, δραστηριότητες είναι η παρακολούθηση του ντοκιμαντέρ του Φίλιππου Κουτσαυτή συγκριτικά με το ποίημα του Διονύση Σαββόπουλου, και η συγκέντρωση-ακρόαση τραγουδιών με επίκαιρο κοινωνικό προβληματισμό, συγκριτικά με τα ποιήματα-τραγούδια του Σαββόπουλου και του Μιχάλη Γκανά.

4. Συνδυαστική ανάγνωση

Ο καθηγητής μπορεί να επιδώξει συγκριτική ανάγνωση με κείμενα άλλων ενοτήτων που περιέχουν συναφή κοινωνικό προβληματισμό. Το διήγημα του Τάσου Καλούτσα μπορεί να συνεξεταστεί με κείμενα από τις ενότητες «Παλαιότερες μορφές ζωής», «Η αποδημία – Ο καημός της ξενιτιάς...» και «Η βιοπάλη – Το αγωνιστικό πνεύμα του ανθρώπου» (Ξανθόπουλος, Χατζής, Βαλινός, Ζέη, Αλεξίου, Χριστοδούλου κ.ά.), με άξονα τα βιώματα και τις δύσκολες συνθήκες προσαρμογής του μετανάστη στη νέα του ζωή.

5. Παράλληλα κείμενα

Τα προτεινόμενα παράλληλα κείμενα μπορούν να αξιοποιηθούν συμπληρωματικά, με σκοπό να σχολιαστεί κυρίως μια άλλη διάσταση ή οπτική σχετικά με το κοινωνικό πρόβλημα που θίγουν. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον πιστεύουμε ότι έχει η σύνδεση του αποσπάσματος της Μαρίας Ιορδανίδου με το παράλληλο διήγημα του Νίκου Χουλιαρά, που αναφέρονται στη δύσκολη ανθρώπινη επικοινωνία ανάμεσα στους κατοίκους των πόλεων.

6. Χρήση εποπτικού υλικού

Οι μαθητές μπορούν να συγκεντρώσουν φωτογραφικό υλικό, ιστορικές και εγκυκλοπαιδικές πληροφορίες σχετικά με το πυρηνικό ολοκαύτωμα της Χιροσίμα, το πρόβλημα των παιδιών που πεθαίνουν από πείνα (εικόνες από την Κατοχή στην Αθήνα ή εικόνες πεινασμένων παιδιών της Αφρικής κ.ά.).

ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΜΑΣ ΤΑ ΖΩΑ

ΝΙΚΟΣ ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ

Οι γάτες των φορτηγών

ΣΤΟΧΟΙ

Να γνωρίσουν οι μαθητές τον ποιητή της θάλασσας Νίκο Καββαδία. Να κατανοήσουν τη συναισθηματική σχέση που αναπτύσσουν οι άνθρωποι, ιδιαίτερα όσοι ζουν κάτω από δύσκολες ή μοναχικές συνθήκες, με τα κατοικίδια ζώα.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Η δύσκολη και στερημένη ζωή των ναυτικών στα φορτηγά πλοία
Η σχέση που αναπτύσσουν οι ναυτικοί με τη γάτα του καραβιού

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το ποίημα περιέχει αντιπροσωπευτικά γνωρίσματα της θεματικής και της ποιητικής του Νίκου Καββαδία. Ο αφηγητής/ποιητής περιγράφει σε τρίτο πρόσωπο τη σχέση που αναπτύσσουν οι ναυτικοί των φορτηγών πλοίων –τα οποία συνήθως πραγματοποιούν μεγάλης διάρκειας ταξίδια– με τη γάτα που ταξιδεύει μαζί τους. Το αιλουροειδές αυτό κατοικίδιο υποκαθιστά τη γυναίκα στη ζωή των ναυτών αφού έχει, σύμφωνα με τον ποιητή, πολλά κοινά στοιχεία με αυτή και ικανοποιεί την ανάγκη τους για συντροφιά και τρυφερότητα. Η ατμόσφαιρα του ποιήματος είναι ερωτική-αισθησιακή στις τέσσερις πρώτες στροφές, ενώ αποκτά δραματική ένταση στις τέσσερις επόμενες, όταν περιγράφεται η αρρώστια από την οποία προσβάλλεται η γάτα, από τη συνεχή παραμονή της στο καράβι, και το τραγικό τέλος που της δίνουν οι ναυτικοί, για να τη λυτρώσουν. Ο ποιητικός λόγος κορυφώνεται με τον πνιγμό του άρρωστου ζώου, χωρίς να εκπίπτει σε μελοδραματισμούς και αισθηματολογίες, αποτυπώνοντας τη μοναξιά και την ερωτική στέρηση των ναυτικών.

ΕΥΡΥΤΕΡΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Αντλώντας στοιχεία από το ποίημα, σκιαγραφήστε το χαρακτήρα και τον τρόπο ζωής των ναυτικών που ταξιδεύουν με φορτηγά καράβια.
2. Ακούστε τα μελοποιημένα ποιήματα του Ν. Καββαδία από το δίσκο *Ο σταυρός του νότου* του Θ. Μικρούτσικου.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Γρηγόριος Ξενόπουλος, «Η γάτα του παπά» στα Κ.Ν.Α. της Α΄ Γυμνασίου.
2. Μιχαήλ Μητσάκης, «Το γατί», *Πεζογραφήματα*, Νεφέλη 1988, σ. 147-158.
3. Αργύρης Εφταλιώτης, «Ο μπαρμπα-Γιάννης κι ο γάδαρός του», *Νησιώτικες ιστορίες*, Νεφέλη 1989, σ. 158-162.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Διαβάζω, τχ. 437.

Επτά κείμενα για τον Νίκο Καββαδία, Πολύτυπο 1982.

ΠΗΓΗ

Νίκος Καββαδίας, «Οι γάτες των φορτηγών», *Μαραμπού* (1933), Άγρα 2002¹⁶, σ. 16.

ΕΡΜΑΝ ΕΣΣΕ

Ο Λύκος

ΣΤΟΧΟΣ

Να κατανοήσουν οι μαθητές τη στενή εξάρτηση των ζώων από τη φύση, αλλά και τους νόμους που κυριαρχούν σε αυτήν, με βάση το διήγημα του διάσημου Γερμανού συγγραφέα.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Η δύσκολη εποχή του χειμώνα και ο αγώνας για την επιβίωση

Η ομαδικότητα και οι κίνδυνοι της απομάκρυνσης από την αγέλη

Η υπερβολική εκδήλωση της εκδίκησης των ανθρώπων

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Οι μαθητές μπορούν εύκολα να προσεγγίσουν το διήγημα, να παρακολουθήσουν την υπόθεση και να αντιληφθούν την ανθρωπινή σκληρότητα που ασκήθηκε στο ετοιμοθάνατο ζώο. Η παρέμβαση του καθηγητή θα είναι περιορισμένη με στόχο κυρίως την ευαισθητοποίηση των μαθητών γύρω από την ομαλή λειτουργία του οικοσυστήματος και την υπεράσπιση εκείνων των ζωικών ειδών που σήμερα απειλούνται με εξαφάνιση. Θα πρέπει βέβαια να γίνει ειδική αναφορά στη στενή εξάρτηση των άγριων ζώων από το φυσικό περιβάλλον και στις δυσκολίες επιβίωσης που αντιμετωπίζουν συχνά εξαιτίας των κακών καιρικών συνθηκών. Ο διδάσκων θα πρέπει οπωσδήποτε να επισημάνει την υπερβολική σκληρότητα και την εκδικητική μανία που έδειξαν οι άνθρωποι απέναντι στο ανυπεράσπιστο ζώο, εξηγώντας παράλληλα ότι η αντίδρασή τους είναι, σε ένα βαθμό, δικαιολογημένη, επειδή οι κτηνοτρόφοι υφίστανται πολλές απώλειες, λόγω των συχνών επιθέσεων που κάνουν στα ζώα τους οι λύκοι.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Γιώργος Ιωάννου, «Φθινοπωρινά», *Εύφλεκτη χώρα*, Κέδρος 1982.

2. Ανδρέας Καρκαβίτσας, «Το μήνιμα της μάνας», *Άνθρωποι και ζώα στη νεοελ-*

ληνική πεζογραφία, ανθολόγηση – επιμέλεια Δ. Παπακώστας, Ωκεανίδα 1994, σ. 155-162.

3. Μάριος Μαρκίδης, «Ο λύκος», *Μεταξύ Σινά και Αιλείμ*, Έρασμος 1993.

Πάμε να δούμε, ρε παιδιά, το λύκο –

Ποιο λύκο ρε βλαμμένη λένε οι σύντροφοι,

Ο μόνος, κάπως, λύκος που απόμεινε διάγει τις ημέρες του στην πρωτεύουσα νομού

πίσω απ' το συρματοπλεγμα, πίσω απ' τον προβολέα

τρώει και κοιμάται, τρώει και παχαίνει, τρώει και δυστυχεί

δυο τσιγάρα απ' το Βελούχι

Ο λύκος θέλει να πέσει χιόνι, θέλει να κρυφτούν τα πρόβατα

-θέλει να έρθει να πεινάσει

ο λύκος θέλει το κυνήγι

ΕΥΡΥΤΕΡΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Βρείτε μύθους, παραμύθια, λέξεις και γλωσσικές εκφράσεις με λύκους και εξετάστε ποια εικόνα μεταδίδουν για τους λύκους. Περιγράψτε τα βασικά χαρακτηριστικά αυτής της στερεότυπης εικόνας που έχει δημιουργηθεί για τους λύκους. Συγκρίνετε την τύχη που έχουν οι λύκοι στα παραμύθια με την υπόθεση του διηγήματος του Έσε.
2. Επικοινωνήστε με την Ελληνική Φιλοζωϊκή Εταιρεία ή με άλλους τοπικούς οργανισμούς που έχουν σκοπό την προστασία των ζώων, και ζητήστε ενημερωτικό υλικό σχετικά με τα διάφορα είδη ζώων που αντιμετωπίζουν δύσκολες συνθήκες, κακοποιούνται ή απειλούνται με εξαφάνιση εξαιτίας του ανθρώπου.
3. Συγκρίνετε τη ζωή και την κατάντια των δύο λύκων που συναντάμε στο διήγημα του Έσε και στο ποίημα του Μαρκίδη.
4. Περισσότερες πληροφορίες για τα προστατευόμενα είδη γλωρίδας και πανίδας θα βρείτε στις ιστοσελίδες: <http://www.defenders.org/citcomnt.html> και <http://www.nature.ariadne-t.gr/nature/arckt/arcturo.html>.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Διαβάζω, τχ. 109.

►► www.hermann-hesse.com

►► www.gss.ucsb.edu/projects/hesse

Μια ευρύτερη εικόνα για τους δεσμούς των ανθρώπων με τα ζώα στη λογοτεχνία μας δίνει ο τόμος *Άνθρωποι και ζώα στη νεοελληνική πεζογραφία*, ανθολόγηση – επιμέλεια Δ. Παπακώστας, Ωκεανίδα 1994.

ΠΗΓΗ

Έρμαν Έσε, «Ο λύκος», *Η πόλη των ξένων στο νότο*, μτφρ. Θ. Λουπασάκης, Σμίλη 1995, σ. 33-37.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΣΟΥΡΟΥΝΗΣ

Άνθρωποι και δελφίνια

ΣΤΟΧΟΙ

Να ευαισθητοποιηθούν οι μαθητές γύρω από τα θέματα οικολογίας και πολιτισμού που θίγει το αφήγημα. Να προβληματιστούν για την ποιότητα της σχέσης του ανθρώπου με τα δελφίνια, από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Οικολογικό πρόβλημα και διατάραξη της φυσικής ισορροπίας

Ανθρώπινη αδιαφορία και έλλειμμα πολιτισμού

Κακομεταχείριση και οικονομική εκμετάλλευση των ζώων

Πειράματα επιστημόνων στα ζώα

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το κείμενο έχει δοκιμαστικό χαρακτήρα και θέτει ευθέως ζήτημα ατομικής και κοινωνικής ευθύνης τόσο για τον ανατρεπτικό ρόλο που έχει ο σύγχρονος άνθρωπος στη λειτουργία της φύσης όσο και για τις εγκληματικές του ενέργειες εις βάρος του οικοσυστήματος. Το αφήγημα αναφέρεται άμεσα και ρεαλιστικά στην προβληματική, καταπιεστική σχέση του ανθρώπου με τα υπόλοιπα έμβια όντα, καταδεικνύοντας τόσο το έλλειμμα όσο και την ενοχή του τεχνοκρατικού και επιτηδευμένου πολιτισμού μας. Ο σύγχρονος αυτός πολιτισμός δε θεμελιώνεται πλέον σε ηθικές αξίες ούτε σέβεται τον περιβάλλοντα χώρο, αλλά χαρακτηρίζεται από την αίσθηση της πρόσκαιρης απόλαυσης, την παθητικότητα και τη μετάθεση ευθυνών. Η αποτρόπαια φωτογραφία με τα νεκρά και εγκαταλειμμένα δελφίνια στη Χαλκιδική αποτελεί αδιάψευστο μάρτυρα της ανθρώπινης βαρβαρότητας, καθώς φέρνει άμεσα στο προσκήνιο το οικολογικό πρόβλημα και την κοινωνική ασυνειδησία που, δυστυχώς, διογκώνεται στην εποχή μας.

Η επιλογή του Σουρούνη να γράψει για τη σχέση του ανθρώπου με τα δελφίνια σχετίζεται μεν με το δυσάρεστο συμβάν της Χαλκιδικής, απορρέει δε από τη γενικότερη εκτίμηση του συγγραφέα ότι αυξάνονται οι άνθρωποι που ασελγούν επάνω στη φύση, έχοντας αποβάλει πλήρως τα αισθήματα της συλλογικής ευθύνης, της ντροπής και της ενοχής. Η ανοχή και η αδιαφορία της υπόλοιπης κοινωνίας απέναντι στη βαρβαρότητα δίνει τη δυνατότητα σε κάποιες μειοψηφίες να αμαυρώνουν κάθε έννοια

ανθρωπισμού και κοινωνικής ζωής, αντιστρέφοντας τη φυσική ισορροπία, με στόχο το προσωπικό κέρδος. Η κατηγορία αυτή των ανθρώπων συνίσταται βασικά από όλους όσους εκμεταλλεύονται τα ζώα στο τσίρκο και σε διάφορα θεάματα, αλλά και όσους συμμετέχουν στην κακοποίηση, με την ένοχη σιωπή τους ή με την οικονομική ενίσχυση των πρώτων. Οι εγγληματικές ενέργειες των πρώτων μερικές φορές υπερβαίνουν κάθε όριο επιζητώντας να καλύψουν τις ανομίες τους πίσω από εργαστηριακές παρατηρήσεις (πειράματα με εγκεφάλους δελφινιών). Ο συγγραφέας δεν κρύβει τη συναισθηματική του αντίδραση (ηθικός αποτροπιασμός, λύπη, ντροπή, οργή) και την ιδεολογική του στάση (κοινωνική καταγγελία, ειρωνεία) απέναντι στο πρόβλημα που περιγράφει. Αν και ο ίδιος δεν ενέχεται σε αυτήν τη θλιβερή πραγματικότητα, νιώθει ένοχος γιατί με λύπη διαπιστώνει ότι οι άνθρωποι φέρονται με υπέρμετρη αλαζονεία, σκιάζοντας και διασαλεύοντας ανεπανόρθωτα την πανάρχαια φιλική σχέση, που είχαν τα δελφίνια με τον άνθρωπο. Σχέση που διασώθηκε όχι μόνο στις διάφορες αρχαίες ζωγραφικές και γλυπτές παραστάσεις των δελφινιών και στη συμβολική νουβέλα του Αρίονα (Ηρόδοτος), αλλά και εξακολουθεί να λειτουργεί με θαυμάσιες αποδόσεις και στην εποχή μας, σε κόμικς και κινηματογραφικές ταινίες για παιδιά και ενήλικες και, το απολαυστικότερο, με την πραγματική συντροφιά των δελφινιών, που παραπλέουν τα πλοία μας σε κάθε ελληνική θαλάσσια διαδρομή μας.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Οδυσσέας Ελύτης, «Ο γλάρος», *Τα ρω του έρωτα* (1972), Ύψιλον 1986³.
2. Στράτης Μυριβήλης, «Τα ζα», *Η ζωή εν τάφω* στα Κ.Ν.Α. της Γ΄ Γυμνασίου.

ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Ερευνήστε ποια είδη ζώων αντιμετωπίζουν πρόβλημα επιβίωσης ή υφίστανται κακομεταχείριση στην περιοχή σας. Ενημερώστε για το πρόβλημα τις τοπικές αρχές και ενεργήστε με σκοπό την προστασία τους.

ΠΗΓΗ

Αντώνης Σουρούνης (1942), «Άνθρωποι και δελφίνια», *Κυριακάτικες ιστορίες*, Καστανιώτης 2002, σ. 239-241.

ΜΙΛΟΣ ΜΑΤΣΟΥΡΕΚ

Ο μεταξοσκώληκας

Ε. Χ. ΓΟΝΑΤΑΣ

Ο σκαντζόχοιρος

ΣΤΟΧΟΣ

Να διαβάσουν οι μαθητές δύο αλληγορικές ιστορίες με ζώα.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Αλληγορική διήγηση

Εργασία και παραγωγικότητα των ζώων

Η σημασία της επίμονης και αδιάλειπτης προσπάθειας

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Έχει ενδιαφέρον ο καθηγητής να παρουσιάσει στους μαθητές σύγχρονα δείγματα αλληγορικών ιστοριών με πρωταγωνιστές ζώα, οι οποίες σε ένα βαθμό μπορούν να θεωρηθούν συνέχειες των αρχαίων ηθοπλαστικών διηγήσεων, όπως οι πολύ γνωστοί Μύθοι του Αισώπου. Τα επιλεγμένα αφηγήματα έλκουν την καταγωγή τους από τη μακρόχρονη λογοτεχνική παράδοση, παράλληλα όμως αποδεσμεύονται αισθητά από αυτή με την πρωτοτυπία, τον ευτράπελο χαρακτήρα, το σύγχρονο ιστορικοκοινωνικό και αισθητικό προσδιορισμό τους. Η ευτράπελη ιστορία του μεταξοσκώληκα σχετίζεται άμεσα με το προϊόν της, αφανούς, εργασίας του, τη μεγάλη επίδειξη του Κριστιάν Ντιορ. Ο Ματσόουρεκ πετυχαίνει να σατιρίσει μια υφιστάμενη κατάσταση κοινωνικής ανισότητας και αδικίας μέσα από την αμελητέα ύπαρξη του σκουληκιού. Με ανάλαφρο πνεύμα, αλλά ειρωνική αντίληψη και σαφή αίσθηση της πραγματικότητας, συνδυάζει το μαύρο χιούμορ και το σαρκασμό και απευθύνεται σε πολλούς κοινωνικούς αποδέκτες: από το φτηνό εργατικό δυναμικό, που παράγει τα αγαθά, ως τις περίπλοκες υλικές σχέσεις, που καθορίζουν τη δομή της σύγχρονης καταναλωτικής κοινωνίας.

Η ιστορία του σκαντζόχοιρου, αν και σε αρκετά σημεία παράλληλη, λειτουργεί κάπως αντίστροφα από αυτή του μεταξοσκώληκα. Το τρίτοπρόσωπο αφήγημα του Γονατά επικεντρώνεται στην αδιάλειπτη προσπάθεια του ζώου να ξεπεράσει τις περιορισμένες δυνατότητες της φύσης του, ενώ στο τέλος, με την προσδοκία πραγμάτωσης του στόχου του, επιβραβεύεται η επιμονή και η αγωνιστικότητά του. Ο αφηγητής αποδίδει, με τα λόγια που περικλείονται στα εισαγωγικά, τις σκέψεις και τη θεληματική βούληση του σκαντζόχοιρου, παρατηρεί συστηματικά τις πείσιμονες προσπάθειές του, συμμερίζεται τον αγώνα και προσδοκά τη δικαίωσή του. Ο Ματσόουρεκ αντίθετα παρακολουθεί τον ήρωα-σκουλήκι του από απόσταση, στωικά συμβιβασμένο με την

πεζή καθημερινότητα της, αφανούς, εργασίας του, την οποία καρπώνεται ο κόσμος της μόδας, για να συγκεντρώσει επάνω του τα έντονα φώτα της δημοσιότητας.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Τσου Τσεν Πάι, «Ο σκαντζόχοιρος», Κινέζοι ποιητές. *Τετράστιχα*, μτφρ. Σωκράτης Σκαρτσής, Καστανιώτης 1988.

*Σαν προχωράει, μοιάζει με πελότα όλο καρφίτσες που κινείται
σαν στέκεται, είναι στρογγυλός σαν κάστανο.
Μην τον περιφρονείτε, ασήμαντος δεν είναι.
Ποιος θα τολμούσε με γροθιά να τον χτυπήσει.*

ΕΥΡΥΤΕΡΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Δείτε την κινηματογραφική ταινία *Ο Ψύλλος* (1989-1990) του Δημήτρη Σπύρου με ήρωα ένα μικρό επαρχιωτόπουλο –το μικρότερο εκδότη εφημερίδας– ο οποίος, χάρη στη θέληση και την αγωνιστικότητά του, κατάφερε να ξεπεράσει τις πολλές του δυσκολίες και να πραγματοποιήσει τα όνειρά του.
2. Συγκρίνετε τις δύο εικόνες του σκαντζόχοιρου που έχουμε από το ποίημα του Τσου Τσεν Πάι και του Γονατά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

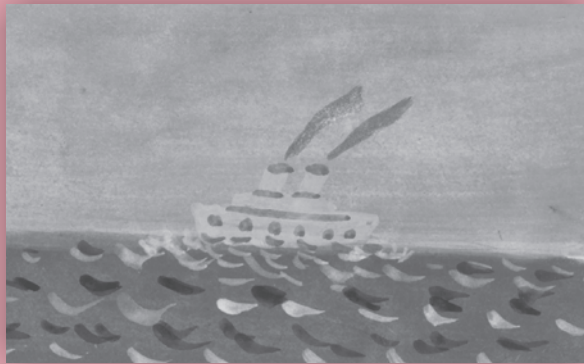
Γαραντούδης Ευριπίδης, «Τα ζώα στο (μεταμορφωτικό) καθρέφτη της λογοτεχνίας», εισαγωγή στον τόμο *Μικρή ζωολογία*, Πατάκης 1998, σ. 7-23.
Διαβάζω, τχ. 444, 2003. Αφιέρωμα στον Ε.Χ. Γονατά με κείμενα του Ε.Χ. Γονατά, της Φραγκίσκης Αμπατζοπούλου κ.ά.

ΠΗΓΗ

Μίλος Ματσούρεκ, «Ο μεταξοσκώληκας», *Ζωολογία*, μτφρ. Σπύρος Τσακνιάς, Στιγμή 1984, σ. 24-26.
Ε.Χ. Γονατάς (1924), «Ο σκαντζόχερος», *Η κρύπη*, Στιγμή 1991, σ. 48.

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων/ ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.

Κωδικός βιβλίου: 0-21-0084
ISBN 978-960-06-2717-6

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ & ΕΚΔΟΣΕΩΝ

(01) 000000 0 21 0084 5